

स्नातक तहका नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषाको त्रुटि विश्लेषण

श्रद्धा प्रधान

नेपाली विभाग

भाषा अनि साहित्य सङ्काय

सिक्किम विश्वविद्यालय

सिक्किम विश्वविद्यालय भाषा अनि साहित्य सङ्कायअन्तर्गत नेपाली विभागद्वारा
सञ्चालित एमफिल परीक्षाको आंशिक परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत

लघु शोधप्रबन्ध

२०१८

स्नातक तहका नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषाको त्रुटि विश्लेषण

सिक्किम विश्वविद्यालय भाषा अनि साहित्य सङ्कायअन्तर्गत नेपाली विभागद्वारा

सञ्चालित एमफिल परीक्षाको आंशिक परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत

लघु शोधप्रबन्ध

२०१८

शोध - निर्देशक

डा. पुष्प शर्मा

सह प्राध्यापक

नेपाली विभाग

सिक्किम विश्वविद्यालय

शोधार्थी

श्रद्धा प्रधान

एमफिल 16MPNP08

नेपाली विभाग

सिक्किम विश्वविद्यालय

सिक्किम विश्वविद्यालय
(भारतके संसदके अधिनियमद्वारा स्थापित केन्द्रीय विश्वविद्यालय)
SIKKIM UNIVERSITY
[A central university established by an Act of Parliament of India in 2007]

No.LIB. Plagiarism /59/2017

Dated 09-02-2017

To

The Head
Department of Nepali
Sikkim University
Sub: Anti-Plagiarism Test

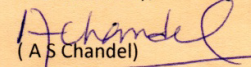
Dear Sir,

Kindly refer to your letter dated 09/02/2017 on the subject referred above.

I may inform you that the present ant-plagiarism software (URKUND) being used by Sikkim University distributed by INFLIBNET does not support Nepali and Hindi languages.

Therefore, the MPhil and PhD dissertations written in Hindi and Nepali cannot be tested for plagiarism.

Yours sincerely,

(A S Chandel)
Librarian

Copy for information to:

1. The Controller of Examinations, Sikkim University
2. The Dean, School of Languages and Literature
3. In-charge, Department of Hindi

६ माइल, सामदुर, पीओ तादुङ-७६७१०२, गान्तोक, सिक्किम, भारत
फोन : ०३५९२-२५१०६७, २५१४६८, फ्याक्स-२५१८६५
6th Mile, Samdur, P.O. Tadong 737102, Gangtok, Sikkim, India
Phone : 03592-251067, 251468, Fax : 03592-251865
Website : www.cus.ac.in

SIKKIM UNIVERSITY

[A Central University established by an Act of Parliament of India, 2007]

DEPARTMENT OF NEPALI

SCHOOL OF LANGUAGES & LITERATURE

प्रतिबद्धता पत्र

सिक्किम विश्वविद्यालयको भाषा तथा साहित्य सङ्घायअन्तर्गत नेपाली विभागमा एमफिल उपाधिका लागि स्नातक तहका नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषाको त्रुटि विश्लेषण शीर्षकमाथि प्रस्तुत लघु शोधप्रबन्ध मैले शोध निर्देशक सह प्राध्यापक पुष्प शर्माको कुशल निर्देशनमा रहेर तयार गरेकी पूर्णतः मौलिक शोधकार्य हो। प्रस्तुत लघु शोधप्रबन्ध लेखनको क्रममा विभिन्न स्रोतहरूबाट सङ्कलित सामग्रीहरूलाई वैज्ञानिक ढङ्गले प्रयोग गरेकी छु। प्रस्तुत लघु शोधप्रबन्धको कुनै पनि अंशलाई मैले यसअघि कुनै पनि उपाधि अथवा अन्य प्रयोजनका लागि प्रकाशित गराएको छैन।

मैले यहाँ उल्लेख गरेका यी प्रतिबद्धता विरुद्ध कुनै प्रमाण भेटिइएमा त्यसप्रति म स्वयम् उत्तरदायी हुनेछु भनी यो प्रतिबद्धता पेश गर्दछु।

मिति

विभाग प्रमुख

शोधार्थी

श्रद्धा प्रधान

श्रद्धा प्रधान

एमफिल 16MPNP08

नेपाली विभाग

भाषा अनि साहित्य सङ्घाय

सिक्किम विश्वविद्यालय

SIKKIM UNIVERSITY

[A Central University established by an Act of Parliament of India, 2007]

DEPARTMENT OF NEPALI

SCHOOL OF LANGUAGES & LITERATURE

शोध निर्देशकबाट अग्रसारण

स्नातक तहका नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषाको त्रुटि विश्लेषण शीर्षकमा प्रस्तुत लघु शोधप्रबन्ध सिक्किम विश्वविद्यालय, भाषा तथा साहित्य सङ्कायअन्तर्गत नेपाली विभागको एमफिल उपाधिका निम्ति सुश्री श्रद्धा प्रधानले मेरो निर्देशनमा रही तयार पारेकी हुन्। प्रस्तुत लघु शोधप्रबन्ध लेखन सिक्किम विश्वविद्यालयको एमफिल पाठ्यक्रमको निर्धारित समयभित्र रही यिनले लगन र परिश्रमपूर्वक तयार पारेकी हुन्।

सिक्किम विश्वविद्यालयको नियमअनुसार प्रस्तुत लघु शोधप्रबन्धलाई उचित मूल्याङ्कन र आवश्यक कार्यका निम्ति म सम्बन्धित निकायमा अग्रसारित गर्दछु।

पुष्प शर्मा

पुष्प शर्मा

शोध निर्देशक

सह प्राध्यापक, नेपाली विभाग

सिक्किम विश्वविद्यालय

मिति : ३१/१२/२०१७

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत लघु शोधकार्य मैले आदरणीय गुरूमा डा. पुष्प शर्माको कुशल निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ। प्रस्तुत लघु शोधप्रबन्ध तयारी गर्दा उहाँले मेरा विशेष कमजोरी पक्षहरूलाई औँल्याउँदै, त्यसप्रति मेरो ध्यान केन्द्रित गरिदिएर सधैं मलाई सही निर्देश गरिदिनु भयो जसको निम्ति म उहाप्रति कृतज्ञता प्रकट गर्दछु छ।

प्रस्तुत लघु शोधप्रबन्धको शीर्षक *स्नातक तहका नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषाको त्रुटि विश्लेषण* रहेको छ। यस लघुशोध प्रबन्धमा सिक्किम विश्वविद्यालयसित अन्तर्भुक्त अनि उत्तर बङ्ग विश्वविद्यालयसित अन्तर्भुक्त महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूबाट तथ्य सङ्कलन गरिएको छ। तथ्य सङ्कलनमा सहयोग गर्नुहुने दुवै महाविद्यालयका प्राध्यापकगण तथा विद्यार्थीहरूप्रति पनि आभार प्रकट गर्दछु। यसरी नै मलाई यस शोध लेखनमा आवश्यक सुझाव र मार्गनिर्देशन गर्नुहुने नेपाली विभाग, सिक्किम विश्वविद्यालयका श्रदेय गुरूहरूमा प्रो. प्रतापचन्द्र प्रधान, डा. कविता लामा, श्री बलराम पाण्डे, डा. समर सिन्हा, श्री देवचन्द्र सुब्बा अनि डा. अरूणा राईप्रति पनि कृतज्ञता प्रकट गर्दछु।

लघु शोधप्रबन्ध तयार पार्ने क्रममा विभिन्न प्रकारले सहयोग गर्नुहुने श्री पारसमणि दङ्गाल, सहायक प्रध्यापक सिक्किम सरकारी महाविद्यालय, तादोडप्रति म आभार प्रकट गर्दछु। यसरी नै मेरा अग्रज तथा मित्रहरू जसले मलाई यस शोध तयार पार्दा विभिन्न क्षेत्रमा सहायता गर्नुभयो, वहाँहरूप्रति

धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । सोही प्रकारले शोध अध्ययनको समयमा सहयोग पुऱ्याउनुहुने महानुभाव एवम् सङ्घ-संस्था, तथा पुस्तकालयका पदाधिकारीहरूप्रति पनि आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्तमा मलाई सँधै प्रोत्साहन र प्रेरणा दिँदै मसँग प्रेरणा भएर उभिदिनुहुने मेरा आमा बाबा, बहिनी साधना अनि दिदी पुनिता र आइतुप्रति म कृतज्ञ छु ।

श्रद्धा प्रधान

एमफिल, 16MPNP08

नेपाली विभाग

सिक्किम विश्वविद्यालय

लघु शोधप्रबन्धमा प्रयुक्त संक्षेपीकृत शब्दहरू

पृ. सं..... पृष्ठ संख्या

प्रा. लि..... प्राइभेट लिमिटेड

सम्पा..... सम्पादक

डा..... डाक्टर

प्रा..... प्राध्यपक

विषय सूची

भावहरणको प्रमाण पत्र	क
प्रतिबद्धता पत्र	ख
शोध निर्देशकको अग्रसारण	ग
कृतज्ञता ज्ञापन	घ-ङ
संक्षिप्त शब्दावली	च
पहिलो अध्याय : शोध परिचय	१-११
१ पहिलो अध्याय: शोध परिचय	
१.१ शोध शीर्षक	
१.२ शोध परिचय	
१.३ शोधको प्रयोजन	
१.४ शोधको समस्याकथन	
१.५ शोधको उद्देश्यकथन	
१.६ पूर्वकार्यको विवरण र समीक्षा	
१.७ शोधको औचित्य र महत्त्व	
१.८ शोधविधि	
१.८.१ सामग्री सङ्कलन	

१.९ शोधको रूपरेखा

२ दोस्रो अध्याय: त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय

१२-३९

२.१ त्रुटि विश्लेषणको अर्थ र परिभाषा

२.२ त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार

२.३ त्रुटि निवारणका प्रमुख पद्धतिहरू

२.४ त्रुटि विश्लेषणका सैद्धान्तिक अवधारणा

२.५ भाषाशिक्षणमा त्रुटिको स्थान र त्रुटि विश्लेषणको उपयोगिता

२.६ त्रुटिको वर्गीकरण

२.६.१ भाषिक एकाइसँग सम्बन्धित त्रुटिको वर्गीकरण

२.६.२ विकासशीलताका आधारमा त्रुटिको वर्गीकरण

२.६.३ स्रोतको आधारमा त्रुटिको वर्गीकरण

२.६.४ गम्भीरताको आधारमा त्रुटिको वर्गीकरण

२.६.५ व्यापकताको आधारमा त्रुटिको वर्गीकरण

२.६.६ स्वरूपको आधारमा त्रुटिको वर्गीकरण

२.७ त्रुटि विश्लेषणका पद्धति र प्रक्रिया

२.७.१ पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति

२.७.२ पश्चनिर्धारित कोटि पद्धति

२.७.३ त्रुटिको पहिचान र सामग्री सङ्कलन

२.७.४ त्रुटिको वर्गीकरण

२.७.५ त्रुटिको वर्णन एवम् व्याख्या

३ तेस्रो अध्याय: स्नातक तहका विद्यार्थीहरूद्वारा लिखित

नेपाली भाषाको त्रुटि विश्लेषण

४०-१०९

३.१ वर्ण विन्यास

३.१.१ ह्रस्व दीर्घगत त्रुटि

३.१.२ 'व' र 'व' सम्बन्धि त्रुटि

३.१.३ 'श', 'ष' र 'स' सम्बन्धि त्रुटि

३.१.४ विद्यार्थीहरूले गरेका अन्य वर्ण विन्यासगत त्रुटि

३.१.५ हलन्त र अजन्तसम्बन्धि त्रुटि

३.१.६ शिरबिन्दु र चन्द्रबिन्दुसम्बन्धि त्रुटि

३.१.७ पदयोग र पदवियोगसम्बन्धि त्रुटि

३.१.८ पदसङ्गतिगत त्रुटि

४ चौथो अध्याय: उपसंहार तथा निष्कर्ष

११०-११६

४.१ उपसंहार

४.२ निष्कर्ष कथन

सन्दर्भग्रन्थसूचि

११७-१२०

परिशिष्ट

पहिलो अध्याय

शोधको परिचय

१ शोध शीर्षक

प्रस्तुत शोधको शीर्षक *स्नातक तहका नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषाको त्रुटि विश्लेषण* रहेको छ।

१.१ शोध परिचय

भाषा मानव अभिव्यक्तिको यस्तो एउटा माध्यम हो जो भाषाद्वारा नै आफ्ना मनका विचार, भाव उचित प्रकारले प्रकट गर्न सकिन्छ। जुन मानिसले कुनै भाषा जति आकर्षक, रमणीय र कलात्मक ढङ्गले लेख्न र बोल्न सक्तछ, समाजमा उ उति नै शिक्षित, सफल रूपमा उभिन सक्तछ। त्यसैले भाषा ज्ञान मानवका लागि अत्यन्त उपयोगी हो भन्न सकिन्छ। भाषाविज्ञानका विभिन्न प्रायोगिक पक्षहरूमध्ये त्रुटि विश्लेषण पनि एउटा पक्ष हो। उचित भाषा ज्ञानका लागि विद्यार्थीहरूमा त्रुटि विश्लेषणको अभ्यास हुन अत्यन्त आवश्यक रहन्छ। त्रुटि विश्लेषण सन् १९७०- को दशकपछि भाषा शिक्षणका क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण विषयका रूपमा देखापरेको समस्या हो।^१ यसअन्तर्गत दोस्रो भाषा सिक्किरहेका व्यक्तिहरूको भाषिक कमी कमजोरीहरूलाई अवलोकन गरेर लक्षित भाषाका मान्यताहरूसँगै दाँजिने काम गरिए तापनि औपचारिक रूपमा स्नातक तहको

^१ हेमाङ्गराज अधिकारी, २००८, *सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञान*, काठमाडौं: रत्न पुस्तक भण्डार, पृ. १३९

शिक्षा हासिल गरिरहेका विद्यार्थीहरूमा पनि यो समस्या चुनौतिका रूपमा रहेको देखिन्छ। यसका लागि विद्यार्थीहरूले भाषा शिक्षण वैज्ञानिक ढङ्गले सिक्नु अनिवार्य देखिन्छ। भारतीय गणतन्त्रको बाईसौँ राज्य सिक्किममा उन्नाईसौँ शताब्दीसँगै नेपाली भाषाभाषीहरूको बाहुल्यसँगै यहाँको मुख्य जनभाषा, सम्पर्क भाषा अर्थात् साझा भाषाका रूपमा नेपाली भाषाको प्रयोग हुँदै आएको पाइन्छ। यहाँको ग्राम्य क्षेत्रमा नेपाली लोक साहित्य प्रयोगको समृद्ध परम्परा रहेको पाइन्छ। यहाँ राजनीति, प्रशासन, व्यवस्थापन र शैक्षिक स्तरमा नेपाली भाषाको प्रमुख भूमिका रहेको पाइन्छ।^२ बिसौँ शताब्दीको पूर्वार्द्धका दुई दशकको छेउछाउ देखि नै नेपाली भाषामा साहित्य र शिक्षाको जागरण थालिएको पाइन्छ। शिक्षामा वस्तुतः १ देखि ५ कक्षासम्म नेपाली भाषामा शिक्षण व्यवस्था भएकाले एक विषयका रूपमा नेपाली भाषा साहित्यको पठनपाठन भएको पाइन्छ। यहाँ नेपाली भाषाको पठनपाठन विद्यालयदेखि स्नातक र स्नातकोत्तर तहसम्म हुने प्रावधान रहेको पाइन्छ। सन् १९९२- देखि नेपाली भाषालाई भारतको संवैधानिक मान्यता प्राप्त भएको हो। यद्यपि प्राथमिक तहदेखि महाविद्यालय तहसम्मका नेपाली विद्यार्थीहरूमा नेपाली भाषाको ज्ञान सन्तोषजनक नरहेको प्रतिक हुँदछ र नेपाली भाषाको प्रयोग परम्पराका मूल प्रवाहमा धेरै विकास र तिब्रता आउन नसकेको अनुभव गरिन्छ।

^२ शान्ति छेत्री, २००४, सिक्किममा सरकारी काम-काजमा नेपाली भाषाको प्रयोग, परम्परा र वर्तमान स्थिति, निर्माण सिक्किम वाङ्मय विशेषाङ्क, पवन चामलिङ 'किरण'(सम्पा), वर्ष २६, अङ्क ४०, नाम्ची: निर्माण प्रकाशन, पृ. १८८

नेपाली युवा पीढिको भाषिक र साहित्यिक सचेतताको प्रस्फुटनमा विद्यार्थीहरूमा सामान्य भाषिक ज्ञान पनि नभएकाले भाषिक त्रुटि एउटा गम्भीर समस्याको विषय बन्न गएको बोध गरिन्छ। विद्यार्थीहरूको मानसिक, बौद्धिक, सांस्कृतिक, शारीरिक एवम् भावनात्मक विकासको सन्तुलित समुन्नयनका लागि प्राथमिक, माध्यमिक, उच्च माध्यमिक तहदेखि नै मातृभाषा शिक्षण अत्यन्तै उपयोगी भए तापनि मातृभाषालाई प्रथम भाषा शिक्षणको माध्यमको रूपमा सर्वप्रथम स्थान नदिएकाले भाषिक त्रुटि एउटा गम्भीर समस्याको रूपमा विकसित भएको पाइन्छ। अतः स्नातक तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको लेख्य भाषामा देखिने त्रुटिलाई प्रस्तुत शोधकार्यको मूल समस्याका रूपमा हेरेर यसका मूल कारण र निवारण गर्ने कोसिस गरिनेछ।

१.२ शोधको प्रयोजन

प्रस्तुत शोधकार्यको प्रयोजन सिक्किम विश्वविद्यालय भाषा अनि साहित्य सङ्कायअन्तर्गत नेपाली विभागद्वारा सञ्चालित एमफिल उपाधिको प्रयोजनका निम्ति प्रस्तुत।

१.३ शोधको समस्याकथन

प्रस्तुत शोधकार्यका शोधसमस्याहरू निम्नलिखित रहेका छन् -

(१) स्नातक तहका नेपाली विद्यार्थीहरूका भाषिक समस्याहरू के के हुन् ?

(२) स्नातक तहका नेपाली विद्यार्थीहरूका लेख्य भाषामा देखिएका मूलभूत समस्याहरू के के हुन्?

(३) मानक नेपाली भाषामा हुने विचलनहरू के कस्ता रहेका छन् ?

(४) स्नातक तहका नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूको भाषिक त्रुटि के कस्ता छन्?

१.४ शोधको उद्देश्यकथन

प्रस्तुत शोधकार्यका शोधउद्देश्यकथनहरू निम्नलिखित रहेका छन् —

(१) स्नातक तहका नेपाली विद्यार्थीहरूमा पाइने भाषिक समस्याहरू खोज्नु।

(२) स्नातक तहका नेपाली विद्यार्थीहरूका लेख्य भाषामा देखिएका मूलभूत समस्याहरू खोज्नु।

(३) मानक नेपाली भाषामा हुने विचलनहरूको खोजी गर्नु।

(४) स्नातक तहका नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूको भाषिक त्रुटिहरूको विश्लेषण गर्नु।

१.५ पूर्वकार्यको विवरण र समीक्षा

हेमाङ्गराज अधिकारीको *भाषाशिक्षण : केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति* नामक पुस्तकमा शिक्षासम्बन्धि विभिन्न विषयमा जानकारी दिएका छन्। यसमा त्रुटि विश्लेषणको पनि विस्तृत चर्चा गरेका छन्। उनले यस पुस्तकमा त्रुटि विश्लेषणको परिचय, महत्त्व, त्रुटिको स्रोत तथा यसका कारकतत्त्वहरू, त्रुटिको प्रकृति तथा वर्गीकरण, त्रुटि विश्लेषणको प्रक्रिया, वर्णन व्याख्या आदि विभिन्न पक्षबारे विस्तृत चर्चा गरेका छन्।

हेमाङ्गराज अधिकारीको अर्को पुस्तक *सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञानमा* उनले सामाजिक भाषाविज्ञान र प्रायोगिक भाषाविज्ञानको सैद्धान्तिक परिचय दिएका छन्। यसमा

प्रायोगिक भाषाविज्ञानअन्तर्गत पर्ने व्यतिरेकी विश्लेषण, त्रुटि विश्लेषण, शैक्षणिक व्याकरण साथै अनुवाद सिद्धान्त, कोश विज्ञान आदि विभिन्न विषयको पनि विस्तृत चर्चा गरेका छन्।

निर्माण : सिक्किम वाङ्मय विशेषाङ्क (२००४), वर्ष : २६ अङ्क : ४० पत्रिकामा रश्मिप्रसाद आलेको दुईवटा लेखहरू सङ्कलित रहेका पाइन्छन्। उनको पहिलो लेख “सुखिममा आधुनिक शिक्षाको सूत्रपात तथा प्रसार”- मा कसरी र कहिलेदेखि शिक्षाको आरम्भ भयो त्यसबारे विस्तृत चर्चा गरेको पाइन्छ। उनको भनाइअनुसार सन् १८९४-देखि सिक्किममा शिक्षाको सूत्रपात भएको जानकारी पाइन्छ।

रश्मिप्रसाद आलेको अर्को लेख “सुखिममा नेपाली शिक्षाको शिलान्यास तथा प्रचार” मा उनले सिक्किममा शिक्षाको थालनी सन् १९२१- मा भएको कुराको जानकारी दिएका छन्। सन् १९२१- देखि नै नेपाली भाषा पठनपाठनको व्यवस्था मिलाइएको कुराको चर्चा पनि उक्त लेखमा गरेका छन्।

भोजराज ढुङ्गेल र दुर्गाप्रसाद दाहालको *प्रायोगिक भाषाविज्ञान* - नामक पुस्तकमा भाषाविज्ञानको परिचय र क्षेत्र तथा त्रुटि विश्लेषणको परिचय, परिभाषा, सैद्धान्तिक अवधारणा, त्रुटिको वर्गीकरण, प्रक्रियाबारे विस्तृत जानकारी दिएको छ।

नेपाली अकादमी जर्नल (वर्ष १, अङ्क २)- मा रामलाल अधिकारीको “पश्चिम बङ्गाल र सिक्किमका शिक्षण संस्थाहरूमा नेपाली भाषा शिक्षण र शिक्षण माध्यमका रूपमा यसको

प्रयोग” लेखमा उनले विद्यालयहरूमा नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाको रूपमा प्रयोग गरिरहेको जानकारी प्रस्तुत गरेका छन्, साथै नेपाली भाषालाई भर्नाकुलरका रूपमा प्रयोग गरिरहेको चर्चा पनि गरेका छन्।

नेत्रप्रसाद पौडेलको *सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान* नामक पुस्तकमा उनले सामान्य भाषाविज्ञान र प्रायोगिक भाषाविज्ञान गरी दुई खण्डमा विभाजित गरी सैद्धान्तिक पक्षहरू प्रस्तुत गरेका छन्। उनले सामान्य भाषाविज्ञान अन्तर्गत भाषाको परिभाषा र विशेषताहरू, भाषा, भाषिका र व्यक्तिभाषा, भाषा र भाषिका छुट्ट्याउने आधारहरू, भाषाका अन्य भेदहरू, भाषाविज्ञान र यसका क्षेत्र तथा शाखाहरू आदि विभिन्न विषयका विसिर्त चर्चा गरेका छन्। त्यसरी नै प्रायोगिक भाषाविज्ञान अन्तर्गत उनले व्यतिरेकी विश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय, त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय, कोशविज्ञानको परिचय, प्रकार र विशेषता साथै अनुवादको परिचय, प्रकार आदि विभिन्न विषयका पनि चर्चा गरेका छन्।

बालकृष्ण रेग्मीको “कक्षा — ६ मा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन” शीर्षक लघु शोधप्रबन्धमा उनले त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय प्रस्तुत गर्दै लिखित तथ्यको आधारमा लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनमा गरेका त्रुटिहरूको विश्लेषण गरेका छन्।

देवशरण यादवको “माध्यमिक तहका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन” शीर्षक लघु शोधप्रबन्धमा उनले त्रुटि विश्लेषणको

सैद्धान्तिक परिचय प्रस्तुत गर्दै कथ्य तथ्यको आधारमा विद्यार्थीहरूले गरेका उच्चारणगत त्रुटिहरूको विश्लेषण गरेका छन्।

हरिप्रसाद भट्टराईको “पोखरेली अखबारमा प्रयुक्त भाषिक त्रुटिहरूको अध्ययन” शीर्षक लघु शोधप्रबन्धमा उनले त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय प्रस्तुत गर्दै पोखरेली अखबारमा लेखनसम्बन्धि त्रुटिहरूको विश्लेषण, व्याकरणिक कोटिसम्बन्धि त्रुटिहरूको विश्लेषण, शब्द तथा रूपका तहमा भएका त्रुटिहरूको विश्लेषण गरेका छन्।

प्रज्ञामा मुकुन्द शर्माको “त्रुटि विश्लेषण : सिद्धान्त र प्रयोग” शोधमूलक लेखमा उनले त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक पक्षलाई विस्तृत रूपमा प्रस्तुत गरेका छन्। उनले त्रुटि विश्लेषणको सिद्धान्तको आधारमा ‘हंगकंगमा नेपाली’ पाठमा पआइने त्रुटिहरूको विश्लेषण पनि प्रस्तुत गरेका छन्।

१.६ शोधको औचित्य र महत्त्व

नेपाली भाषाका विद्यार्थीहरूको शब्द रचनागत त्रुटि, रूप रचनागत त्रुटि, शब्द प्रयोगगत त्रुटि, वाक्यगत त्रुटि, वर्ण विन्यासगत त्रुटि आदिको क्षेत्रगत अध्ययनद्वारा त्रुटि विश्लेषणको आधारमा समस्याको निराकरण गरी सत्यतथ्य प्रकाशमा ल्याउनु अनि समस्याहरूको समाधानका लागि सुझाउ एवम् परामर्श गर्नु प्रस्तुत शोधकार्यको औचित्य रहेको छ।

१.७ शोधको सीमाङ्कन

प्रस्तुत शोधकार्यको क्षेत्र व्यापक र विस्तृत भएकाले नमुना सर्वेक्षणविधि अपनाइएको छ। यसमा सिक्किम विश्वविद्यालयसित अन्तर्भुक्त महाविद्यालय र उत्तर बङ्ग विश्वविद्यालयसित अन्तर्भुक्त महाविद्यालयलाई छनौट गरिएको छ। यी महाविद्यालयहरूमा नेपाली विषय लिएर स्नातक तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको भाषिक त्रुटिको विश्लेषणमा शोधको सीमाङ्कन गरिएको छ। प्रस्तुत शोधको सीमाङ्कन दुई आधारमा गरिएको छ। ऐच्छिक विषय र सम्मान विषय। यी विद्यार्थीहरूबाट लिखित तथ्य सङ्कलन गरिएको छ र त्यसका आधारमा त्रुटिको विश्लेषण गरिएको छ।

१.८ शोधविधि

प्रस्तुत लघु शोधप्रबन्ध निगमनात्मक शोध पद्धति अपनाइएको छ। यस शोधको अध्ययन सर्वेक्षणात्मक रहेको छ। प्रस्तुत शोधप्रबन्धका निम्ति नेपाली लेखन शैली र उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण र रचनालाई मूल आधार बनाइएको छ।

१.८.१ शोधको सामग्री सङ्कलन

प्रस्तुत लघु शोधप्रबन्धका निम्ति पुस्तकालयीय अध्ययन, विषयगत पाठहरू, पत्र-पत्रिका र आवश्यकताअनुसार इलेक्ट्रोनिक स्रोतबाट पनि अध्ययन सामग्रीहरू सङ्कलन गरिएको छ।

१.९ शोधको रूपरेखा

प्रस्तुत लघु शोधप्रबन्धमा चारवटा अध्याय रहेका छन्, जसको संरचनात्मक ढाँचा

निम्नलिखित रूपमा रहेको छः

१ पहिलो अध्याय: शोध परिचय

१.१ शोध शीर्षक

१.२ शोध परिचय

१.३ शोधको प्रयोजन

१.४ शोधको समस्याकथन

१.५ शोधको उद्देश्यकथन

१.६ पूर्वकार्यको विवरण र समीक्षा

१.७ शोधको औचित्य र महत्त्व

१.९ शोधविधि

१.९.१ सामग्री सङ्कलन

१.१० शोधको रूपरेखा

२ दोस्रो अध्याय: त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय

२.१ त्रुटि विश्लेषणको अर्थ र परिभाषा

२.२ त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार

- २.३ त्रुटि निवारणका प्रमुख पद्धतिहरू
- २.४ त्रुटि विश्लेषणका सैद्धान्तिक अवधारणा
- २.५ भाषाशिक्षणमा त्रुटिको स्थान र त्रुटि विश्लेषणको उपयोगिता
- २.६ त्रुटिको वर्गीकरण
 - २.६.१ भाषिक एकाइसँग सम्बन्धित त्रुटिको वर्गीकरण
 - २.६.२ विकासशीलताका आधारमा त्रुटिको वर्गीकरण
 - २.६.३ स्रोतको आधारमा त्रुटिको वर्गीकरण
 - २.६.४ गम्भीरताको आधारमा त्रुटिको वर्गीकरण
 - २.६.५ व्यापकताको आधारमा त्रुटिको वर्गीकरण
 - २.६.६ स्वरूपको आधारमा त्रुटिको वर्गीकरण
- २.७ त्रुटि विश्लेषणका पद्धति र प्रक्रिया
 - २.७.१ पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति
 - २.७.२ पश्चनिर्धारित कोटि पद्धति
 - २.७.३ त्रुटिको पहिचान र सामग्री सङ्कलन
 - २.७.४ त्रुटिको वर्गीकरण
 - २.७.५ त्रुटिको वर्णन एवम् व्याख्या

३ तेस्रो अध्याय: स्नातक तहका विद्यार्थीहरूद्वारा लिखित नेपाली भाषाको त्रुटि विश्लेषण

३.१ वर्ण विन्यास

३.१.१ ह्रस्व दीर्घगत त्रुटि

३.१.२ 'ब' र 'व' सम्बन्धि त्रुटि

३.१.३ 'श', 'ष' र 'स' सम्बन्धि त्रुटि

३.१.४ विद्यार्थीहरूले गरेका अन्य वर्ण विन्यासगत त्रुटि

३.१.५ हलन्त र अजन्तसम्बन्धि त्रुटि

३.१.६ शिरबिन्दु र चन्द्रबिन्दुसम्बन्धि त्रुटि

३.१.७ पदयोग र पदवियोगसम्बन्धि त्रुटि

३.१.८ पदसङ्गतिगत त्रुटि

४ चौथो अध्याय: उपसंहार तथा निष्कर्ष

४.१ उपसंहार

४.२ निष्कर्ष कथन

परिशिष्ट

सन्दर्भग्रन्थसूचि

दोस्रो अध्याय

त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय

२.१ त्रुटि विश्लेषणको अर्थ र परिभाषा

त्रुटि शब्द अङ्ग्रेजीको 'एरर'- को नेपाली रूपान्तरण हो। प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोशअनुसार त्रुटिको अर्थ कमी, न्यूनता, कमजोरी, अशुद्धि भन्ने हुन्छ।^३ यसरी नै नेपाली बृहत् शब्दकोशअनुसार त्रुटिको अर्थ कमी, गल्ती, भूलचूक, भूल भएको, गल्ती भन्ने हुन्छ।^४ अङ्ग्रेजी अक्सफोर्ड शब्दकोशमा त्रुटिलाई गल्ती, कुनै पनि व्यवहारमा अथवा कुरामा गल्ती भएको भनेर भनिएको छ।^५

भाषिक व्यवहारमा वक्ताले गर्ने गल्तीलाई त्रुटि भनिन्छ। वक्ताले अथवा विद्यार्थीहरूले गल्ती के कति कारणले गर्छन् भन्ने कुराको अध्ययन गर्नु त्रुटि विश्लेषण हो। त्रुटि विश्लेषणलाई प्रायोगिक भाषाविज्ञानको एउटा पक्ष मानिन्छ जो भाषा शिक्षणसँग सम्बन्धित रहेको हुन्छ। कुनै पनि भाषा सिक्किरहेका विद्यार्थीहरूले त्यस भाषालाई जानी नजानी प्रयोग गरिरहेका हुन्छन्। फलतः भाषिक व्यवहारमा विचलन आउन सक्छ साथै

^३ हेमाङ्गराज अधिकारी र बन्नी विशाल भट्टराई (सम्पा), २०१४, *प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश*, काठमाडौं: विद्यार्थी प्रकाशन प्रा. लि., पृ. ६५३

^४ कृष्णप्रसाद पराजुली (सम्पा), २०१५, *नेपाली बृहत् शब्दकोश*, काठमाडौं: नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान, पृ. ५८१

^५ क्याथरिन सोएनस र यूलिया इल्लियट(सम्पा), २००९, *अक्सफोर्ड अङ्ग्रेजी शब्दकोश*, अक्सफोर्ड युनिभर्सिटी प्रेस, पृ.३०२

सम्प्रेषणमा पनि कठिनाई आउँछ। विचलन भनेको भाषिक व्यवस्थाका नियमबाट भिन्न रहेर छुट्टै नियमद्वारा प्रयोगमा ल्याउनु हो।^६ भाषिक प्रयोक्ताले अनजानमा वा ज्ञान भएर पनि लार्पवाहीका कारणले भाषामा त्रुटी गर्ने गर्दछ। भाषिक व्यवहारमा न्यूनतम त्रुटि हुनु स्वाभाविक मानिन्छ। यद्यपि मातृभाषाका वक्ताले कम त्रुटि गर्ने गर्दछन्। यसका साथै औपचारिक शिक्षा ग्रहण गरिरहेका विद्यार्थीहरूका भाषामा पनि त्रुटि रहेको पाइन्छ। त्यसैले यहाँ महाविद्यालय स्तरमा नेपाली विषय लिएर अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमा के कस्ता त्रुटि छन् भन्ने जिज्ञासाको निरूपण गरी ती त्रुटि हुनुका कारणको चर्चा गर्दै निष्कर्षमा पुग्नु त्रुटि विश्लेषणको उद्देश्य हुँदछ। मातृभाषाको तुलानामा दोस्रो भाषामा भाषिक व्यवस्थाको ज्ञान अभ्यास, दृष्टिकोण, भाषिक बुझाइको अनुभव आदिका कमिले त्रुटिहरू धेरै हुने गर्दछन्। यी त्रुटिहरूको निराकरणका लागि त्रुटि विश्लेषणको अध्ययन गर्नु आवश्यक ठहरिन्छ। त्रुटिहरूको निराकरणका लागि भाषाविज्ञानको व्यतिरेकी विश्लेषण सिद्धान्तले पनि सहयोग गरेको छ। प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोशअनुसार व्यतिरेकी भनेको भिन्नता सम्बन्धी, कुनै वस्तुमा पाइने असमानता तथा विभेदमा आधारित भन्ने अर्थमा बुझिन्छ।^७ बृहत् नेपाली शब्दकोशमा व्यतिरेकीलाई परस्पर नमिल्ने विरोधी

^६ मुकुन्द शर्मा, २०१०, *त्रुटि विश्लेषण: सिद्धान्त र प्रयोग*, प्रज्ञा (शोधमूलक अर्धवार्षिक), महादेव अवस्थी (सम्पा.), काठमाडौं: नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान, पृ. १७

^७ हेमाङ्गराज अधिकारी र बन्नी विशाल भट्टराई (सम्पा.), २०१४, *प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश*, काठमाडौं: विद्यार्थी प्रकाशन प्रा. लि., पृ. १३३२

गुण वा कुरा, अन्तर, भेद, अन्वयभन्दा भिन्न प्रक्रिया अतिक्रमण भन्ने अर्थ दिइएको पाइन्छन्।^८

व्यतिरेकी विश्लेषणका सन्दर्भमा केही महत्त्वपूर्ण परिभाषाहरू यसप्रकारका छन् हेमाङ्गराज अधिकारी अनुसार “दुई वा दुईभन्दा बढी भाषाहरूका व्यवस्था वा व्यवस्थाहरूको समता तथा भिन्नता सम्बन्धी तुलनात्मक अध्ययनसँग व्यतिरेकी विश्लेषण सम्बन्धित छ।”^९

इन्साइक्लोपेडिक डिक्सनरी अफ अप्लाइड लिङ्ग्विस्टिक्सअनुसार “व्यतिरेकी विश्लेषणले दुई वा सोभन्दा बढी भाषाहरूका बिच संरचनात्मक एकरूपता तथा भिन्नताहरूको वर्णन गर्दछ।”^{१०}

पल भ्यान व्युरेनअनुसार “व्यतिरेकी विश्लेषणले तुलना गरिने भाषाहरूबिच बढीभन्दा बढी समानता वा भिन्नताहरूका विषयमा अन्तर्दृष्टि प्रदान गर्दछ।”^{११}

रबर्ड ल्याडोअनुसार “व्यतिरेकी विश्लेषण कुनै पनि दुई भाषाको तुलनात्मक अध्ययनसँग सम्बन्धित विषय हो, जहाँ एउटा भाषाको वक्ताले अर्को भाषा सिक्न आइ पर्ने समस्याहरू पत्ता लगाउने र वर्णन गर्ने काम गरिन्छ। त्यस्ता तुलनात्मक अध्ययनहरूको उपयोग भाषिक परीक्षण, यान्त्रिक अनुवाद तथा द्विभाषिक क्षेत्रको भाषिक प्रभावमा समेत रहेको

^८ कृष्णप्रसाद पराजुली (सम्पा), २०१५, नेपाली बृहत् शब्दकोश, काठमाडौं: नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान, पृ. ११७६

^९ हेमाङ्गराज अधिकारी, २००८, सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं: रत्न पुस्तक भण्डार, पृ. १२७

^{१०} भोजराज ढुङ्गेल र दुर्गा प्रसाद दाहाल, २०१३, प्रायोगिक भाषा विज्ञान, काठमाडौं: एम. के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स, पृ. १२९

^{११} पूर्ववत्, पृ. १२९

हुन्छ।”^{१२} व्यतिरेकी विश्लेषणभन्दा पछाडि त्रुटि विश्लेषणको विकास भएको हो। व्यतिरेकी विश्लेषणले दोस्रो भाषाको सिकाइमा हुने त्रुटिहरूको अध्ययन गर्न थालेपछि प्रायोगिक भाषाविज्ञानका छुट्टै शाखाका रूपमा त्रुटि विश्लेषणको विकास भएको पाइन्छ। त्रुटि विश्लेषणले भाषा सिकाइका क्रममा सिकारूहरूले गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन गर्दछ। त्रुटि विश्लेषण भाषा सिकाइ प्रक्रियाको अध्ययन गर्ने एउटा महत्त्वपूर्ण पद्धति हो। यसले त्रुटिपरक दृष्टिले प्रत्येक भाषाका सिकाइ प्रक्रियाको अध्ययन गर्ने हुनाले एकातिर यसबाट सम्बन्धित भाषाका विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको ज्ञान हुन्छ, अर्कातिर भाषाको सिकाइ क्रम तथा प्रवृत्तिको समेत ज्ञान प्राप्त हुन्छ।

२.२ त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार

त्रुटि विश्लेषण सम्बन्धी सबैभन्दा धेरै योगदान राबर्ट ल्याडोको रहेको पाइन्छ। यिनीभन्दा अघि स्विट, पामर जस्ता विद्वानले पनि त्रुटिबारे चिन्तन गरेको पाइन्छ।^{१३} दोस्रो विश्व युद्धपछि यसको आवश्यकता रहेको देखियो र यसको उद्देश्य सुराकीहरूलाई शत्रु देशको भाषामा दक्ष बनाउनु थियो। दोस्रो विश्व युद्धभरि यसको केही खास विकास हुन सकेन तर प्रयास भने निरन्तर रूपमा गरिरहेको पाइन्छ। यसै सिलसिलामा सन् १९४५ मा चार्ल. सी. फ्राइजले त्रुटि विश्लेषणबारे सैद्धान्तिक र वैचारिक दृष्टिकोण प्रस्तुत गरे भने सन् १९५३ मा हैगेन र वेन्निखले “अन्य भाषा बुझाइको दृष्टिले

^{१२} पूर्ववत्, पृ. १२९

^{१३} मुकुन्द शर्मा, २०१०, *त्रुटि विश्लेषण: सिद्धान्त र प्रयोग*, प्रज्ञा (शोधमूलक अर्धवार्षिक), महादेव अवस्थी (सम्पा.), काठमाडौं: नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान, पृ. १८

सिकारूको स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषाको व्याकरणिक व्यवस्थामा जति फरक हुन्छ त्यति नै बुझाइमा समस्या आउँछ।^{१४} भन्ने विचार प्रकट गरे। त्यसपछि राबर्ट ल्याडोले व्यतिरेकी सिद्धान्तलाई आधार प्रदान गर्ने क्रममा “लक्ष्य भाषा र त्यससँग सम्बद्ध संस्कृतिबाट व्यवस्थित तुलना गरेर हामी अन्य भाषामा बाधक र अबाधक प्रवृत्तिको पूर्व सङ्केत गर्न सक्छौं”^{१५} भन्ने विचार व्यक्त गरेको पाइन्छ। व्यतिरेकी विश्लेषण पद्धति अनुसार अन्य भाषाको व्याकरण व्यवस्था, मातृभाषाको व्याकरण व्यवस्थाभन्दा भिन्न हुन्छ भने सिकारूलाई कुनै पनि भाषा सिकाइमा धेरै कठिनाई आइपर्छ र नै धेरै त्रुटि गर्ने गर्दछन्। यो निरन्तरता त्यति बेलासम्म रहिरहन्छ, जबसम्म शिक्षकले निराकरणमुखी सामग्री तयार गर्दैनन्।^{१६} व्यतिरेकी विश्लेषणमा लक्ष्य भाषा सिकिसकेपछि त्यसमा गरिने गल्तीहरूको खोजी त्रुटि विश्लेषणका माध्यमबाट गरिन्छ। त्रुटि विश्लेषणलाई पनि भाषिक विश्लेषणको एउटा प्रकार मानिन्छ। प्रायोगिक भाषाविज्ञानको एउटा शाखाका रूपमा परिचित यसको आरम्भ सन् १९७०- को दशकपछि भएको हो।^{१७} भाषाशिक्षणका सन्दर्भमा त्रुटिको स्वरूपलाई विशेष महत्त्व दिइन्छ। त्यसर्थ भाषा सिक्ने सिकारूले के कस्ता त्रुटिहरू गर्छन् र ती त्रुटिहरू के कसरी हुन्छन् भनी अध्ययन गर्ने विषयलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ। त्रुटि विश्लेषणको माध्यमबाट अन्य

^{१४} रामकमल पाण्डेय, १९८२, त्रुटि विश्लेषण: सिद्धान्त और व्यवहार, आगरा: केन्द्रीय हिन्दी संस्थान, पृ. ३०

^{१५} पूर्ववत्, पृ. ३०

^{१६} पूर्ववत्, पृ. ३०-३१

^{१७} हेमाङ्गराज अधिकारी, २००८, सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं: रत्न पुस्तक भण्डार, पृ. १३९

भाषा सिकिरहेको व्यक्तिले गर्ने त्रुटिको पहिचान, वर्गीकरण तथा व्यवस्थित व्याख्या गरिन्छ। त्रुटि विश्लेषण भाषाशिक्षणका सन्दर्भमा नै विकसित भएको एउटा पद्धति हो, जुन शैक्षणिक प्रयोजनका दृष्टिले महत्त्वपूर्ण मानिन्छ। त्रुटि विश्लेषण दोस्रो वा अन्य भाषा सिकाइमा मात्र होइन तर विभिन्न भाषाभाषी पृष्ठभूमिमा हुर्केका नेपालीहरूलाई मानक नेपाली सिक्नका लागि पनि प्रभावकारी मानिन्छ।^{१८} भाषा सिकाइको प्रारम्भमा जसले पनि त्रुटि गर्दछ। कुनै पनि कुरा सिक्दा प्रयत्न र भुल दुवै अनिवार्य रूपमा रहन्छन्। भाषा सिकाइका क्रममा गरिने त्रुटिलाई विद्यार्थीको कमजारी मान्ने हो भने उसले भाषिक सीप हासिल गर्न सक्तैन। सिकाइका सन्दर्भमा गरेको त्रुटिबाटै विद्यार्थीले आफ्ना कमीकमजोरी पत्ता लगाई सुधार्ने मौका प्राप्त गर्दछन्। यसर्थ त्रुटि विश्लेषणबाट विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको प्रकृति, त्यसको कारण आदिको अध्ययन गर्न विशेष जानकारी प्राप्त हुन्छ। त्रुटि विश्लेषण दोस्रो भाषा वा अन्य भाषा सिक्ने क्रममा गरिने त्रुटिहरूको विश्लेषणका लागि विकसित पद्धति भए तापनि आफ्नै मातृभाषा शिक्षणका सन्दर्भमा पनि त्रुटि विश्लेषणको अवधारणा उपयोग गर्न सकिन्छ।^{१९} प्रस्तुत शोधमा महाविद्यालयका नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूले मानक नेपाली भाषामा गरेका त्रुटिहरूको अध्ययन, विश्लेषण गरिएको छ। विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरूको सङ्कलन गरी त्रुटि हुने

^{१८} नेत्रप्रसाद पौडेल, २०१०, सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं: पैरवी प्रकाशन, पृ. २२०

^{१९} पूर्ववत्, पृ. २२०

कारणहरूको खोजि गरिन्छ। त्रुटि विश्लेषणका सन्दर्भमा केही विद्वानहरूले व्यक्त गरेका परिभाषाहरू निम्नअनुसार छन् -

एस. पिट. कोर्डरअनुसार “भाषा सिकाइका क्रममा सिक्ने व्यक्तिहरूले गरेका त्रुटिहरूको अध्ययनबाट उसको त्यस क्षेत्रमा कतिको ज्ञान छ भन्ने कुरा अनुमान गर्न सकिन्छ। यसबाट उसले अझ कुन कुन कुरा सिक्न बाँकी छ सो पत्ता लगाउन सकिन्छ। उसले गरेका त्रुटिहरूको भाषावैज्ञानिक शब्दमा वर्णन र वर्गीकरण गरेर एउटा त्यस्तो चित्र बनाउन सकिन्छ जसले भाषाका ती विशेषताहरू बताउँछन्, जसले गर्दा उसलाई भाषा सिकाइमा समस्या परिरहेको हुन्छ।”^{२०}

डेभिड क्रिस्टलअनुसार “भाषाशिक्षण र सिकाइमा त्रुटि विश्लेषण एउटा प्रविधि हो, जसको माध्यमद्वारा विदेशी भाषा सिक्किरहेको व्यक्तिले गर्ने त्रुटि वा भुलहरूको पहिचान, वर्गीकरण तथा व्यवस्थित व्याख्या गरिन्छ। सिकारूले सामर्थ्यको कुन तहसम्म प्राप्त गर्न सकेको छ यो कुरा उसले गरेका त्रुटिहरूबाट व्यवस्थित ढङ्गले झल्किन्छ।”^{२१}

लडम्यान डिक्सनरी अफ अप्लाइड लिङ्ग्विस्टिक्समा “त्रुटि विश्लेषण दोस्रो तथा विदेशी भाषा सिक्ने विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन र विश्लेषण हो।”^{२२} यसरी दोस्रो भाषाका सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूले के कस्ता त्रुटिहरू गर्छन् भनी गरिने

^{२०} भोजराज ढुङ्गेल र दुर्गा प्रसाद दाहाल, २०१३, प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं: एम. के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स, पृ. १४१

^{२१} पूर्ववत्, पृ. १४१

^{२२} पूर्ववत्, पृ. १४१

अध्ययनलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ। यी परिभाषाका आधारमा भन्नसकिन्छ कि विद्यार्थीहरूले भाषा सिकाइका क्रममा गरिने त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण गर्नु जसले ती त्रुटिहरूको निराकरण गर्न सहयोग गर्दछ त्यसलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ। त्रुटि विश्लेषणले त्रुटिहरूलाई सिकाइको कमजोरी मान्ने परम्परागत धारणालाई अस्वीकार गर्दछ र यसले त्रुटिलाई भाषा सिकाइको सहज, अवश्यभावी एवम् अभिन्न अङ्गका रूपमा मान्दछ।

२.३ त्रुटि निवारणका प्रमुख पद्धतिहरू

त्रुटि विश्लेषण प्रक्रिया प्रचलनमा आउन अघि भाषाशिक्षणका माध्यमबाट त्रुटि निराकरण गर्ने पद्धतिहरू प्रचलनमा रहेका पाइन्छन्। ती पद्धतिहरू हुन् सामान्य र विशेष पद्धति। भाषाशिक्षणका सामान्य पद्धतिहरू हुन् प्रस्तावित पद्धति, वर्णनात्मक पद्धति, उत्पादनात्मक पद्धति, निराकरणात्मक पद्धति।

(क) प्रस्तावित पद्धति

प्रस्तावित पद्धतिद्वारा विशेषतः शुद्धा शुद्धिमा ध्यान दिइन्छ। विद्यार्थीहरूले पारिवारिक, समुदायगत, अन्य भाषागत तथा भाषिकागत पृष्ठभूमिमा सिकेको भाषा स्तरीयता वा मानकका दृष्टिले त्रुटिपूर्ण र अनुपयुक्त हुनसक्छ। त्यस्तो भाषिक प्रयोग उच्चारणगत, वाक्यगत तथा शब्दभण्डारका दृष्टिले विचलित मानिन्छ। यस पद्धति बढी शुद्धतावादी, औपचारिक तथा व्याकरणमुखी हुने हुनाले यसबाट विद्यार्थीहरूमा भाषाको प्रयोगगत

विविधताको सुझ कम हुने, व्याकरणात्मक धारणाको सैद्धान्तिक ज्ञानप्रति नै बढी झुकाउ

देखाइने जस्ता कमीहरू हुन्छन्।^{२३}

(ख) वर्णनात्मक पद्धति

वर्णनात्मक पद्धतिले भाषाको संरचना कार्यात्मक विविधीकरण तथा यसको समसामयिक प्रयोगलाई विशेष महत्त्व दिइन्छ र औपचारिक व्याकरण शिक्षणलाई कम महत्त्व दिइन्छ।^{२४}

(ग) उत्पादनात्मक पद्धति

बोध र अभिव्यक्तिका शिल्पको विविधीकरण तथा शब्दभण्डारको प्रयोग क्षमता बढाउनु यस पद्धतिको अपेक्षित विषय हो। यस पद्धतिले एकातिर भाषालाई रूढ, स्थिर तथा सीमित शैलीभेदसँग मात्र सम्बद्ध नागरी भाषाको समसामयिक प्रयोग, कार्य तथा आवश्यकता अनुसारको बोध र अभिव्यक्ति पक्षको विविधीकरण गर्नमा साथै अर्कातिर व्याकरणात्मक तथा भाषिक व्यवस्थाको ज्ञानलाई भन्दा विद्यार्थीहरूलाई सम्बन्धित भाषाका सिर्जनशील प्रयोग क्षेत्रमा उत्प्रेरित गर्नमा विशेष जोड दिन्छ।^{२५}

^{२३} हेमाङ्गराज अधिकारी, १९८९, भाषाशिक्षण : केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान, पृ. ७६

^{२४} पूर्ववत्, पृ. ७७

^{२५} पूर्ववत्, पृ. ७८

(घ) निराकरणात्मक पद्धति

विद्यार्थीहरूका भाषामा पाइने त्रुटिहरूको व्यवस्थित अध्ययन गरी तिनको क्रमशः निराकरण गर्नु भाषाशिक्षणको महत्त्वपूर्ण पक्ष हो। त्रुटिहरूका प्रकृतिलाई ध्यान दिई गराइने अभ्यासलाई निराकरणात्मक पद्धति मानिन्छ।

भाषाशिक्षणका विशेष पद्धति तथा विधिहरू हुन् व्याकरणानुवाद विधि, प्रत्यक्ष विधि, पठन विधि, श्रुतिभाषिक विधि, संप्रेषणात्मक पद्धति र नैसर्गिक पद्धति।

(क) व्याकरणानुवाद विधि

व्याकरण र अनुवादलाई दोस्रो भाषा शिक्षणको मुख्य प्रक्रिया मानिन्छ र यस विधिलाई व्याकरणानुवाद विधि भनिन्छ। यस विधिमा दुईवटा विधिको संमिश्रण भएको पाईन्छ- व्याकरण विधि र अनुवाद विधि।

(ख) प्रत्यक्ष विधि

लक्ष्य भाषालाई शिक्षणको प्रत्यक्ष माध्यम बनाई सिकाउने विधिलाई प्रत्यक्ष विधि भनिन्छ। प्रत्यक्ष विधि युरोपमा उन्नाईसौं शताब्दीको अन्तरार्द्धमा विकसित भएको हो। त्यसबेला यो व्याकरणानुवाद पद्धतिको विरोधमा देखापरेको थियो। प्रत्यक्ष पद्धतिले लेख्य भाषाप्रतिको बढी झुकाउलाई कम गरी दैनिक उपयोगमा धेरै आवृत्त हुने सम्प्रेषणीय पक्षलाई महत्त्व दिँदछ।^{२६}

^{२६} हेमाङ्गराज अधिकारी, १९८९, भाषाशिक्षण : केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान, पृ. ८२

(ग) पठन विधि

सर्वप्रथम माइकेल वेस्टद्वारा बीसौं शताब्दीको दोस्रो दशकतिर प्रतिपादित यो विधि मुख्यतः पठनबोध क्षमता बढाउन उपयोगी ठानिन्छ।

(घ) श्रुतिभाषिक पद्धति

यो पद्धति संयुक्त राज्य अमेरिकामा विकसित भएको हो। दोस्रो विश्वयुद्धमा सेनालाई भाषा सिकाउने क्रममा भएका प्रयाससँग यसको विकास भएको हो। यस पद्धतिअनुसार भाषाको सिकाइ सर्वप्रथम कथ्य पक्षमा केन्द्रित हुन्छ।

(ङ) मौखिक संरचना - सन्दर्भ पद्धति

यस पद्धतिमा भाषाको मौखिक संरचना पक्षलाई जोड दिइन्छ। संरचनामा पनि वाक्य सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण र प्रयोगशील पक्ष मानिन्छ। भाषाका विशेषताहरूलाई वाक्यभित्रका शब्दका आधारमा छुट्टयाउनमा जोड दिईदैन। वाक्य संरचनाहरूलाई सन्दर्भ अनुरूप स्विकार गर्न र सोही अनुरूप प्रयोग गर्न सक्षम बनाउनु संरचना - सन्दर्भ पद्धतिको अपेक्षा हो।^{२७}

(च) संप्रेषणात्मक पद्धति

संप्रेषणात्मक पद्धतिले त्यस्तो भाषिक क्षमताको विकास गर्ने लक्ष्य राख्छ जुन व्याकरणात्मक सामर्थ्यका साथै त्यस भाषाको प्रयोगको सामर्थ्यले सम्पन्न होस्। भाषा

^{२७} हेमाङ्गराज अधिकारी, १९८९, भाषाशिक्षण : केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान, पृ. ८७

प्रयोक्तालाई कुनै भाषामा सक्षम हुन व्याकरणात्मक व्यवस्थाको ज्ञान भएर मात्र पुग्दैन उक्त प्रयोग के कस्तो व्यक्ति, परिवेश, प्रयोजन, मोड आदिसँग सम्बद्ध छ त्यसको ज्ञान हुन पनि उत्तिकै आवश्यक हुन्छ। यस पद्धतिले समाजभाषिक सन्दर्भमा विद्यार्थीहरूको संप्रेषणात्मक माग पूरा गर्ने शिक्षणको अपेक्षा गर्दछ।^{२८}

(छ) नैसर्गिक पद्धति

यस पद्धतिका प्रतिपादक क्रयासन हुन्। यस पद्धतिमा भाषाको सिकाइका क्रममा अभिव्यक्ति पक्षलाई भन्दा बोध पक्षलाई महत्त्व दिइन्छ। यसमा व्याकरणात्मक ज्ञानको सीमित महत्त्व हुन्छ। यस पद्धतिमा कक्षाका क्रियाकलापहरू विद्यार्थीहरूको रूचिका विषयवस्तुहरूमा केन्द्रित रहन्छन्।

भाषाशिक्षणका यिनै विभिन्न पद्धतिहरूबाहेक एउटा नवीन एवम् चर्चित पद्धतिका रूपमा त्रुटि विश्लेषणलाई लिइन्छ। सन् १९७० - को दशकपछि भाषाशिक्षणका क्षेत्रमा आएको यो एउटा महत्त्वपूर्ण पद्धति हो जो दोस्रो भाषाशिक्षण सिकाइमा बढी उपयोगी हुनुका साथै पहिलो भाषा सिकाइका लागि पनि त्यति नै उपयोगी रहेको देखिन्छ।^{२९}

भाषा सिकाइका क्रममा हुने त्रुटिलाई भाषा विज्ञानले स्वाभाविक प्रक्रियाका रूपमा लिएको पाइन्छ। कुनै पनि कुरा एकैचोटि सिक्न सकिन्न। कुनै पनि भाषा सिकिरहेको बेला

^{२८} हेमाङ्गराज अधिकारी, १९८९, *भाषाशिक्षण : केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति*, काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान, पृ. ८९

^{२९} भोजराज डुङ्गेल र दुर्गा प्रसाद दाहाल, २०१३, *प्रायोगिक भाषाविज्ञान*, काठमाडौं : एम. के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स, पृ. १४१

त्यहाँ त्रुटि वा गल्ती हुनु स्वाभाविक कुरा हो। त्यसर्थ विद्यार्थीहरूले अथवा शिक्षार्थीहरूले भाषा सिकिरहेका समय धेरै त्रुटि गर्ने गर्दछन्। यसले भाषा सिकाइको प्रकृति र प्रवृत्तिलाई सङ्केत गर्दछ। त्रुटिहरूको प्रकृति थाहा भएपछि विद्यार्थीहरूलाई कुन विषय सिक्न सजिलो भइरहेको छ र कुन विषय सिक्न गाह्रो भइरहेको छ भन्ने कुराको पनि जानकारी प्राप्त हुँदछ। उनीहरूलाई कुन विषयमा धेरै ध्यान दिनु पर्ने हो त्यसको पनि ज्ञात हुँदछ। यसरी भाषामा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययनले उनीहरूको सिकाइ प्रक्रिया तथा प्रवृत्तिको पनि जानकारी मिल्दछ।^{३०} त्रुटि विश्लेषणको मुख्य आधार केलाई मान्ने भन्ने बारेमा विद्वानहरूले आ-आफ्नै धारणा प्रस्तुत गरे तापनि सबैले मुख्य आधारका रूपमा भने व्यतिरेकी विश्लेषणलाई नै मानेका छन्।

२.४ त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा

त्रुटि विश्लेषणको अवधारणालाई बुँदागत रूपमा देखाउन सकिन्छ —

- त्रुटि विश्लेषण विद्यार्थीले सिकेको पहिलो र दोस्रो भाषा बिचको अन्तर भाषामा आधारित हुँदछ।
- यो विद्यार्थीले प्रयोग गर्ने समकालिक भाषाका आधारमा हुँदछ।
- यो वर्णनात्मक पद्धतिमा आधारित हुँदछ।
- यो विद्यार्थीको वास्तविक समस्या पहिचान गर्ने एउटा विधि हो।

^{३०} हेमाङ्गराज अधिकारी, २००८, सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौँ : रत्न पुस्तक भण्डार, पृ. १३९ - १४०

- यसले विद्यार्थीले गर्ने त्रुटि व्यवस्थित हुन्छ भन्ने मान्यता राख्दछ।
- यसको प्रयोग पहिलो र दोस्रो दुवै भाषा शिक्षणमा पनि गर्न सकिन्छ।
- त्रुटि विश्लेषण विधि शिक्षण सामग्री निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउने महत्त्वपूर्ण पद्धति हो।
- विभिन्न भाषाका विभिन्न क्षेत्रमा त्रुटि विश्लेषण गर्न सकिन्छ- उच्चारण, रूप, व्याकरण, अर्थ।
- यसले विद्यार्थीको त्रुटिका कारणको निराकरण गर्न सहयोग गर्ने हुनाले निराकरणात्मक शिक्षण पद्धतिका निम्ति उपयोगी ठहरिन्छ।^{३१}

२.५ भाषाशिक्षणमा त्रुटिको स्थान र त्रुटि विश्लेषणको उपयोगिता

त्रुटि विश्लेषण मूलतः भाषिक ज्ञान, दोस्रो भाषा सिकाइ प्रक्रियामा देखापर्ने समस्याहरू पत्ता लगाई भाषा सिकाइमा सहज र सबल बनाउने उद्देश्यले राखिन्छ।^{३२} भाषा सिकाइका सन्दर्भमा सिकारूहरूले प्रारम्भिक चरणमा धेरै मात्रामा त्रुटिहरू गर्दछन् र ती त्रुटिहरूलाई क्रमशः सच्याउँदै गएपछि उनीहरूले भाषिक सीप आर्जन गर्दछन्। त्यसैले यो सिकाइको स्वाभाविक प्रक्रिया हो जसले भाषा शिक्षणमा सिकाइ प्रक्रियाको लागि महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ।

^{३१} भोजराज ढुङ्गेल र दुर्गा प्रसाद दाहाल, २०१३, *प्रायोगिक भाषाविज्ञान*, काठमाडौं : एम. के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स, पृ. १४२

^{३२} नेत्रप्रसाद पौडेल, २०१०, सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन, पृ. २२०

त्रुटि भाषाशिक्षणमा महत्त्वपूर्ण मानिन्छ। सिकारूले केही सिक्नु अगाडि गलित गर्नु स्वाभाविक हुन्छ। मानिस जन्मजात दक्ष हुँदैन। उसले जहिले पनि केही सिकिरहेको हुन्छ। यो भाषा सिकाइका क्रममा पनि लागू हुन्छ। भाषिक त्रुटि भाषा सिक्नेले मात्र होइन तर सिकाउनेले पनि गरिरहेको देखिन्छ। प्रत्येक सिकारू वा शिक्षकले त्यसलाई सच्याउने मौका भाषाशिक्षणको समयमा प्राप्त गर्दछ। त्रुटि नगरी कसैले पनि भाषा सहजै सिक्न सक्तैन। त्रुटिको माध्यमबाट बिस्तार बिस्तार भाषा सिक्नै जान्छ। भाषाको शिक्षकले उच्चारणगत, रूपरचनागत, शब्दरचनागत, शब्दप्रयोगगत, वाक्यनिर्माणगत आदि त्रुटिहरूमध्ये विद्यार्थीले कुनचाहिँ त्रुटि गरिरहेको छ र त्यसको निराकरण के कस्ता उपायहरूबाट गर्न सकिन्छ भन्ने जानकारी प्राप्त गर्दै जाने हुनाले भाषाशिक्षणमा त्रुटिको स्थान महत्त्वपूर्ण देखिन्छ।^{३३} भाषा सिकाइमा त्रुटि हुने भएकाले नै त्रुटि विश्लेषणको अवधारणा विकसित भएको हो। त्रुटि विश्लेषणको मुख्य क्षेत्र नै भाषाशिक्षण भएकाले यसलाई दोस्रो भाषा शिक्षणकै क्रममा देखापरेका पद्धतिका रूपमा लिइन्छ। भाषाशिक्षणमा त्रुटि विश्लेषणको उपयोगितालाई निम्नलिखित बुँदाहरूमा उल्लेख गर्नसकिन्छ -

- भाषाशिक्षणमा त्रुटि विश्लेषणको शिक्षक र विद्यार्थी दुवैलाई सहयोग गर्दछ। यस पद्धतिबाट शिक्षकले त्रुटिहरूको प्रकृति, स्रोत, कारण र प्रवृत्ति जान्ने अवसर प्राप्त गर्दै भाषाशिक्षणलाई त्रुटिरहित साथै प्रभावकारी बनाउन सैद्धान्तिक र व्यावहारिक

^{३३} नेत्रप्रसाद पौडेल, २०१०, सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन, पृ. २२१

ज्ञान प्राप्त गर्दछ। विद्यार्थीहरूले आफूले गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गरी ती त्रुटिहरू नगर्ने प्रेरणा प्राप्त गर्दछ।

- सिकाइको क्रममा गर्ने त्रुटि सबै एकै प्रकारका हुन्छन् भन्ने छैन। विद्यार्थीले कहिले व्याकरणगत, कहिले शब्दरचनागत, वर्णविन्यासगत आदि कुनै पनि प्रकृतिको त्रुटि गर्न सक्तछन्। सबै त्रुटिहरूको निराकरण पनि एउटै शिक्षण विधिबाट गर्न सकिदैन। विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गरी तिनको प्रकृतिका आधारमा निराकरणका लागि योजना बनाउन शिक्षकलाई त्रुटि विश्लेषणले सहयोग पुऱ्याउँछ।
- भाषाशिक्षणलाई प्रभावकारी बनाउन शिक्षक दक्ष भएर मात्र पुगदैन, विषयको प्रकृतिअनुसार शिक्षण सामग्री र विधिको पनि आवश्यकता पर्दछ। कुन कुन सामग्री र विधिको प्रयोग गर्दा भाषा सिकाइ त्रुटिरहित हुनसक्छन् र विद्यार्थीले दोस्रो भाषा सिक्ने क्रममा बोझको रूपमा लिँदैनन् भन्ने जानकारीका लागि पनि त्रुटि विश्लेषण उपयोगी हुँदछ।
- भाषाशिक्षणका सन्दर्भमा व्यतिरेकी विश्लेषणभन्दा पनि त्रुटि विश्लेषण महत्त्वपूर्ण मानिन्छ। यो मनोभाषाविज्ञान र व्यतिरेकी भाषाविज्ञानसँग सम्बन्धित भाषा सिकाइमा पनि उपयोगी हुन्छ।

- भाषाशिक्षणकै प्रयोजनका निमित्त विकसित यो सिद्धान्त प्रायोगिक भाषाविज्ञानको एउटा स्वतन्त्र क्षेत्र हो। यसले विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिहरूलाई सिकाइको कमजोरी मान्ने परम्परालाई अस्वीकार गर्दै भाषाशिक्षणका क्रममा विद्यार्थीलाई त्रुटि गरे दण्ड दिइने परम्परालाई समेत निरूत्साहित गर्दछ।
- भाषिक त्रुटिहरूको अध्ययनले शिक्षकलाई विधिहरूको छनोट र शिक्षण सामग्रीको तयारी मात्र होइन, पाठ्यसामग्री निर्माण र पाठ्यक्रमको तयारीमा पनि ठुलो सहयोग पुऱ्याउँदछ।^{३४}

२.६ त्रुटिको वर्गीकरण

त्रुटिलाई विभिन्न आधारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ। तीमध्ये प्रमुख आधारहरू निम्न प्रकारका छन्-

२.६.१ भाषिक एकाइसँग सम्बन्धित त्रुटि

(क) उच्चारणगत त्रुटि

उच्चारण विन्याससँग सम्बन्धित त्रुटिहरू नै उच्चारणगत त्रुटि हुन्। उच्चारणको क्रममा विद्यार्थीले महाप्राण वर्णलाई अल्पप्राण, सघोष वर्णलाई अघोष, तवर्गलाई टवर्ग, टवर्गलाई तवर्ग, अकारलाई आकार, आधा 'स' उच्चारण गर्नुपर्नेमा 'इस् र अस्' को उच्चारण, 'व' लाई 'ओ', 'य' लाई 'ए' वर्ण विपर्यय गर्ने, अनुनासिकलाई नासिक्य बनाउने, 'ण' लाई 'न' बनाउने 'हलन्त' लाई 'अजन्त' र 'अजन्त' लाई 'हलन्त' गर्ने, अन्य भाषाको प्रभावमा

^{३४} नेत्रप्रसाद पौडेल, २०१०, सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन, पृ. २२१ - २२२

आई फरक उच्चारण गर्ने, भाषिकागत प्रभावबाट प्रभावित हुने त्रुटिहरू उच्चारणगत त्रुटि हुन्।

(ख) वर्णविन्यासगत त्रुटि

कथ्य भाषालाई लिपिमा उतार्ने सन्दर्भमा वर्णविन्यासगत त्रुटिहरू देखा पर्दछन्। यसअन्तर्गत य र ए को प्रयोग, ओ र व को प्रयोग, ए र ऐ को प्रयोग, घ र ध्य को प्रयोग, ब र व को प्रयोग, अजन्त र हलन्तको प्रयोग, चन्द्रबिन्दु र शिरबिन्दुको प्रयोग, श, ष, र स को प्रयोग, ह्रस्व र दीर्घको प्रयोग, आदि नियममा विपरित हुने त्रुटिहरू पर्दछन्।

(ग) रूपरचनागत त्रुटि

रूपरचनागत त्रुटिहरू शब्दहरूको रूपायन र व्युत्पादन प्रक्रियामा देखा पर्दछन्। यस्ता त्रुटिहरू मूलतः व्याकरणात्मक कोटिसँग सम्बन्धित हुन्छन्। क्रियापदको अन्त्यमा आएका सबै 'न' को खुट्टो काट्नुपर्छ भन्ने मान्यता राख्नु, आदररहित एकवचन कर्तामा 'हरू' जोड्नु, शब्दवर्गलाई गलत ढङ्गले प्रयोग गर्नु प्रेरणार्थक क्रियापदको प्रयोगमा ध्यान नदिनु, भाववाचक नाममा 'ता' जोडेर भाववाचक बनाउन खोज्नु आदि रूपरचनागत त्रुटि हुन्। उदाहरणार्थ - आउँदैन - आउँदैन, कसले- कोले, छोराहरू- छोरोहरू, सौन्दर्य- सौन्दर्यता आदि।

(घ) पदावली रचनागत त्रुटि

यस्ता त्रुटिहरू शब्दभन्दा माथिल्लो संरचनामा देखा पर्दछन्। पदावलीमा पदहरूको सङ्गति मिलाउन नसक्ता विद्यार्थीले यस्ता त्रुटिहरू गर्दछन्। नाम पदावलीमा विशेष्यअनुसार विशेषण नमिलाउनु, एउटा पद र अर्को पदको वचनमा ध्यान नदिनु, पदावलीमा दुईभन्दा बढी भाषाका शब्द मिसाउनु आदि पदावलीको रचना र प्रयोगमा देखापर्ने त्रुटिहरू हुन्।

(ङ) वाक्य रचनागत त्रुटि

वाक्य निर्माणमा पदहरूको क्रम र सङ्गतिमा देखापर्ने त्रुटिहरू यसअन्तर्गत पर्दछन्। वाक्यमा कर्ता र क्रियाको क्रम र सङ्गति नमिलाउनु, विशेषण र विशेष्यको सङ्गति नमिलाउनु, प्रेरक कर्ता र प्रेरणार्थक क्रियाको सङ्गति नमिलाउनु, कर्ता, कर्म, क्रियाको सङ्गति नमिलाउनु, आदर आदिका आधारमा क्रियापदको प्रयोग नगर्नु, चिह्न प्रयोगमा ध्यान नदिनु आदि वाक्य रचनागत त्रुटिहरू हुन्।

(च) अर्थगत त्रुटि

शब्दहरूको प्रयोग गर्दा अर्थको अन्वितिलाई ध्यान नगर्दा हुने त्रुटिहरू यसअन्तर्गत पर्दछन्। भन्न खोजेको अभिप्रायलाई शब्दले पछ्याउन नसक्नु, एउटै अर्थ भएका शब्दहरूको पुनरावृत्ति, एउटा शब्दबाट काम चल्नेमा त्यस्तै खालका अरू शब्दहरू थप्नु, 'हो' र 'छ' को प्रयोग भिन्नता बुझ्न नसक्नु आदि अर्थगत त्रुटिहरू हुन्।

(छ) सङ्कथनात्मक त्रुटि

वाक्यभन्दा माथिल्लो भाषिक एकाइसँग सम्बन्धित त्रुटिलाई सङ्कथनगत त्रुटि भनिन्छ। यस्ता त्रुटिहरू वाक्यान्तरिक नभएर अन्तरवाक्यीय प्रकृतिका हुन्छन्।
उदाहरणार्थ - उनकी माइजू घरमा आउनुभयो। गङ्गा मेरी बहिनी हो।

२.६.२ विकासशीलताका आधारमा वर्गीकृत त्रुटिहरू (एस. पिट कर्डर)

(क) अव्यवस्थित त्रुटि

यसलाई प्रारम्भिक त्रुटि भनिन्छ। एउटै विद्यार्थीले गर्ने विभिन्न प्रकारका त्रुटिलाई अव्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ। एउटा विद्यार्थीले एकपल्ट एक प्रकारको त्रुटि गर्दछ भने अर्कोपल्ट अर्कै प्रकारको त्रुटि गर्दछ। यस्तो त्रुटि नियमभङ्ग वा भूलसँग सम्बन्धित हुन्छ। अव्यवस्थित त्रुटि व्यक्ति अनुसार फरक फरक प्रकारको हुन्छ। यो व्यक्तिपरक त्रुटि हो।^{३५}

(ख) व्यवस्थित त्रुटि

भाषिक व्यवहार वा शिक्षणमा सचेत हुँदाहुँदै पनि लापवाहीका कारणले भइरहने त्रुटि व्यवस्थित त्रुटि हो। यस्तो त्रुटि स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषा दुवैमा हुनसक्छ। यसप्रकारको त्रुटि कुनै विद्यार्थीले मातृभाषा बाहेक अन्य भाषा सिक्दा गलत

^{३५} भोजराज ढुङ्गेल र दुर्गा प्रसाद दाहाल, २०१३, प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : एम. के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स, पृ. १४४

सामान्यीकरण, भाषिक ज्ञानको अभावका कारण उत्पन्न हुन्छ। यसप्रकारको त्रुटि समूहपरक हुन्छ।^{३६}

(घ) उत्तर व्यवस्थित त्रुटि

नियमको ज्ञान भएपछि पनि सिकारूको असावधानीका कारणले गर्ने त्रुटि उत्तर व्यवस्थित त्रुटि हो। सैद्धान्तिक नियमहरूको ज्ञान भए पनि अभ्यास र वक्ताको असावधानीले यस प्रकारको त्रुटिहरू हुने गर्दछन्।

२.६.२ स्रोतको आधारमा वर्गीकृत त्रुटिहरू

(क) भाषान्तरिक त्रुटि

आफूले पहिले सिकिसकेको भाषाको भाषिक व्यवस्थासँग सम्बन्धित त्रुटिलाई भाषान्तरिक त्रुटि भनिन्छ। भाषान्तरिक त्रुटि मातृभाषा सिकाइको व्यवस्थासँग सम्बन्धित नेपाली मातृभाषीले भाषा सिकाइको प्रारम्भिक चरणमा गर्ने त्रुटिहरू हुन्। जस्तै- म सफल हुँ, तिमीहरू उसलाई सामान दिओ आदि।

(ख) अन्तरभाषिक त्रुटि

विद्यार्थीले आफूले प्रारम्भमा सिकेको भाषाबाहेक दोस्रो वा अन्य भाषा सिकाइका क्रममा गर्ने त्रुटिलाई अन्तरभाषिक त्रुटि भनिन्छ। यस्तो त्रुटि अन्तरभाषाको व्यवस्थासँग सम्बन्धित हुन्छ। यो विशेषतः मातृभाषाको प्रभावका कारण हुने गर्छ र यसले लक्ष्य

^{३६} भोजराज डुङ्गेल र दुर्गा प्रसाद दाहाल, २०१३, प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : एम. के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स, पृ. १४४

भाषाको भाषिक व्यवस्थालाई बिगारिदिन्छ। यसरी स्रोत भाषाको प्रभावमा आई विद्यार्थीले लक्ष्य भाषाको संरचनालाई स्रोत भाषाको जस्तै बुझ्छ र यस्तो त्रुटि हुन्छ।

२.६.३ गम्भीरताको आधार

भाषिक सम्प्रेषणमा बाधा गर्ने त्रुटि बढी गम्भीर हुन्छन् भने भाषिक सम्प्रेषणमा बाधा नगर्ने त्रुटि कम गम्भीर हुन्छन्। यस्ता त्रुटि निम्न प्रकारका छन् -

(क) अर्थबाधक त्रुटि

त्रुटि हुँदा अर्थ नबुझिने खालका त्रुटि बढी गम्भीर प्रकृतिका हुन्छन्। त्यस्ता त्रुटिलाई अर्थबाधक त्रुटि भनिन्छ। व्याकरणात्मक र शब्दभण्डारगत त्रुटिहरू यसअन्तर्गत पर्दछन्। जस्तै- पानीसानी। यस प्रकारको शब्द निर्माणबाट गलत रूप देखिनु मात्र होइन तर त्यसको अर्थ समेत स्पष्ट हुन सक्तैन।

(ख) अर्थ अबाधक त्रुटि

जुन त्रुटिले विचार विनिमय गर्नमा बाधा उत्पन्न गर्दैन अथवा जुन त्रुटि हुँदा पनि अर्थमा कुनै बाधा ल्याउँदैन त्यस प्रकारको त्रुटिलाई अर्थ अबाधक भनिन्छ। वर्ण विन्यासगत त्रुटि यसअन्तर्गत पर्दछ। जस्तै - हिजो - हीजो, शहीद - सहिद, धनि - धनी।

२.६.४ व्यापकताको आधार

कतिपय त्रुटिहरू वाक्यका खास अर्थसँग मात्र सम्बन्धित हुन्छन् भने कतिपय समग्र वाक्यसँग सम्बन्धित हुन्छन्। यस आधारमा पनि त्रुटिलाई वर्गीकरण गर्न सकिन्छ —

(क) शब्दगत वा आंशिक त्रुटि

वाक्यको कुनै अंशमा हुने त्रुटिलाई आंशिक त्रुटि भनिन्छ। यसप्रकारको त्रुटि वाक्यको कुनै एक शब्दमा सीमित हुने भएकाले यसलाई शब्दगत त्रुटि पनि भनिन्छ।

(ख) पदवालीगत वा समग्र त्रुटि

वाक्यका धेरै ठाउँमा हुने त्रुटिलाई समग्र त्रुटि भनिन्छ। यसप्रकारको त्रुटि कुनै वाक्यको खास शब्दसँग सम्बन्धित नभई पदावलीसँग भएकाले यसलाई पदावलीगत त्रुटि पनि भनिन्छ।

२.६.५ स्वरूपको आधार

स्वरूप भन्नाले वक्ताले भाषिक प्रयोगमा अपनाउने भाषिक रूप हो। वक्ताले असावधानीगत वा जानीजानी लापवाहीले कुनै वर्ण वा पद वा वाक्यांश छोडेर वा थपेर त्रुटिपूर्ण उच्चारण गर्दछन् भने यस्तो त्रुटिलाई स्वरूपगत आधारको त्रुटि भनिन्छ। यस्तो त्रुटि दुई प्रकारका रहेका छन् -

(क) लोपगत त्रुटि

(ख) थपेटगत त्रुटि

(क) लोपगत त्रुटि

वक्ताले गर्ने त्रुटिमा कुनै वर्ण, पद वा वाक्यांशको लोप हुन्छ भने त्यस्तो त्रुटिलाई लोपगत त्रुटि भनिन्छ। उदाहरणार्थ - मामन्त्री (महामन्त्री), पाउछ (पाउँछ)।

(ख) थपोटगत त्रुटि

कुनै त्रुटि हुँदा वास्तविक स्वरूपमा केही कुरा थपिएर आउँछ भने त्यस्तो त्रुटिलाई थपोटगत त्रुटि भनिन्छ। उदाहरणार्थ - बुझीपठायो (बुझ्यो), परभा (प्रभा), परदान (प्रदान) आदि।

२.६.६ औचित्य वा अनौचित्य त्रुटि

कतिपय वाक्य व्याकरणिक दृष्टिले ठिक तर सन्दर्भका दृष्टिले त्रुटिपूर्ण देखिन्छन् भने कतिपय वाक्य व्याकरणिक दृष्टिले त्रुटिपूर्ण तर सन्दर्भका दृष्टिले ठिक देखिन्छन्। वक्ताले गर्ने यस प्रकारका त्रुटिलाई औचित्य वा अनौचित्य त्रुटि भनिन्छ।^{३७}

२.७ त्रुटि विश्लेषणका पद्धति र प्रक्रिया

त्रुटि विश्लेषण एउटा प्रक्रिया (विधि, तरिका, पद्धति) हो। यो स्रोत भाषामा भन्दा लक्ष्य भाषामा केन्द्रित रहेको हुन्छ। त्यसैले यसको उपयोगिता निदानात्मक र सुधारात्मक भाषाशिक्षण पद्धतिसँग रहेको छ।^{३८} भाषा सिकिरहेका विद्यार्थीले केही मात्रामा भाषा

^{३७} भोजराज ढुङ्गेल र दुर्गा प्रसाद दाहाल, २०१३, प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : एम. के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स, पृ. १४५ - १४७

^{३८} मुकुन्द शर्मा, २०१०, त्रुटि विश्लेषण : सिद्धान्त र प्रयोग, प्रज्ञा (शोधमूलक अर्धवार्षिक), महादेव अवस्थी, वर्ष ४०, पूर्णाङ्क १०३, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान, पृ. १९

सिकेपछि लक्ष्य भाषालाई आफ्नो स्रोत भाषा अनुकूल प्रयोग गर्न खोज्छन् जसले गर्दा अझ धेरै मात्रामा त्रुटिहरू हुनसक्छन्। उक्त त्रुटिहरूलाई त्रुटि विश्लेषणका आधारमा अध्ययन, विश्लेषण, निराकरण गरिन्छ। त्रुटि विश्लेषणका निम्ति दुई प्रकारका पद्धतिलाई प्रयोग गरिन्छ -

२.७.१ पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति

२.७.२ पश्चनिर्धारित कोटि पद्धति

२.७.१ पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति

यस पद्धतिमा विद्यार्थीहरूले भाषा सिकाइ प्रक्रियामा के कस्ता भाषा, व्याकरणगत त्रुटिहरू गर्दछन् भनेर पहिला नै अनुमान गरिन्छ। त्यसपछि विद्यार्थीहरूले प्रयोग गर्ने खास अभिव्यक्तिहरूको अध्ययन विश्लेषण गर्ने काम गरिन्छ। अनुमान गरिसकेपछि तयार गरिएको प्रश्नावली अनुसार विद्यार्थीहरूले लिखित रूपमा व्यक्त गरेका सामग्रीलाई अध्ययन गरिन्छ। यसप्रकारको त्रुटि विश्लेषण पद्धति कुनै खास समूहले के कस्ता व्याकरणात्मक कोटिहरू (लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, कारक) आदिमा त्रुटि गर्दछन् भन्ने ज्ञातका निम्ति उपयोगी हुन्छ।^{३९}

^{३९} भोजराज डुङ्गेल र दुर्गा प्रसाद दाहाल, २०१३, प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : एम. के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स, पृ. १४७

२.७.२ पश्चनिर्धारित कोटि पद्धति

यो पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धतिको ठिक विपरित पद्धति हो। यसमा विद्यार्थीहरूको भाषिक प्रयोगगत अभिव्यक्ति विश्लेषणका आधारमा उनीहरूले के कस्ता किसिमका गल्तीहरू गर्दछन् भन्ने कुरा पत्ता लगाइन्छ।^{४०}

२.८ त्रुटिको पहिचान र सामग्री सङ्कलन

त्रुटि विश्लेषणका सन्दर्भमा शिक्षार्थीले वा विद्यार्थीले गरेका मौखिक वा लिखित अभिव्यक्तिसँग सम्बन्धित त्रुटिहरूको सङ्कलन गरी तिनीहरूलाई तालिकामा राखी विभिन्न कोटि तथा उपकोटिमा छुट्टयाइन्छ। त्रुटिको पहिचान गर्दा सम्बन्धित भाषाको व्याकरणको ज्ञान, भाषाको अभिव्यक्तिको ज्ञान र धैर्य जस्ता गुणहरू अध्येतामा हुनु आवश्यक छ। तथ्याङ्क सङ्कलनका सम्बन्धमा कर्डर लेख्छन् - लिखित तथा मौखिक अभिव्यक्तिगत त्रुटिको अध्ययनका लागि त्रुटि विश्लेषणलाई लिइन्छ। व्यावहारिक दृष्टिकोणबाट हेर्दा मौखिक अभिव्यक्तिगत त्रुटिहरूभन्दा लिखित अभिव्यक्तिगत त्रुटिहरूको व्यवस्थित अध्ययन गर्न सजिलो हुन्छ। लिखित तथ्याङ्कहरू विद्यार्थीहरूको लिखित अभिव्यक्तिहरू (अनुवाद, पुनर्लेखन, कथा लेखन आदि) को पाठबाट सङ्कलित हुनसक्छन् भने मौखिक तथ्याङ्कहरू विविध प्रकारका वार्तालाप, संवाद, कथन,

^{४०} भोजराज डुङ्गेल र दुर्गा प्रसाद दाहाल, २०१३, प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : एम. के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स, पृ. १४८

अन्तरवार्ता, वादविवाद आदिबाट सङ्कलित हुनसक्छन्।^{४१} त्यसपछि विकासशीलता भाषाकोटि, स्रोत, गम्भीरता, व्यापकता, औचित्य आदिका आधारमा त्रुटिहरूको पहिचान गरिन्छ।

२.८.१ त्रुटिको वर्गीकरण

लिखित तथा मौखिक सामग्रीबाट त्रुटिको सङ्कलन गरिसकेपछि तिनीहरू कुन कुन प्रकृतिका र प्रकारका छन् भनेर वर्गीकरण गर्नुपर्छ। सिकारूले कुन प्रकारको त्रुटि गरिरहेको छ भनेर राम्ररी अध्ययन गर्नुपर्छ। त्यसपछि त्रुटिहरू विभिन्न कोटि उपकोटिमा वर्गीकृत हुन्छन्। त्यस्ता त्रुटिहरू व्यक्तिनिष्ठ छन् कि समूहनिष्ठ, उत्पादनात्मक छन् कि पहिचानात्मक छन्, मूर्त प्रकृतिका छन् कि अमूर्त प्रकृतिका छन्, आंशिक प्रकृतिका छन् कि समग्र प्रकृतिका छन् त्यसको स्पष्ट वर्गीकरण गरिनुपर्छ।^{४२}

२.८.२ त्रुटिको वर्णन एवम् व्याख्या

त्रुटिको वर्गीकरण गरिसकेपछि तिनको प्रकृति तथा कारण (मातृभाषा, पाठ्यसामग्री, पाठ्यक्रम, शिक्षक, सिकारू स्वयम्, दोस्रो भाषा) को राम्ररी वर्णन गर्ने कार्य यस चरणमा पर्दछ। त्रुटिको क्षेत्र (उच्चारण, वर्णविन्यास, शब्दरचना, शब्दप्रयोग, रूपरचना, वाक्यगत, अर्थगत, सङ्कथनगत) को वर्णन पनि यसैमा पर्दछन्। यसमा विशेषतः त्रुटिका स्रोतहरूको निर्धारण गरिन्छ।

^{४१} पारसमणि भण्डारी र अन्य, २०११, प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार, १४८

^{४२} पूर्ववत्, पृ. १४९

२.८.३ त्रुटिको निराकरण

त्रुटि विश्लेषणका अन्तिम चरणमा त्रुटिहरूको निराकरण कसरी गर्न सकिन्छ भन्ने सुझाव दिइन्छ।

निष्कर्ष

त्रुटि विश्लेषण प्रायोगिक भाषाविज्ञानको क्षेत्रमा सन् १९७०- को दशकपछि आएको महत्त्वपूर्ण पद्धति हो। भाषा सिकाइका क्रममा हुने त्रुटिलाई भाषाविज्ञानले स्वाभाविक प्रक्रियाका रूपमा लिएको पाइन्छ। त्रुटिहरूको वर्गीकरण जस्तै विकासशीलताको आधारमा, भाषा कोटिको आधारमा, स्रोतको आधारमा, गम्भीरताको आधारमा, स्वरूपको आधारमा, औचित्यको आधारमा, व्यापकताको आधारमा वर्गीकरण गरेर हेर्न सकिन्छ। त्रुटिहरूको विश्लेषण यिनै आधारमा गरिन्छ। त्रुटि विश्लेषणका पद्धति र प्रक्रियाबारे साथै भाषाशिक्षणमा त्रुटि स्थान र त्रुटि विश्लेषणको उपयोगिताबारे पनि चर्चा गरिएको पाइन्छ।

तेस्रो अध्याय

३. स्नातक तहका विद्यार्थीहरूद्वारा लिखित नेपाली भाषाको त्रुटि विश्लेषण

भाषा एउटा यस्तो व्यवस्था हो जसबाट मनका विचार र भाव उचित ढङ्गले अभिव्यक्त गर्नसकिन्छ। मानिसले यी सबै कार्य बोलेर तथा लेखेर गर्दछन्। मानवद्वारा उच्चारित ध्वनि भाषाको कथ्य रूप हो। भाषाको त्यही कथ्य रूपलाई वर्ण व्यवस्थाका आधारमा स्तरीकृत गरी लिपिवद्ध गर्ने प्रक्रियालाई लेखन पद्धति भनिन्छ। लेखन पद्धतिले नेपाली भाषाको लेखनमा एकरूपता ल्याएको पाइन्छ। यस अन्तर्गत वर्णहरूको विन्यासक्रम, पदहरूको मेल वा बिमेलको स्थिति र चिह्नहरूको प्रयोग पर्दछ। यहाँ स्नातक तहका नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूले वर्ण विन्यास सम्बन्धी गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण गरिएको छ। स्नातक तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको लेख्य भाषाको त्रुटि विश्लेषण गर्नका निम्ति दुई भिन्न भिन्न महाविद्यालयका नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूलाई केही प्रश्नावली दिई उनीहरूबाट तथ्याङ्क लिने काम गरिएको छ। उक्त तथ्यको आधारमा विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्ण विन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन, विश्लेषण गरिएको छ।

३.१ वर्ण विन्यास

लेख्य रूपमा वर्णहरूको राख्ने क्रमलाई वर्ण विन्यास भनिन्छ। यसलाई हिज्जे वा वर्तनी पनि भनिन्छ।^{४३} वर्णहरूको विन्यास वा रखाइ समुचित भएन भने शब्दहरू अशुद्ध हुन्छन्। वर्णको सम्बन्ध अर्थसँग हुने भएकाले वर्ण विन्यासमा त्रुटि भएमा अभिव्यक्ति सही र स्पष्ट रूपमा प्रकट हुन सक्तैन। भाषालाई उच्चारण अनुसार लिपिमा रूपान्तरित गर्ने प्रक्रियामा केही नियम वा व्यवस्था निर्धारण गरिएको छ। नेपाली भाषाका व्याकरणमा विशेषतः ह्रस्व / दीर्घ, श /ष/ स, ब/ व, व/ ओ, य/ ए, य/ ज, ऋ/ रि, क्ष/ छे, क्ष/ छ्य, इ/ ज् / ण्/ न्/ म्, शिरबिन्दु / चन्द्रबिन्दु, अजन्त /हलन्त, पदयोग / पद वियोग र विभिन्न लेख्यचिह्नको प्रयोगसँग सम्बन्धित नियमहरूलाई वर्ण विन्यासका नियमभित्र राखिएको छ।^{४४}

नेपाली वर्ण विन्यासको नियमअनुसार नलेखिएका वर्णहरूको विन्यासलाई वर्ण विन्यासगत त्रुटि भनिन्छ। यहाँ स्नातक तहका नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूले गर्ने 'ह्रस्व दीर्घ' सम्बन्धि त्रुटि, 'ब' र 'व' सम्बन्धि त्रुटि, 'श', 'ष' र 'स' सम्बन्धि त्रुटि, 'घ' र 'ध' सम्बन्धि त्रुटि, 'शिरबिन्दु' र 'चन्द्रबिन्दु' सम्बन्धि त्रुटि, 'अ' र 'आ' सम्बन्धि त्रुटि, 'व' र 'प' सम्बन्धि त्रुटि, 'क' र 'ख' सम्बन्धि त्रुटि, 'हलन्त' र 'अजन्त' सम्बन्धि त्रुटि, 'पदयोग'

^{४३} घनश्याम नेपाल र कविता लामा, २०१४, उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण र रचना, सिलगढी : एकता बुक हाउस प्रा. लि., पृ. ३४

^{४४} पूर्ववत्, पृ. ३४

र 'पद वियोग' सम्बन्धि त्रुटि, पदसङ्गतिस्म्बन्धि त्रुटिहरू देखापरेका छन्। ती त्रुटिहरूलाई यहाँ पूर्वनिर्धारित कोटिपद्धतिका आधारमा निम्नप्रकारले विश्लेषण गरिएको छ।

३.१.१ ह्रस्व दीर्घगत त्रुटि

/इ/ र /उ/ ह्रस्व स्वर वर्ण हुन् र व्यञ्जन वर्णसित जोडिँदा यिनलाई चिनाउने क्रमशः [ि] र [ु] चिह्न ह्रस्व मात्रा हुन्। त्यसैगरी /ई/ र /ऊ/ दीर्घ स्वर वर्ण हुन् र व्यञ्जन वर्णसित जोडिँदा यिनलाई चिनाउने क्रमशः [ी] र [ू] चिह्न दीर्घ मात्रा हुन्। ह्रस्वलाई लघु र दीर्घलाई लामो भनिन्छ। मात्रा भन्नाले वर्णको उच्चारण गर्दा सामान्य रूपमा लाग्ने समयको परिमाण वा मात्रा बुझिन्छ। उच्चारणको प्रक्रियामा छोटो समय लाग्ने वर्ण ह्रस्व हो भने लामोमो समय लाग्ने वर्ण दीर्घ हुन्। नेपाली भाषामा साधारणतः दीर्घ वर्णहरूको उच्चारण हुँदैन तर लेखदा चाहिँ नियमअनुसार ह्रस्व र दीर्घ लेख्नु अनिवार्य हुन्छ।^{४५} यदि ह्रस्व र दीर्घको नियम विपरित लेखियो भने त्यहाँ ह्रस्व - दीर्घगत त्रुटि देखिन्छ। स्नातक तहका नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषामा ह्रस्व र दीर्घको प्रयोग सम्बन्धि भएका त्रुटिहरूलाई ह्रस्व - दीर्घगत त्रुटिका रूपमा विश्लेषण गरिएको छ।

^{४५} घनश्याम नेपाल र कविता लामा, २०१४, उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण र रचना, सिलगढी : एकता बुक हाउस प्रा. लि., पृ. ३४ - ३५

३.१.१.१ ह्रस्व र दीर्घसम्बन्धि त्रुटि

स्तरीय लेख्य नेपाली भाषामा छोटो समयमा उच्चारण हुने /इ/ र /उ/ स्वर वर्णहरू ह्रस्व लेखिन्छन् र त्यसभन्दा लामो समयमा उच्चारण हुने /ई/ र /ऊ/ दीर्घ वर्णहरू दीर्घ प्रत्यय लगाएर लेखिन्छन्। स्तरीय लेखनमा ह्रस्व - दीर्घ सम्बन्धी निश्चित नियमहरू छन्। नियम अनुसार लेखन नभएमा त्रुटिपूर्ण हुन्छ। यसप्रकारको त्रुटिलाई ह्रस्व - दीर्घगत त्रुटि भनिन्छ। महाविद्यालय (१) का विद्यार्थीहरूले गरेका ह्रस्व - दीर्घ सम्बन्धी त्रुटिहरू निम्नप्रकारका छन्-

त्रुटि रूप	सही रूप
दार्जीलिङ्ग	दार्जिलिङ
यि	यी
आधुनीक	आधुनिक
घेरीएका	घेरिएका
तकनीकी	तकनिकि
वीज्ञान	विज्ञान
गहीरो	गहिरो
माथी	माथि

विकसीत	विकसित
परीवेश	परिवेश
साहीतिक	साहित्यिक
उपाधी	उपाधि
भईरहेको	भइरहेको
मतीष्क	मस्तिष्क
किनकी	किनकि
संसकृती	संस्कृति
कवीता	कविता
चलीरहेको	चलिरहेको
सजीलो	सजिलो
अहीले	अहिले
दुषीत	दुषित
सहीत्य	साहित्य
मीलेर	मिलेर
वीमार	बिमार
परीवार	परिवार

भाई	भाइ
राजनीती	राजनीति
अघाडी	अघाडि
रीतिथिती	रीतिथिति
निकालीएको	निकालिएको
थुकीसुकी	थुकिसुकि
ग्रामीण	ग्रामिण
भई	भइ
चीजलाई	चिजलाई
प्रभू	प्रभु
सहभागीता	सहभागिता
मानविय	मानवीय
आगडी	अघाडि
पढाई	पढाइ
कवी	कवि
पुजाको	पूजाको
काव्यकृती	काव्यकृति

कीशान	किसान
जिवनमा	जीवनमा
ठूलो	ठुलो
हामि	हामी
मीठा	मिठा
डील्ली	डिल्ली
लीएर	लिएर
दिदि	दिदी
पनी	पनि
उन्नती	उन्नति
सिता	सीता
रानिलाई	रानीलाई
छिमेकि	छिमेकी
महत्वपूर्ण	महत्त्वपूर्ण

उपर्युक्त शब्दहरूको लेखाइ हेर्दा महाविद्यालय (१) का नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूले ह्रस्व - दीर्घ सम्बन्धि नियम जानेर पनि लापरवाहीपूर्वक त्रुटिहरू गरेको देखिन्छ। यस्तो

त्रुटि व्यवस्थित त्रुटि अन्तर्गत पर्दछन्। यस्तो त्रुटि नियमितभन्दा पनि अनियमित बढी रहेको छ। त्यही शब्द कहीं सही र कहीं गलत लेखिएको पाइन्छ। यस अनियमितताको कारण विद्यार्थीहरूमा व्यास अन्योल र हेलचेक्रयाइँ दुवै हुन सक्दछ। ध्वनि उच्चारणको क्रममा ह्रस्व र दीर्घ दुवै एकलापी स्वरको कारण विद्यार्थीहरूमा अन्योल सृजना भएको मात्र सकिन्छ भने नेपाली भाषा मातृभाषा त हो भन्ने अर्थमा हेलचेक्रयाइँ पनि गरिएको हुनसक्छ। यहाँ विद्यार्थीहरूले कतिपय यस्ता त्रुटिहरू पनि गरेका छन् जसले भाषिक असामञ्जस्यताको कुरालाई प्रदर्शित गरेको छ। जस्तै- आधुनीक, वीज्ञानको, परीवेश, कवीता, सहीत्यका, भाईले, परीक्षाको, मानविय, जिवनमा, दिदिलाई, हामि, यि इत्यादि। यी त्रुटिहरू विद्यार्थीहरूले लापरवाहीका कारणले गरेको भन्ने बुझिन्छ। विद्यार्थीहरूले दीर्घगत त्रुटिभन्दा ह्रस्वगत त्रुटि अधिकांश गरेको पाइन्छ।

महाविद्यालय (२) का विद्यार्थीहरूले गरेका ह्रस्व - दीर्घ सम्बन्धी त्रुटिहरू निम्नप्रकारका छन्-

त्रुटि रूप	सही रूप
पृगती	प्रगति
प्रगतीवादी	प्रगतिवादी
प्रभावीत	प्रभावित

त्यतीकै	त्यतिकै
क्रान्ती	क्रान्ति
अभिव्याक्ती	अभिव्यक्ति
व्यक्ती	व्यक्ति
औषदी	औषधि
पुर्ती	पूर्ति
देखी	देखि
उपाधी	उपाधि
गिता	गीता
झूठे	झुठो
जिवन	जीवन
उन्नती	उन्नति
व्यकती	व्यक्ति
की	कि
सुर्यविक्रम	सूर्यविक्रम
सीकक्षा	शिक्षा
दीनु	दिनु

उनि	उनी
भाई	भाइ
अशन्ती	अशान्ति
दीदी	दिदी
मीलेर	मिलेर
कठीन	कठिन
सान्ती	शान्ति
केहि	केही
यदी	यदि
वीचमा	बिचमा
ठूलो	ठुलो
दूरदर्शन	दुरदर्शन
डूबेका	डुबेका
पिडि	पीडि
प्रचलीत	प्रचलित
पाईला	पाइला
प्राचीन	प्राचिन

आफु	आफू
शीक्षक	शिक्षक
मीठो	मिठो

उपर्युक्त शब्दहरूको लेखाइ हेर्दा महाविद्यालय (२) का नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूले ह्रस्व - दीर्घ सम्बन्धी गरेका त्रुटिलाई पनि व्यवस्थित त्रुटिअन्तर्गत राख्न सकिन्छ। यहाँ पनि विद्यार्थीहरूले लापरवाहीका कारणले यस प्रकारको त्रुटि गरेको देखिन्छ। प्रायः विद्यार्थीहरूले दीर्घगत त्रुटिभन्दा ह्रस्वगत त्रुटि धेरै मात्रामा गरेको पाइएको छ। दुवै महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिको तुलना गर्दा महाविद्यालय (१) का विद्यार्थीहरूले धेरै त्रुटि गरेको पाइएको छ। कतिपय यस्ता त्रुटिहरू पनि भेटिएका छन् जस्तै - जिवन, जाती, मीठो, भाई, राष्ट्रिय, व्यक्ती, की, उपाधी, परीक्षा, दीदी, ठूलो आदि दुवै महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूले धेरै मात्रामा त्रुटिगत रूपमा प्रयोग गरेका छन्।

३.१.२ 'ब' र 'व' वर्णसम्बन्धी त्रुटि

नेपाली भाषामा उच्चारणअनुसार 'ब' र 'व' को प्रयोग गरिन्छ। नेपाली भाषामा बोलचालको भाषा र लेख्य भाषा दुवैमा 'ब' र 'व' वर्णको प्रयोग गरिन्छ। स्तरीय लेख्य नेपाली भाषामा 'ब' र 'व' को प्रयोग सम्बन्धी केही निश्चित नियमहरू पाइन्छन्। जस्तै-

कुनै पनि तद्भव तथा आगन्तुक शब्द उच्चारणअनुसार 'ब' अथवा 'व' लेखिन्छ। 'ब' उच्चारण हुने शब्दहरू — बाटुलो, बकुल्लो, बहिनी, बाटो, बाहिर, लाबर, गोबर, गरिब आदि।

तत्सम शब्दको शब्दादिमा 'ब' उच्चारण हुने शब्दमा 'ब' नै लेखिन्छ। जस्तै — ब्राह्मण, बृहस्पति, बुद्ध, ब्राह्मी आदि।

म् पछि र, क, द्, ध् भन्दा पहिला आएमा 'ब' लेखिन्छ। जस्तै — अम्बिका, चुम्बक, शब्द, शताब्दी, अम्बर आदि।^{४६} 'ब' लेख्नुपर्ने ठाउँमा 'व' र 'व' लेख्नुपर्ने ठाउँमा 'ब' लेखिएमा त्यहाँ वर्णको प्रयोगमा वर्ण विन्यासगत त्रुटि देखिन्छ। स्नातक तहका नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूले 'ब' र 'व' सम्बन्धी गरेका त्रुटिहरू निम्नलिखित रहेका छन्

महाविद्यालय (१) का विद्यार्थीहरूले गरेका 'ब' वर्णसम्बन्धी त्रुटि

त्रुटि रूप	सही रूप
वोटमा	बोटमा
वसोवास	बसोबास
वाट	बाट
जव	जब

^{४६} घनश्याम नेपाल र कविता लामा, २०१४, उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण र रचना, सिलगढी : एकता बुक हाउस प्रा. लि., पृ. ५३

वात	बात
बसि	बसि
सवै	सवै
विहान	बिहान
विनाको	बिनाको
खबर	खबर
सवैभन्दा	सवैभन्दा
अवल	अब्बल
वन्नु	बन्नु
विग्रिदै	बिग्रिदै
सुविस्ता	सुबिस्ता
वनाएको	बनाएको
वीमारहरू	बिमारहरू
वारेमा	बारेमा
विताउन	बिताउन
वस्ने	बस्ने
वसेको	बसेको

वानी	वानी
वढन्	बढ्न
सवैतर्फ	सबैतर्फ
वनावट	बनावट
खराव	खराब
विगारेको	बिगारेको
बलमान	बलवान्
बन्धनमा	बन्धनमा
विनास	बिनास
बुझाइमा	बुझाइमा
विस्तार	बिस्तार
बालकृष्ण	बालकृष्ण
बनाउँछ	बनाउँछ
बनारसमा	बनारसमा
बनाउनको	बनाउनको
विजुली	बिजुली
बस्ती	बस्ती

वदलीयो	बदलियो
हातवाट	हातबाट
विग्रेर	बिग्रेर

उपर्युक्त शब्दहरूलाई हेर्दा विद्यार्थीहरूले भाषिक प्रयोगमा ब र व वर्ण बीच खासै भिन्नता नराखेको देखिन्छ। त्रुटि देखिनको मूल कारण 'ब' वर्णलाई 'व' वर्णकै रूपमा लिने गरेको र सोही अनुरूप लेखाइमा पनि प्रयोग गरेकोले त्रुटि भएको देखिन्छ। प्रायः 'ब' र 'व' वर्णलाई वैकल्पिक रूपमा प्रयोग गर्ने प्रवृत्ति पनि विद्यार्थीहरूमा देखिन्छ। एउटै परिच्छेदमा पनि अलग अलग प्रयोग गरेकाले पनि थप त्रुटि देखिन्छ। विद्यार्थीहरूलाई 'ब' भन्दा 'व' लेख्न सजिलो भएको कारणले हो वा पठनशीलताको कमी, लेखन अभिव्यक्तिमा कमी उच्चारण विधिमा कमीका कारणले पनि यस्तो त्रुटि हुन गएको देखिन्छ।

महाविद्यालय (२) का विद्यार्थीहरूले गरेका 'ब' वर्णसम्बन्धि त्रुटि

त्रुटि रूप	सही रूप
वालय	बाल्य
विताउँथे	बिताउँथे
वरावर	बराबर

विलिनु	बिलिनु
विना	बिना
वाट	बाट
विरालो	बिरालो
वित्तिकै	बित्तिकै
जव	जब
करिव	करिब
वारेमा	बारेमा
विमार	बिमार
शतावदी	शताब्दी

तुलनात्मक अध्ययन गरेर हेर्दा महाविद्यालय (२) का विद्यार्थीहरूले महाविद्यालय (१) का विद्यार्थीहरूलेभन्दा कम त्रुटि गरेको पाइएको छ। विद्यार्थीहरूले लापरवाहीका कारणले पनि यस्तो त्रुटि गरेको हो भन्नसकिन्छ किनभने कतिपय ठाउँमा त्यही शब्द सही रूपमा प्रयोग गरेका छन् भने फेरि त्यही शब्द कतिपय ठाउँमा गलत रूपमा प्रयोग गरेका छन्। जस्तै- जव - जब, वारेमा - बारेमा, सवै - सबै।

‘व’ वर्णसम्बन्धि त्रुटि

नेपाली भाषाका विभिन्न वर्णहरूमध्ये ‘व’ पनि एउटा वर्ण हो। स्तरीय लेख्य नेपाली भाषामा ‘व’ वर्णको लेखन सम्बन्धि निश्चित व्यवस्था छ। व्यवस्थाअनुसार नलेखिएको लेखनलाई ‘व’ वर्णसम्बन्धि त्रुटि भनिन्छ। स्तरीय लेख्य नेपाली भाषामा ‘व’ लेखिने नियम यसप्रकारका छन्-

(क) स्पष्ट रूपमा ‘व’ को उच्चारण हुने तद्भव तथा आगन्तुक शब्दहरूमा। जस्तै — पावर, वजन, वारपार, वकिल, तावा, वाकवाक आदि।

(ख) ‘सम्’ उपसर्गका पछि ‘व’ लेखिन्छ। जस्तै — संवाद, संवेग, संविधान आदि।

(ग) उकार पछि भएमा ‘व’ लेखिन्छ। जस्तै — कछुवा, बालुवा, पुवा, हलुवा आदि।

(घ) संयुक्त अक्षर भएका शब्दमा ‘व’ लेखिन्छ। जस्तै — छवाल्ल, क्वाप्प, स्वाप्प आदि।^{४७}

^{४७} घनश्याम नेपाल र कविता लामा, २०१४, उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण र रचना, सिलगढी : एकता बुक हाउस प्रा. लि., पृ. ४०

उपर्युक्त नियमहरूको आधारमा महाविद्यालय (१) का विद्यार्थीहरूले गरेका 'व'

वर्णसम्बन्धि त्रुटि निम्न प्रकारका छन् -

त्रुटि रूप	सही रूप
आबिष्कार	आविष्कार
खण्डकाब्य	खण्डकाव्य
प्रभाप	प्रभाव
बर्दान	वरदान
बीचारहरू	विचारहरू
कविता	कविता
बिषयमा	विषयमा
दबाई	दवाई
विश्व	विश्व
बैज्ञानिक	वैज्ञानिक
बिकासको	विकासको

महाविद्यालय (२) का विद्यार्थीहरूले गरेका 'व' वर्णसम्बन्धि त्रुटि निम्न प्रकारका छन्-

त्रुटि रूप	सही रूप
बधुशिक्षा	बधूशिक्षा
बहाँले	बहाँले
बैज्ञानिक	वैज्ञानिक
बचन	वचन
बिभिन्न	विभिन्न
सम्बिधान	संविधान
सम्बभ	सम्भव
बषैं	वषैं
बिज्ञान	विज्ञान

उप्रयुक्त शब्दहरूलाई हेर्दा दुवै महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूले 'व' वर्णसम्बन्धि धेरै कम त्रुटि गरेको पाइन्छ। यहाँ विशेषतः उच्चारणमा 'ब' हुने तर लेखाइमा 'व' हुने शब्दहरूमा त्रुटि रहेको पाइएको छ। जस्तै- बिचार- विचार, बिज्ञान- विज्ञान, बिभिन्न- विभिन्न, बचन- वचन, बिषय- विषय, सम्बिधान- संविधान आदि। नेपालीमा प्रचलित अधिकांश तत्सम शब्दहरूको उच्चारणमा 'ब' हुने तर लेखाइमाचाहिँ प्रायः 'व' लेख्ने

नियम भएकाले पनि विद्यार्थीहरू अन्योलमा परेकाले यसप्रकारको त्रुटि गरेको पाइएको छ।

३.१.३ 'श', 'ष' र 'स' वर्णसम्बन्धि त्रुटि

'श' र 'ष' कथ्य नेपाली वर्ण होइनन्। नेपाली तद्भव र देशज शब्दहरूमा पातलो 'स' वर्णको मात्र प्रयोग हुन्छ। नेपाली उच्चारणमा पातलो 'स' वर्णको मात्र प्रयोग गरे तापनि लेखनमा चाहिँ तीनवटै 'श', 'ष' र 'स' वर्णको प्रयोग गरिन्छ।^{४८} 'श', 'ष' र 'स' वर्णको प्रयोग सम्बन्धी केही नियमहरू यसप्रकारका छन् -

(क) सबै तद्भव र देशज शब्दहरूमा 'स' को प्रयोग गरिन्छ।

(ख) श र ष को प्रयोग प्रायः तत्सम शब्दमा प्रयोग गरिन्छ।

(ग) 'ऋ', 'चवर्ग' र 'ल' का अगि आएमा 'श' को प्रयोग हुन्छ।

(घ) टवर्ग, 'प', 'क' का अगि 'ष' को प्रयोग हुन्छ।

माथि उल्लेखित नियमानुसार नलेखिएमा त्यहाँ त्रुटि रहेको पाइन्छ। महाविद्यालय (१)

का विद्यार्थीहरूले गरेका 'श', 'ष', र 'स' वर्णसम्बन्धी त्रुटिहरू यसप्रकारका छन्-

^{४८} घनश्याम नेपाल र कविता लामा, २०१४, उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण र रचना, सिलगढी : एकता बुक हाउस प्रा. लि., पृ. ४०

त्रुटि रूप	सही रूप
शहर	सहर
आकाशको	आकासको
स्याम	श्याम
बदमाश	बदमास
शिकार	सिकार
सासन	शासन
पाठसाला	पाठशाला
भासामा	भाषामा
विसयमा	विषयमा
मस्तीस्क	मस्तिष्क
शाहित्य	साहित्य
प्रशिद्ध	प्रसिद्ध
शुरू	सुरू
अविस्मरणिय	अविस्मरणीय
पुरष्कार	पुरस्कार
विकषित	विकसित

आविस्कार	आविष्कार
भविष्यमा	भविष्यमा
रास्ट्रीय	राष्ट्रिय
शहर	सहर
मशिन	मसिन
सताब्दी	शताब्दी
विसाल	विशाल
नोकशान	नोक्सान
विस्वास	विश्वास
सकुन्तला	शकुन्तला
आसुकवि	आशुकवि
कोषिश	कोसिस
आसारको	आषाढको
आवश्या	अवस्था
शक्षम	सक्षम
सक्तिको	शक्तिको
शिकार	सिकार

उपर्युक्त शब्दहरूमा प्रयोग भएको 'स' वर्ण तालव्य 'श' वर्णको प्रयोग हुने ठाउँमा दन्त्य 'स' वर्णको प्रयोग भएको छ साथै मूर्धन्य 'ष' वर्णको पनि प्रयोग भएको छ। विद्यार्थीहरूले 'श' वा 'ष' वर्ण लेखिनु पर्ने ठाउँमा प्रायः पातलो (दन्त्य) 'स' वर्णको नै प्रयोग गरेको छ। 'श', 'ष' र 'स' वर्ण नेपाली भाषाको कुनै अर्थभेदक वर्ण नभएकाले पनि विद्यार्थीहरूले प्रायः एउटै 'स' वर्णको प्रयोग गरेको हुनसक्छन्।

महाविद्यालय (२) का विद्यार्थीहरूले गरेका 'श' 'ष' र 'स' वर्णसम्बन्धि त्रुटि

त्रुटि रूप	सही रूप
शाहित्याकार	साहित्यकार
शुरू	सुरू
सिङ्गरिक	शृङ्गारिक
विषवाष	विश्वास
होश	होस
सताब्दी	शताब्दी
सिर	शिर
सान्ती	शान्ति
आवस्यकता	आवश्यकता

आकाशको	आकासको
आसुकवि	आशुकवि
प्रकासित	प्रकाशित
अन्दविस्वास	अन्धविश्वास
संघर्स	संघर्ष
सासनको	शासनको

उपर्युक्त शब्दहरूलाई हेर्दा विद्यार्थीहरूले प्रायः तालव्य 'स' र मूर्धन्य 'स' वर्णको ठाउँमा पनि पातलो 'स' वर्णको नै प्रयोग गरेको पाइन्छ। यस प्रकारको त्रुटि हुनुको मूल कारण तीनवटै 'स' वर्णमा अर्थभेदक नभएकाले पनि हुनसक्छ। 'श' र 'ष' वर्णको प्रायः उच्चारण गर्न नसक्ने तर लेख्दा चाहिँ भिन्न भिन्नै 'स' वर्णको प्रयोग गर्ने नेपाली भाषाको नियम छ। यद्यपि तुलनात्मक अध्ययन गरेर हेर्दा पनि विद्यार्थीहरूले पातलो 'स' वर्णको प्रयोग नै धेरै गरेको पाइन्छ। विद्यार्थीहरूले 'स' वर्णलाई 'श' र 'ष' वर्ण लेखेर भन्दा 'श' र 'ष' वर्णलाई 'स' वर्ण लेखेर धेरै त्रुटि गरेको पाइन्छ। यस प्रकारको त्रुटिलाई अर्थअबाधक त्रुटिअन्तर्गत राख्नसकिन्छ किनभने वर्णविन्यासगत त्रुटि यस प्रकारको त्रुटिमा पर्दछन्। अर्थअबाधक त्रुटिमा वर्णको त्रुटि भए तापनि स्रोत वा पाठकले आशय बुझ्ने तर त्यहाँ त्रुटि स्पष्ट देखिने हुन्छ। जस्तै- शहर- सहर, आसा- आशा, शिकार-

सिकार, सताब्दी- शताब्दी, मशिन- मसिन आदि। यहाँ वर्णविन्यासगत त्रुटि रहेको छ तर अर्थमा भने केही भिन्नता रहेको छैन।

३.१.४ विद्यार्थीहरूले गरेका अन्य वर्णविन्यासगत त्रुटिहरू

‘घ’ र ‘ध’, ‘थ’ र ‘य’, ‘अ’ र ‘आ’, ‘ब’ र ‘प’, ‘ब’ र ‘भ’, ‘द’ र ‘ध’, ‘क’ र ‘ग’, ‘ड’ र ‘ढ’ वर्णको प्रयोग सम्बन्धी त्रुटि। ‘घ’ र ‘ध’ पनि नेपाली व्यञ्जन वर्णहरू हो। दुई भिन्न भिन्नै व्यञ्जन वर्ण भए तापनि यी दुई वर्णको प्रयोग एउटै किसिमले गरेको पनि पाइन्छ। त्यसरी नै स्नातक तहका नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूले पनि ‘घ’ र ‘ध’, ‘थ’ र ‘य’, ‘ध’ र ‘द’, ‘ब’ र ‘प’, ‘ब’ र ‘भ’, ‘अ’ र ‘आ’, ‘क’ र ‘ग’, ‘ड’ र ‘ढ’ वर्णहरूको प्रयोगगत त्रुटि गरेको पाइन्छ। ती त्रुटिहरू निम्न प्रकारका छन्-

महाविद्यालय (१) का विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटि

त्रुटि रूप	सही रूप
योकदान	योगदान
सब्यता	सभ्यता
सादनहरू	साधनहरू
प्रमात	प्रभात
श्रेष्ट	श्रेष्ठ

घनले	धनले
प्रभाव	प्रभाव
यियो	थियो
सातै	साथै
मध्ये	मध्ये
विरोधी	विरोधि
याहा	थाहा
अति	यति
टाडा	टाढा
बड्दै	बढ्दै
पडीरहेको	पढिरहेको
प्रायाना	प्रार्थना
स्थम्ब	स्तम्भ
आधुनिक	आधुनिक
ध्यान	ध्यान
साधारम	साधारण
पृथम	प्रथम

अयवा	अथवा
प्रभाप	प्रभाव
आपु	आफु
अध्ययन	अध्ययन
अविष्कार	आविष्कार
अचम्म	अचम्भ
असाघरण	असाधारण
लोमले	लोभले
घारालाई	धारालाई
वाग्घारा	वाग्धारा
सायै	साथै
मने	भने
माध्यमबाट	माध्यमबाट
सन्दृष्टि	सन्तुष्टि
वाटावरण	वातावरण
अध्यपकले	अध्यापकले
टाडा	टाढा

प्रभावित	प्रभावित
महाविद्यालय	महाविद्यालय

महाविद्यालय (२) का विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटि

त्रुटि रूप	सही रूप
प्रभावित	प्रभावित
अमिव्याक्ति	अभिव्यक्ति
गद्य	गद्य
आधुनिक	आधुनिक
औषदी	औषधि
मध्यमबाट	माध्यमबाट
हिन्दु	हिन्दु
अवस्था	अवस्था
उपाधी	उपाधि
धासीबाट	घाँसीबाट
बधुशिक्षा	बधूशिक्षा
गान्धी	गान्धि

माध्यमिक	माध्यमिक
यियतर	थिएटर
आध्यात्मा	अध्यात्म
मानुमक्तले	भानुभक्तले
पारम्म	प्रारम्भ
स्वभाव	स्वभाव
भनाए	बनाए
अनुभद	अनुवाद
लेक्थे	लेख्थे
प्रधान	प्रदान
विद्यया	विद्या
सात	साथ
धुम्न	घुम्न
सायै	साथै
अवाज	आवाज
विद्यार्थी	विद्यार्थी
घरै	धेरै

मरोसा	भरोसा
शतापदीमा	शताब्दीमा
वाग्घारा	वाग्धारा
सघै	सधै
पृमावमा	प्रभावमा
अविष्कार	आविष्कार
निबन्ध	निबन्ध
अधुरो	अधुरो
प्रमावले	प्रभावले
पडन	पढ्न
आधारमा	आधारमा
दुर्लब	दुर्लभ
लोम	लोभ
धासी	घाँसी
नमएर	नभएर
परिस्थिति	परिस्थिति
भानुमक्त	भानुभक्त

लापदायक	लाभदायक
सोदेको	सोधेको
टेलिमिजन	टेलिभिजन
टाडा	टाढा
पाडनुमा	पढनुमा
घेरै	धेरै
भनोरञ्जनका	मनोरञ्जनका
अगारी	अगाडि
अन्दविस्वास	अन्धविश्वास
हिनेर	हिडेर
अवस्या	अवस्था

उर्पयुक्त शब्दहरू दुवै महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूले गरेका वर्ण विन्यासगत त्रुटिहरू हुन्। यहाँ विद्यार्थीहरूले 'क', 'ग' वर्णको प्रयोगगत त्रुटि, 'घ', 'ध' वर्णको प्रयोगगत त्रुटि, 'भ', 'म' वर्णको प्रयोगगत त्रुटि, 'ड', 'ढ' वर्णको प्रयोगगत त्रुटि, 'द', 'ध' वर्णको प्रयोगगत त्रुटि गरेका तथ्यहरू लिइएको छ। तुलनात्मक अध्ययन गरेर हेर्दा पनि दुवै महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूले प्रायः 'घ' र 'ध', 'थ' र 'य' वर्णको प्रयोगमा धेरै त्रुटि

गरेको पाइन्छ। यी त्रुटिहरू विद्यार्थीहरूले लापरवाहीका कारणले गरेको हो भन्न सकिन्छ साथै हतार हतार लेख्ने बानीले पनि यस प्रकारको त्रुटि हुनसक्छ। जस्तै- घाँसी शब्द कतिपय ठाउँमा शुद्ध वा सही नै प्रयोग गरिएको पाइए तापनि कतिपय ठाउँमा त्यहीँ शब्द गलत लेखिएको पनि पाइन्छ। विद्यार्थीहरूले यस्ता त्रुटिहरू पनि गरेका छन् जुन त्रुटिले अर्थबोधमा त्यति फरक ल्याएको पाइँदैन। जस्तै- अगारी- अगाडि, अचम्म- अचम्भ, अविष्कार- आविष्कार, औषदी- औषधि, सोदेको- सोधेको आदि शब्दहरूको प्रयोगले भने अर्थमा त्यति फरक ल्याएको पाइन्न। यसप्रकारको त्रुटि विद्यार्थीहरूले उक्त शब्दहरूका सही उच्चारण नगर्ने कारणले पनि भएको हुनसक्छ। यसप्रकारका त्रुटिहरू अर्थअबाधक त्रुटि अन्तर्गत पर्दछन्।

यसरी नै 'द' र 'ध', 'घ' र 'ध', 'थ' र 'य' वर्णहरू पनि विभिन्न व्यञ्जन वर्णहरू हुन्। यी वर्णहरूको प्रयोग सही ठाउँमा भएन भने त्यहाँ अर्थमा पनि परिवर्तन ल्याउँछ र विद्यार्थीहरूले के भन्न खोजिरहेको छ त्यो बुझ्न गाँहो पर्दछ। प्रायः दुवै महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूले 'घ' र 'ध', 'य' र 'थ', 'द' र 'ध' वर्णसम्बन्धि धेरै त्रुटि गरेको पाइन्छ। जस्तै- धासीबाट- घाँसीबाट, वाग्घारा- वाग्धारा, सातै- साथै, असघारण- असाधाराण, प्रभावित- प्रभावित, प्रधान- प्रदान, लोमले- लोभले, सघै- सघै, मध्यम- माध्यम, अवस्था- अवस्था। यी त्रुटि विद्यार्थीहरूले आफ्नै लापरवाहीका कारणले नै गरेको हो भनेर भन्नसकिन्छ। विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको प्रारम्भिक शिक्षा सहि तरिकाले नपाइएका

कारणले पनि हुनसक्छन्। अहिले पनि प्रायः विद्यालयमा नेपाली विषय अन्य विषयका शिक्षकहरूले पढाइरहेका पाउँछौं। नेपाली भाषा आफ्नै भाषा त हो जसले पनि पढाउन सक्छ भन्ने मानसिकता भएकाले प्रारम्भिक पाठशालादेखि नै अवहेलना गर्दै आइरहेका पाउँछौं। प्रारम्भिक पाठशालादेखि नै विद्यार्थीहरूले मानक अथवा स्तरीय लेख्य भाषाको त्रुटिगत रूप सिक्दै आएका कारणले भएको मान्न सकिन्छ। विद्यार्थीहरूले वर्णको सही उच्चारण नगरेका कारणले पनि वर्ण विन्यासगत त्रुटि धेरै मात्रामा भएको हो। जस्तै- विद्यार्थीहरूले 'साथै' लेख्ने ठाउँमा 'सातै' लेखेका छन् त्यसरी नै 'प्रदान' लेख्ने ठाउँमा 'प्रधान' लेखेका छन्। यस प्रकारको त्रुटिले सम्पूर्ण वाक्यमा अर्थको अनर्थ भएको देखिन्छ।

३.१.५ हलन्त र अजन्तसम्बन्धि त्रुटि

'हलन्त' लाई 'खुट्टा काटिएको वर्ण वा अक्षर' भनिन्छ भने खुट्टा नकाटिएको वर्ण वा अक्षरलाई 'अजन्त' भनिन्छ। 'हल्' भनेको व्यञ्जन वर्ण हो। नेपाली वर्णमालामा प्रत्येक व्यञ्जनको उच्चारणमा \अ\ स्वर जोडिने हुनाले अजन्त भनिन्छ।^{४९} शब्दका अन्तको व्यञ्जनलाई हल् पार्नुपर्दा त्यसमा हल् (्) चिह्न लाग्छ अथवा खुट्टो काट्नुपर्छ भने शब्दका बिचमा हल् उच्चारण हुने भएमा खुट्टो काट्नुको साटो आधा व्यञ्जन

^{४९} घनश्याम नेपाल र कविता लामा, २०१४, उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण र रचना, सिलगढी : एकता बुक हाउस प्रा. लि., पृ. ३८

लेखनुपर्छ।^{५०} खुट्टो काट्ने र नकाट्ने कुराले पनि अर्थमा भिन्नता ल्याउँछ। नेपालीमा अजन्त र हलन्त वर्णको लेखन सबै ठाउँमा उच्चारणअनुसार हुँदैन यसैले अजन्त वा हलन्त वर्णको शुद्ध वा एकरूप प्रयोगका निम्ति वर्ण विन्यासका नियमहरूको ज्ञानको खाँचो पर्दछ। ती नियमलाई निम्नलिखित प्रयोगका आधारमा हेर्न सकिन्छ -

(क) नाम, सर्वनाम, विशेषण र अनुकरणात्मक शब्दको अन्त्यमा आउने शब्दको उच्चारण 'हलन्त' भए तापनि लेखदा 'अजन्त' (खुट्टो नकाटिने) लेखनुपर्छ। जस्तै - राम, श्याम, यस, उस, असल, इमानदार, चमचम आदि।

(ख) समस्त शब्दमा अघिल्लो र पछिल्लो शब्दका अन्त्यमा अक्षरको उच्चारण 'हल्' गरिए तापनि लेखदा अजन्त नै लेखनुपर्छ। जस्तै - राजदरबार, हरदिन, रातदिन, छलफल आदि।

(ग) एकाक्षरी शब्दमा खुट्टो काट्नु हुँदैन भन्ने नियम पालन गर्दा यसप्रकारको नियमलाई ध्यानपूर्वक जान्नुपर्ने हुन्छ। जस्तै - म, तँ, छ, र, न आदि।

(घ) अन्त्यमा संयुक्त अक्षर भएका शब्दमा खुट्टो काटिनु हुँदैन। जस्तै - भक्त, वर्ण, गर्न, पर्न आदि।

^{५०} पूर्ववत्, पृ. ३८

(ड) सामान्य द्वितीय पुरुष (एकवचन), तृतीय पुरुष बहुवचन र मध्य पुरुष आदरार्थीमा हलन्त लेखिन्छ। जस्तै - गर, भनेस्, छन्, जान्छन्, धत्, झन्, उस् आदि।

(च) 'मान्' र 'वान्' प्रत्यय जोडिएर बनेका तत्सम विशेषणको खुट्टो काटिन्छ। जस्तै - बुद्धिमान्, श्रीमान्, बलवान्, धनवान् आदि तर यी शब्दहरू नाम बनेर आए भने खुट्टो काट्नु हुँदैन। जस्तै - बुद्धिमान, बलवानसिंह आदि।

(छ) नेपालीमा प्रचलित हलन्त उच्चारण हुने संस्कृतका तत्सम शब्दहरूको खुट्टो काटेर लेखिन्छ। जस्तै - पश्चात्, अर्थात्, बृहत्, संवत्, महान्, विराट् आदि।^{५१}

उर्पयुक्त नियमहरूको आधारमा महाविद्यालय (१) - का विद्यार्थीहरूले गरेका हलन्त र अजन्तको प्रयोगगत त्रुटिहरू निम्न प्रकारका छन्।

त्रुटि रूप	सही रूप
महत्त्वपूर्ण	महत्त्वपूर्ण
पुराएको	पुन्याएको
गथ्यो	गथ्यो
बनाउनुहोस	बनाउनुहोस्
लेख्नुहोस	लेख्नुहोस्

^{५१} घनश्याम नेपाल र कविता लामा, २०१४, उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण र रचना, सिलगढी : एकता बुक हाउस प्रा. लि., पृ. ३९

गाडनु	गाड्नु
गरयौ	गर्न्यौ
सक्दैन	सक्दैनन्
बद्माश	बदमास
पृभाव	प्रभाव
चोनु	चोर्नु
सक्छन	सक्छन्
पाएन्न	पाएनन्
हुन	हुन्
पढन	पढ्न्
थिएन्	थिएनन्
स्वयम	स्वयम्
हिडने	हिड्ने
यस्को	यसको

उर्पयुक्त शब्दहरूलाई हेर्दा विद्यार्थीहरूले अजन्तको प्रयोगमा भन्दा हलन्तको प्रयोगमा धेरै त्रुटि गरेको पाइन्छ। यसको एउटा मुख्यकारण यो पनि हो कि कतिपय शब्दहरू

कथ्यमा एक प्रकारको र लेख्यमा अर्को प्रकारको हुने गर्दछन्। विद्यार्थीहरूले सामान्य बोलचालको भाषा प्रयोग गर्ने बानी परेका विद्यार्थीहरूबाट यस प्रकारको त्रुटि हुने गर्दछ। प्रायः विद्यार्थीहरूले लेख्यलाई होइन तर कथ्यलाई नै आधार मानी लेखिएकाले लेख्यमा ती त्रुटिपूर्ण हुन गएका छन्। यद्यपि अर्थमा भने त्यस्ता त्रुटिले केही फरक पारेका छैनन्। समग्रमा यी त्रुटिहरूको विश्लेषण गर्दा भाषिक नियमको हेरचेन्त्र्याइँ गरी मौखिक रूपलाई आधार बनाउँदा यस्तो त्रुटि भएको हो भनेर भन्न सकिन्छ।

महाविद्यालय (२)- का विद्यार्थीहरूले गरेका अजन्त र हलन्तसम्बन्धि त्रुटि

त्रुटि रूप	सही रूप
जस्को	जसको
परमपरा	परम्परा
गरयो	गन्थो
जगत	जगत्
सौरै	साह्रै
खोलने	खोल्ने
हुन	हुन्
लेखने	लेख्ने

जस्ले	जसले
घटने	घट्ने
सन	सन्
बाडन	बाड्ण
एवमं	एवम्
लेखनुहोस	लेखनुहोस्
गलती	गल्ती
पिटनु	पिट्नु
महन	महान्
राखनु	राख्नु
गाडनु	गाड्नु
गरने	गर्ने
पुराएका	पुन्याएका
छन	छन्
पढन	पढ्ण
सकछौ	सकछौ
देखन	देखन्

आफनो	आफनो
नकारतमक	नकारात्मक
उन्लाई	उनलाई

उर्पयुक्त शब्दहरूलाई हेर्दा विद्यार्थीहरूले क्रियापदमा धेरै त्रुटि गरेका छन्। विद्यार्थीहरूले लेख्यलाई आधार मानेर लेख्ने भएकाले पनि यसप्रकारको त्रुटि हुने गर्दछ। लेखनमा अन्तिम वर्णलाई खुट्टो काट्ने झमेलाले गर्दा पनि विद्यार्थीहरूले शब्दको वर्ण हलन्त भए पनि अजन्त नै लेख्ने प्रवृत्ति पाइएको छ। यस प्रवृत्तिले हलन्त नै लेख्नुपर्ने तत्सम शब्द र नेपालीका क्रियापदलाई पनि प्रभाव पारेको पाइन्छ। दुवैवटा महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूको लेखनलाई तुलना गरेर हेर्दा महाविद्यालयका (१)- का विद्यार्थीहरूबाट कम त्रुटि भएको पाइन्छ। दुवै महाविद्यालयकाका विद्यार्थीहरूले शब्दका अन्तमा आउने व्यञ्जनमा हलन्तको प्रयोगमा त्रुटि गरेको पाइन्छ। महाविद्यालयका (२)- का विद्यार्थीहरूले शब्दका अन्तको व्यञ्जनमा मात्र होइन तर शब्दका बिचमा हल् उच्चारण हुने ठाउँमा पनि त्रुटि गरेको पाइन्छ। व्याकरणिक नियमअनुसार शब्दका बिचमा हल् उच्चारण हुने भएमा खुट्टो काट्नुको साटो आधा व्यञ्जन लेखिन्छ। तर विद्यार्थीहरूले नियमको हेल्चेक्रयाइँ गरेर हो अथवा कथ्यको प्रभावले गर्दा हो उनीहरूले बिचको व्यञ्जन आधा लेख्नुपर्ने ठाउँमा पनि पूर्ण व्यञ्जन लेखेको पाइन्छ। जस्तै - खोलने- खोल्ने, लेखने- लेख्ने, राख्नु- राख्नु, देख्ने- देख्नु, आफनो- आफनो आदि। त्यसरी नै

॥२॥ वर्णचार्हिँ अरू व्यञ्जनसँग जोडिन आउँदा कतै खुट्टो काटिने हुन्छ, कतै त्यो माझमा तेर्सिन्छ भने कहिले त्यो रेफ बनेर त्यसपछि आउने अच् वर्णका माथि लेखिन्छ।^{५२} तर विद्यार्थीहरूले यस नियमको अवहेलना गरेर साथै कथ्यलाई नै लेख्यको आधार मानेर धेरै त्रुटि गरेको पाइएको छ। जस्तै - गरयो - गन्यो, पुराएका - पुन्याएका, गरयो - गन्यौं, परमपरा - परम्परा आदि। यद्यपि यी त्रुटिहरूले अर्थमा भने परिवर्तन ल्याएको छैन।

३.१.६ शिरबिन्दु र चन्द्रबिन्दुसम्बन्धि त्रुटि

शिरबिन्दुलाई अनुस्वार र चन्द्रबिन्दुलाई अनुनासिक भनिन्छ (नेपाल र लामा)। स्वर ध्वनिसँग भएको अनुनासिकलाई चन्द्रबिन्दुको (ँ) सहायताले र व्यञ्जनका पाँचौं वर्णको साटो प्रयोग गर्नुपर्दा शिरबिन्दुले (ं) जनाइन्छ। अनुस्वार वा शिरबिन्दुको उच्चारण गर्दा नाकबाट भएर मात्र सास छिर्छ भने अनुनासिक वा चन्द्रबिन्दुको उच्चारण गर्दा मुख र नाक दुवै बाटो भएर सास छिर्छ। त्यसर्थ दुवैलाई नाकेस्वर भनिन्छ।^{५३} 'ई, ऐ, ओ, औ' स्वर र तिनका मात्रामा चन्द्रबिन्दु लगाउँदा छापामा नमिल्ने हुनाले शिरबिन्दु मात्र राख्ने चलन रहेको छ।^{५४} उदाहरणार्थ - अँगार, आँखा, अँगालो जस्ता शब्दमा चन्द्रबिन्दु प्रयोग भए तापनि कैँची, छौं जस्ता शब्दमा शिरबिन्दुको प्रयोग गरिन्छ। नेपाली वर्णविन्यासका नियमले तद्भव शब्दमा रहेका पाँचौं वर्णलाई जस्तो उच्चारण हुन्छ

^{५२} घनश्याम नेपाल र कविता लामा, २०१४, उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण र रचना, सिलगढी : एकता बुक हाउस प्रा. लि., पृ. ३८

^{५३} घनश्याम नेपाल र कविता लामा, २०१४, उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण र रचना, सिलगढी : एकता बुक हाउस प्रा. लि., पृ. ४३

^{५४} पूर्ववत्, पृ. ४३

त्यस्तै राख्ने नियम छ। नेपाली वर्णमालामा पाँचवटा नासिक्य व्यञ्जन छन्। ती हुन् 'ङ्, ञ्, ण्, न्, म्' तर 'ञ् र ण्' नेपालीका उच्चार्य वर्ण होइनन्। त्यसैले तद्भव र देशज शब्दमा 'ङ्, न्, म्' को मात्र प्रयोग गरिन्छ। यी तीन वर्ण उच्चारणअनुसार नै लेखिन्छन्।^{५५}

शिरबिन्दु र चन्द्रबिन्दु वा अनुस्वारको र अनुनासिकको प्रयोग

- डिकोमाथि मात्रा भएका नेपाली शब्दमा शिरबिन्दुको प्रयोग गरिन्छ। जस्तै -
झिङ्गो, डिङ्गो, भन्यौं, औंला आदि।
- डिकोमाथि मात्रा नभएका नेपाली शब्दमा चन्द्रबिन्दुको प्रयोग गरिन्छ। जस्तै -
अँगार, अँगालो, दाँत, प्वाँख, साँझ, बाँकी, घुँडा आदि।

महाविद्यालय (१) का विद्यार्थीहरूले गरेका चन्द्रबिन्दुसम्बन्धि त्रुटि -

त्रुटि रूप	सही रूप
सक्दैँनौ	सक्दैँनौं
गछ्छौं	गछ्छौँ
हुदैँन	हुँदैँन
नाउ	नाउँ

^{५५} पूर्ववत्, पृ. ४३

जँहा	जहाँ
छौ	छौं
काठमाडौ	काठमाडौं
सर्घष	सङ्घर्ष
ठाँउ	ठाउँ
बाच्नु	बाँच्नु
पाउछौं	पाउँछौं
वाहा	वहाँ
पठाँउनु	पठाउनु
गाँउको	गाउँको
संग	सँग
संघै	संघै
आँशुकवि	आशुकवि
ठाँउमा	ठाउँमा
चहि	चाहिँ
उहाको	उहाँको
काही	काहीं

हुदैन	हुँदैन
आखाँ	आँखा
पुराँउछ	पुन्याउँछ
अनेकौ	अनेकौ
वनाउछ	बनाउँछ
वाचनु	वाँचनु

महाविद्यालय (२)- का विद्यार्थीहरूले गरेका शिरबिन्दु र चन्द्रबिन्दुसम्बन्धि त्रुटि

त्रुटि रूप	सही रूप
संग	सँग
घासी	घाँसी
गाँउ	गाउँ
सन्सार	संसार
तनहु	तनहुँ
पुन्याउछ	पुन्याउँछ
हुदैन	हुँदैन
आखाँ	आँखा

पौउछौ	पाउँछौ
लगाउँछन्	लगाउँछन्
ठाँउ	ठाउँ
सधै	सधै
सकछौ	सकछौ
विताउथे	बिताउँथे
गछौ	गछौ
सकछौ	सकछौ
पाउछौ	पाउँछौ
अंगालो	अँगालो
दुनिया	दुनियाँ
काठमाण्डौ	काठमाडौँ
त्यही	त्यहीँ
गन्यौ	गन्यौ
जाँहा	जहाँ
उहा	उहाँ

पञ्चमवर्णको नियम नेपाली व्याकरणको उप व्यवस्थाभिन्नको नियम हो। त्यसैले यो नियम तत्सम शब्दमा तत्सम वर्णमालाअनुसार प्रयोग गरिन्छ। तत्समइतर शब्दहरूमा अनुनासिक ध्वनिका निम्ति नेपाली वर्णमालाकै पञ्चमवर्णको आधा रूप प्रयोग गर्नुपर्ने नियम छ।^{५६} पञ्चमवर्णको ठाउँमा शिरबिन्दु (अनुस्वार) को प्रयोग गरेर पनि विद्यार्थीहरूले त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ। जस्तै — संग्रह — सङ्ग्रह, रगं — रङ्ग, एंव — एवम्, हुंगामा — ढिङ्गाममा आदि। विद्यार्थीहरूले प्रायः क वर्गीय र ट वर्गीय वर्णहरूको अघिल्लि तर अनुनासिक ध्वनि आए सम्बन्धित वर्गको पाँचौँ वर्णको आधा रूप लेख्नु पर्ने नियमको विपरित विद्यार्थीहरूले शिरबिन्दुको नै प्रयोग गरेको पाइन्छ।

३.१.७ पदयोग र पदवियोगसम्बन्धि त्रुटि

पदयोग भनेको पदलाई जोडेर लेख्नु हो भने पद वियोग भनेको पदलाई छुट्ट्याएर लेख्नु हो।^{५७} पदयोग र पदवियोगको नियम शब्दमा डिको दिनुसँग सम्बन्धित गरिन्छन् भने पदवियोग भएका अर्थात् डिको छुट्ट्याएर लेखिएका ठाउँमा थोरै मात्रामा भए पनि विश्राम लिइन्छ।^{५८} नेपालीमा तीनवटा धातुसम्मका शब्द सँगै गाँसेर लेखिन्छन्। जस्तै- भनिसकिहाल, खाइदिइसक्यो आदि (लेखनशैली, ३८)। नेपालीमा पदयोग र पद वियोगको प्रयोगसम्बन्धि नियमलाई ध्यानमा राखेर प्रयोग गर्नुपर्छ। स्तरीय नेपाली भाषामा

^{५६} घनश्याम नेपाल र कविता लामा, २०१४, उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण र रचना, सिलगढी : एकता बुक हाउस प्रा. लि., पृ. ४३

^{५७} पूर्ववत्, पृ. ४४

^{५८} घनश्याम नेपाल र कविता लामा, २०१४, उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण र रचना, सिलगढी : एकता बुक हाउस प्रा. लि., पृ. ४४

कस्ता कस्ता पद 'योग' गर्ने र कस्ता कस्ता पद 'वियोग' गर्ने भन्ने सम्बन्धमा निश्चित नियमहरू छन्। नियमअनुसार पदयोग गर्नुपर्नेमा पदवियोग र पदवियोग गर्नुपर्ने ठाउँमा पदयोग गरिए त्यसलाई 'पदयोग' र 'पदवियोग' सम्बन्धि त्रुटि भनिन्छ। व्याकरणिक नियमअनुसार एउटै डिकोमा लेखिनुपर्ने पदहरू भिन्न भिन्नै डिकोमा लेखिएमा पदयोगसम्बन्धि त्रुटि हुन्छ। नेपालीमा पदयोगसम्बन्धि नियमहरू यस प्रकार रहेका छन् (लेखनशैली, ३९)।

(क) वचनबोधक प्रत्यय अनि विभक्तिहरू सबै पदयोग गरी लेखिन्छ। जस्तै- केटाहरू, भाइहरू, सीताले, रामलाई आदि। सम्बन्ध कारकको विभक्तिपछि अर्को विभक्ति पनि आउन सक्छ र त्यसलाई पनि पदयोग गरेर लेख्नुपर्छ। जस्तै- उनकाबाट, दाजुकैले आदि।

(ख) नामयोगीहरू नाम सर्वनाम वा क्रियाविशेषणसँग जोडेर लेखिन्छन्। जस्तै- कोठाबाहिर, मसँग, भाइसित, त्यसपछि, भनेअनुसार आदि। नामयोगी शब्दहरू यस प्रकार छन्- पूर्व, अघि, पछि, माथि, मुनि, वारि, बिच, बाहिर, तर्फ, पट्टि, तिर, सम्म, सँग, बाहेक आदि। यी सबै पदयोग गरेर लेख्नुपर्छ।

(ग) प्रत्ययवत् आएका समस्त शब्द पदयोग गरी लेखिन्छ। जस्तै- नाटककार, कथाकार, केन्द्रीकरण, हानिकारक, वस्तुगत आदि।

(घ) आदेश र अनुमतिबाहेक 'नु' पछि आउने 'पछ' र 'हुन्छ' लाई पदयोग गरि लेखिन्छ। जस्तै- गर्नुपछ, खानुहुन्छ, जानुहुन्छ आदि।

(ङ) अकरणको 'न' आदि, मध्य वा अन्त्य जहाँ भए पनि पदयोग गरि लेखिन्छ। जस्तै- नखा, नबस्, नराम्रो, नगर, नकाम, बस्तैन, खान्नं आदि।

(च) तीनवटासम्म मूल क्रियाका धातुको योगले बनेका संयुक्त शब्दहरू पदयोग गरि लेखिन्छन्। जस्तै- गएछ, लेखिदिन्छ, लेखिसकिहालेछ, लगिरहेछ आदि।

(छ) द्वित्व शब्द जोडेर लेखिन्छ। जस्तै- घरघर, झनझन, सरसर, वनवन, झैझगडा, मालताल, भातसात आदि।

(ज) समस्त शब्द पदयोग गरि लेखिन्छ। जस्तै- केटाकेटी, घरबारी, गाईगोठ, भनेझैँ, राजकाज आदि।

(झ) उपसर्गहरू पदयोग गरेर लेखिन्छ। जस्तै- सुपुत्र, महासचिव, उपनाम आदि।

(ञ) संयुक्त क्रिया जोडेर लेख्नुपर्छ। जस्तै- गइसक्यो, खाइसक्यो, हुनुहुन्छ आदि।

उर्पयुक्त नियमअनुसार महाविद्यालय (१) का विद्यार्थीहरूले गरेका पदयोगसम्बन्धि त्रुटिहरू यसप्रकार पाइन्छन्।

त्रुटि रूप	सही रूप
सुरु देखि	सुरुदेखि
वस्तु हरू	वस्तुहरू
मन पर्छ	मनपर्छ
न राम्रो	नराम्रो
त्यसै कारण	त्यसैकारण
मानव लाई	मानवलाई
न गरे	नगरे
काठमाण्डौं को	काठमाडौंको
मन पथ्यो	मनपथ्यो
नेपाली मा	नेपालीमा
काव्य को	काव्यको
गंगा प्रसाद	गङ्गाप्रसाद
वसो वास	बसोबास
त्यस बाट	त्यसबाट

शब्दकोश को	शब्दकोशको
हाम्रो लागि	हाम्रोलागि
घटना लाई	घटनालाई
लक्ष्मी प्रसाद	लक्ष्मीप्रसाद
समय मा	समयमा
तर्फ ले	तर्फले
बोल सक्छ	बोल्नसक्छ
कृतिहरू मध्ये	कृतिहरूमध्ये
विज्ञान द्वारा	विज्ञानद्वारा
ता पनि	तापनि
उज्यालो तर्फ	उज्यालोतर्फ
भाषा शैली	भाषाशैली
पूर्ण रूपले	पूर्णरूपले
महा कवि	महाकवि
पर्यावरण प्रति	पर्यावरणप्रति
प्रकार का	प्रकारका
खान थाले	खानथाले

भए पछि	भएपछि
लक्ष्य विना	लक्ष्यबिना
आशु कवि	आशुकवि
चाहन छ	चाहन्छ
गर्नु पर्छ	गर्नुपर्छ
खण्ड काव्य	खण्डकाव्य
साँझ सम्म	साँझसम्म
गर्नु हुन्छ	गर्नुहुन्छ
वाँहा हरूले	वहाँहरूले
मन परछ	मनपर्छ
इश्वर संग	ईश्वरसँग
केहि पछि	केहीपछि
किन भने	किनभने
सबै भन्दा	सबैभन्दा
उनि हरू को	उनीहरूको
हुन सक्छ	हुनसक्छ
एक चोटि	एकचोटि

सबै जना	सबैजना
यस कारणले	यसकारणले
जब सम्म	जबसम्म

महाविद्यालय (२)- का विद्यार्थीहरूले गरेका पदयोगसम्बन्धि त्रुटि-

त्रुटि रूप	सही रूप
भानु भक्त	भानुभक्त
सानै देखि	सानैदेखि
मातृ भूमिका	मातृभूमिका
विज्ञान विना	विज्ञानविना
यस प्रकार	यसप्रकार
विज्ञान ले	विज्ञानले
देश संग	देशसँग
रात सम्म	रातसम्म
चिनाउँ ने	चिनाउने
घाँसीको बाट	घाँसीकोबाट
भाव अनुवाद	भावानुवाद

किन भने	किनभने
आचार्य को	आचार्यको
मन पर्ने	मनपर्ने
बिउ हरू	बिउहरू
भानु भक्त लाई	भानुभक्तलाई
आदि कवि	आदिकवि
हजुर बा देखि	हजुरबादेखि
आचार्य ज्यु	आचार्यज्यू
कविता को	कविताको
कुरा लाई	कुरालाई
समाज मा	समाजमा
आसु कवि	आशुकवि
धेरै भन्दा	धेरैभन्दा
मान्छे हरू	मान्छेहरू
मन पर्छ	मनपर्छ
बारे मा	बारेमा
फल को	फलको

लेख्नु होस्	लेख्नुहोस्
हामी ले	हामीले
देश प्रति	देशप्रति
एक पल्ट	एकपल्ट
वस्तु माथि	वस्तुमाथि
आविष्कार द्वारा	आविष्कारद्वारा
आइ पुगे	आइपुगे
दुई बिच	दुईबिच
समाचार बारे	समाचारबारे
दिए को	दिएको
सबै तिर	सबैतिर
भई रहेको	भइरहेको
युवाहरू माझ	युवाहरूमाझ
संसार भरि	संसारभरि

३.१.८ पदवियोगसम्बन्धि त्रुटिको अध्ययन

व्याकरणिक नियमअनुसार एउटै डिकोमा नलेखी छुट्टाछुट्टै लेखिनुपर्ने पदहरू एउटै डिकोमा लेखिएमा पदवियोगसम्बन्धि त्रुटि हुन्छ। नेपालीमा पदवियोगसम्बन्धि नियमहरू निम्नलिखित प्रकार रहेका छन् —

(क) नामयोगी भए तापनि विभक्तिपछि आएमा पदवियोग गरेर लेखिन्छ। जस्तै- कोठादेखि बाहिर, भाइका साथ, यसदेखि बाहेक, रामका लागि आदि।

(ख) उत्तरकालिक र भविष्यबोधक क्रियाहरू पदवियोग गरेर लेखिन्छ। जस्तै- जान सकिन्छ, आउन सक्छन्, पढ्न सक्छ, खान सकिन्छ आदि।

(ग) कालको पक्ष जनाउने शब्द पदवियोग गरेर लेखिन्छ। जस्तै- गएको छ, पढ्दै छ, भन्दै थियो, गरेको छ, खाएको होला आदि।

(घ) दुईवटाभन्दा धेरै शब्दबाट बनेका समास भए तापनि समस्त पदलाई पदवियोग गरेर लेख्ने नियम छ। जस्तै- लोक सेवा आयोग, दाल भात सब्जी, आदि।

(ङ) वाक्यमा प्रयोग हुने प्रत्येक पदवियोग गरेर लेखिन्छ। जस्तै- म स्कुल जान्छु। रामले किताब किन्यो।

(च) विभाजक 'न' पदवियोग गरेर लेखने नियम छ। जस्तै- न राम आयो न श्याम, न अफिसर न कर्मचारी आदि।

(छ) निपाद र संयोजक शब्द पद वियोग गरेर लेखिन्छ। जस्तै- पो, त, नि, नै, ल, र, न, यद्यपि, तापनि, किनभने, तथा, एवम्, हो आदि।

(ज) पूर्वकालिक इकारान्त क्रिया अघिल्लो शब्दसँग पदवियोग गरी लेखिन्छ। जस्तै- देखिने गरी, सुनिने गरी आदि।

(झ) एकैसाथ आएका दुईवटा क्रियाले बेग्लाबेग्लै अर्थ दिन्छन् भने तिनीहरू पदवियोग गरेर लेखिन्छ। जस्तै- काम गरी जाऊ। तिमी गएर आऊ आदि।

उपर्युक्त नियमअनुसार महाविद्यालय (१) का विद्यार्थीहरूले गरेका पदवियोगसम्बन्धि त्रुटि निम्नप्रकार रहेका छन् —

त्रुटि रूप	सही रूप
यसरीनै	यसरी नै
देखिनै	देखि नै
गोएकाथिए	गएका थिए
दिएकोछ	दिएको छ
त्यतिनै	त्यति नै

धेरैवर्ष	धेरै वर्ष
रूपनारायणसिंहको	रूपनारायण सिंहको
अतिनै	अति नै
युवाहरूपनि	युवाहरू पनि
शुरुदेखिनै	सुरुदेखि नै
कविभनेर	कवि भनेर
कुरालगाउनु	कुरा लगाउनु
प्रभावपनि	प्रभाव पनि
भन्दापनि	भन्दा पनि
ठाउँदिनु	ठाउँ दिनु

व्याकरणिक नियमअनुसार एउटै डिकोमा नलेखी छुट्टाछुट्टै लेखिनुपर्ने पदहरू एउटै डिकोमा लेखिएमा पद वियोगसम्बन्धि त्रुटि हुन्छ। व्याकरणिक नियमअनुसार सबै निपातर संयोजक शब्दहरू पद वियोग गरेर लेखिन्छ तर विद्यार्थीहरूले धेरै मात्रामा निपातलाई पदयोग गरी लेखेर त्रुटि गरेको पाइन्छ। जस्तै- यसरीनै- यसरी नै, देखिनै- देखि नै, भन्दापनि- भन्दा पनि आदि। विद्यार्थीहरूले क्रियालाई पनि पदयोग गरी लेखेर त्रुटि गरेको पाइन्छ। प्रश्नमा नै लेखिदिएका शब्दहरू पनि विद्यार्थीहरूले त्रुटिगत रूपमा

लेखेको पाइन्छ। स्पष्ट रूपमा बुझिन्छ कि विद्यार्थीहरूले आफ्नै लापरवाहीका कारणले धेरै मात्रामा त्रुटिहरू गरेका हुन्छन् र महाविद्यालय (१) र महाविद्यालय (२) दुवैका विद्यार्थीहरूले यस्ता त्रुटिहरू गरेका छन्।

महाविद्यालय (२) का विद्यार्थीहरूले गरेका पदवियोगसम्बन्धि त्रुटि

त्रुटि रूप	सही रूप
गएपनि	गए पनि
अझैपनि	अझै पनि
भन्नुनै	भन्नु नै
संगठनविस्तार	सङ्गठन बिस्तार
अतिनै	अति नै
एकजनामात्र	एकजना मात्र
कहिलेपनि	कहिले पनि
भएरनै	भएर नै
यसरीनै	यसरी नै
हल्लागर्नु	हल्ला गर्नु
त्यतिनै	त्यति नै

मानवअभिकार	मानव आविष्कार
सरकारीहाईस्कूलबाट	सरकारी हाई स्कूलबाट
धेरैने	धेरै नै
हामीसबै	हामी सबै

उपर्युक्त त्रुटिहरूलाई हेर्दा विद्यार्थीहरूले निपात र संयोजक शब्दहरूसम्बन्धि धेरै त्रुटि गरेको पाइन्छ। जस्तै- गएपनि- गए पनि, अझैपनि- अझै पनि, भन्नुनै- भन्नु नै, कहिलेपनि- कहिले पनि आदि। यहाँ पद वियोगमा त्रुटि भएको पाइन्छ तर अर्थमा भने केहि फरक पारेको छैन। विद्यार्थीहरूले क्रियापद र संयोजक शब्दलाई एउटै डिकोमा पदयोग गरेर लेखेका छन्। जस्तै- गएपनि- गए पनि आदि। त्यसैले यहाँ पद वियोगसम्बन्धि त्रुटि भएको पाइन्छ।

३.१.८ पदसङ्गतिगत त्रुटि

पदसङ्गति भनेको वाक्यमा रहेका पदहरूबिच लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल र आदरार्थीको क्रियासङ्गको मेल हो। यसलाई अन्विति पनि भनिन्छ।^{५९} नेपाली भाषाभित्र आफ्नै पदसङ्गतिगत व्यवस्था रहेको पाइन्छ। स्तरीय नेपाली वाक्यगठनभित्र रहेका उद्देश्य पदावली र विधेय पदावलीबिचको सङ्गतिलाई मुख्य आधार मानिन्छ। त्यसरी नै

^{५९} घनश्याम नेपाल र कविता लामा, २०१४, उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण र रचना, सिलगढी : एकता बुक हाउस प्रा. लि., पृ. १०२

उद्देश्य पदावलीभिन्न रहेका पदहरूको एकार्काको सङ्गितलाई पनि आधार मानेर तिनीहरू बिच हुनुपर्ने सङ्गति व्यवस्थापनमा आएका विचलन र बेमेलतालाई नेपाली पदसङ्गतिगत त्रुटिको रूपमा लिइएको छ। कुनै पनि एउटा शुद्ध वाक्य निर्माणका लागि त्यस बिच लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल र आदरार्थीको क्रियासँग सङ्गति हुन आवश्यक छ। कुनै पनि वाक्यमा आउने विभिन्न नामिक पद (नाम, सर्वनाम र विशेषण) हरू र क्रियापदहरू बिच सङ्गति हुन आवश्यक हुन्छ।^{६०} वाक्यमा लिङ्ग, वचन, पुरुष, र आदरार्थीका दृष्टिले पदहरूकोबिच कायम हुने सङ्गति विशेष महत्त्वको हुन्छ।^{६१}

पदसङ्गतिमा मुख्य पाँचवटा कुरालाई मूल रूपमा हेर्न सकिन्छ-

- (क) कर्ता र क्रियापदबिच पदसङ्गति
- (ख) नाम र सर्वनामबिच पदसङ्गति
- (ग) विशेषण र विशेष्यबिच पदसङ्गति
- (घ) भेदक र भेद्यबिच पदसङ्गति
- (ङ) आदरार्थीका विभिन्न तहमा पदसङ्गति

^{६०} पूर्ववत्, पृ. १०२

^{६१} हेमाङ्ग राज अधिकारी, २०११, प्रयोगात्मक नेपाली व्याकरण, ललितपुर : साझा प्रकाशन, पृ. १९४

(क) कर्ता र क्रियापदबिच पदसङ्गति

वाक्यमा कर्ताको जुन लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरार्थी शब्द हुन्छ क्रियापदमा पनि त्यहीअनुरूप लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरार्थी शब्द हुनुपर्दछ। वाक्यमा कर्ता पुलिङ्ग भएमा त्यसले एक किसिमका क्रियापदका रूपहरूसँग सङ्गति दर्साउँछ। त्यसरी नै वाक्यमा कर्ता स्त्रीलिङ्ग भएमा त्यसले अर्कै किसिमका क्रियापदका रूपहरूसँग सङ्गति दर्साउँछ। जस्तै-

पुलिङ्ग- कृष्ण घर जान्छ।

भाइले आँप खायो।

केटो सुत्यो।

स्त्रीलिङ्ग- हेमलता घर जान्छे।

बहिनीले आँप खाई।

केटी सुती।

उपर्युक्त वाक्यहरूमा कर्ता र क्रियाबिच लिङ्गको सङ्गति भएको छ किनभने त्यहाँ 'कृष्ण', 'भाइ', 'केटो' कर्तापदका लिङ्ग, वचन, पुरुषअनुसारकै 'जान्छ', 'खायो', 'सुत्यो'

क्रियापदको प्रयोग भएको छ। नेपालीमा उच्च र उच्चतम आदरार्थीको प्रयोगमा भने मानवीय नामले लिङ्गको अन्विति लिँदैन।^{६२}

(ख) नाम र सर्वनामबिच पदसङ्गति

वाक्यमा आउने नामपद जुन लिङ्ग, वचन, पुरूष र आदरार्थीको हुन्छ सो वाक्यमा आउने सर्वनामपद पनि सोही लिङ्ग, वचन, पुरूष र आदरार्थी अनुरूप हुनुपर्दछ। जस्तै- कृष्ण आए, उनी हिजो गएका थिए।

माथिको वाक्यमा कृष्ण आए, उनी हिजो गएका थिए — मा पहिले 'कृष्ण' पुलिङ्ग, तृतीय पुरूष, एकवचन र मध्यम आदरार्थी बुझाउने नामपदको प्रयोग भएको छ र त्यसपछि सोही नामको साटोमा उही लिङ्ग, पुरूष, वचन र आदरार्थी भएको 'उनी' सर्वनामपदका बिच लिङ्ग, पुरूष, वचन र आदरार्थीको सङ्गति भएको छ। यसरी वाक्यमा प्रयोग भएका नाम र सर्वनामका बिच लिङ्ग, पुरूष, वचन र आदरार्थीका आधारमा सङ्गति हुनुपर्दछ।

^{६२} घनश्याम नेपाल र कविता लामा, २०१४, उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण र रचना, सिलगढी : एकता बुक हाउस प्रा. लि., पृ. १०३

(ग) विशेषण र विशेष्यबिच पदसङ्गति

वाक्यमा आउने विशेषणपद र विशेष्य(नाम) पदकाबिच वचन र लिङ्गका आधारमा मेल हुनुपर्दछ। विशेष्यका जुन लिङ्ग, वचन, आदरार्थी र पुरूष हुन्छन् विशेषणका पनि सोही लिङ्ग, वचन, आदरार्थी र पुरूष हुन्छन्। जस्तै- कालो केटो आयो।

माथिको वाक्यमा 'कालो केटो आयो'- मा 'कालो' विशेषणपद र 'केटो' विशेष्य (नाम) पद हो। 'केटो' विशेष्य नामपद पुलिङ्ग र एकवचन भएकाले 'कालो' विशेषणपद पनि एकवचन र पुलिङ्ग रहेको छ र 'कालो केटो आयो' भन्ने वाक्यमा 'कालो' विशेषणपद र 'केटो' विशेष्यपदका बिच सङ्गति भएको छ। विशेषण र विशेष्यबिच लिङ्गगत र वचनगत सङ्गति भएन भने वाक्य अशुद्ध हुन्छ।

(घ) भेदक र भेद्यबिच पदसङ्गति

भेद्य भनेको नाम हो। भेदक भनेको पनि सम्बन्धवाचक नाम हो। अर्थात् को \ का \की, रो \रा \री, नो \ ना \ नी जस्ता षष्ठी विभक्तिचिह्न लागेका पदलाई भेदक र उक्त भेदक पदको सम्बन्ध रहेको अर्को पदलाई भेद्य भनिन्छ। भेदक र भेद्यकाबिचमा वचन र लिङ्गका आधारमा सङ्गति हुनु नै भेदक र भेद्यका बिचको पदसङ्गति हो।

(ड) आदरार्थीका विभिन्न तहमा पदसङ्गति

नेपालीमा आदरार्थीले व्याकरणिक कोटिलाई नै जनाउँछ। आदरार्थी नामिक पद र क्रियाका माध्यमबाट अभिव्यक्त हुन्छ (नेपाल र लामा)। आदरार्थीको विभिन्न तह हुन्छ- आदररहित, सामान्य आदर, उच्च आदर, उच्चतम आदर। आदररहितको प्रयोग नातासम्बन्ध, पद-प्रतिष्ठाका दृष्टिले तल्लो स्तरको व्यक्ति, अतिघनिष्टता भएका व्यक्तिका निमित्त प्रयोग गरिन्छ। सामान्य आदर सानालाई धेरै माया गर्दा, कसैप्रति आत्मीयता दर्साउँदा प्रयोग गरिन्छ। उच्च र उच्चतम आदर आफूभन्दा ठुला व्यक्तिहरूका निमित्त प्रयोग गरिन्छ।

यहाँ महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूले गरेका पदसङ्गतिगत त्रुटिहरूको विश्लेषण गरिएको छ। विद्यार्थीहरूले वाक्यमा पुरुष, लिङ्ग, वचन, आदरार्थी र क्रियाबिच गरेका पदसङ्गतिगत त्रुटिहरूको विश्लेषण गरिने प्रयास गरिएको छ। एउटा शुद्ध वाक्य बनाउनका निमित्त पुरुष, लिङ्ग, वचन र आदरार्थीमा क्रियासँग सङ्गति हुन आवश्यक हुन्छ। पदसङ्गतिगत त्रुटिहरूको विश्लेषण गर्ने क्रममा पदसङ्गतिमा प्रभाव पार्ने व्याकरणिक कोटिहरू लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरार्थीको तहमा भएका पदसङ्गतिगत विश्लेषणमा केन्द्रित गरिएको छ।

महाविद्यालय (१) का विद्यार्थीहरूले गरेका पदसङ्गतिगत त्रुटिहरूको उदाहरण निम्न प्रकारका रहेका छन्-

(क) हामीलाई धेरै विषयहरूमा विज्ञानले सहायता गरेका छ।

(ख) बाहा सानै देखि पढाइतिर राम्रो थिए।

(ग) उनलाई सानौं देखिनै कविता मा रूचि थिए।

(घ) बाँहा नेपाली साहित्यको एकदमै महान कवि हुन्छन्।

(ङ) उनले लेखेका खण्डकाव्य धेरै प्रसिद्ध भएको छ।

(च) उनको विभिन्न कथाहरू प्रकाशित भएको छ।

(छ) सिता भन्ने साथीले गाडी नचलेको दिन घर जान्छु भनेर आकाशको फल टिप्ने कुरा गर्छ।

(ज) हिज गिता दशैमा लगाउने लुगा किन्छु भनेर हाम्रो घरमा ढोल पिट्दै आयो।

(झ) गीताले नपाउन सक्ने चीजलाई पाउने आस गरी आकासको फल खान खोज्छ।

उपर्युक्त उदाहरणहरूलाई हेर्दा प्रायः विद्यार्थीहरूले आदरार्थी र लिङ्गविचको सङ्गति, सर्वनाम र क्रियाविच सङ्गति, नाम र क्रियाविच सङ्गति, लिङ्ग र क्रियाविच सङ्गतिमा त्रुटि गरेको पाइन्छ।

माथि दिएको उदाहरण (क) मा वचन र क्रियाविच सङ्गति भएको पाइँदैन। यहाँ बहुवचन 'गरेका छन्' को साटोमा एकवचन 'गरेका छ' प्रयोग गरेको पाइन्छ। त्यसैले यहाँ सङ्गति रहेको पाइँदैन।

उदाहरण (ख) मा आदरार्थीमा सङ्गति रहेको पाइँदैन। माथिको वाक्यमा हिज्जेगत त्रुटि पनि रहेको छ। 'वहाँ' लेखनुपर्ने 'वाहा', 'सानैदेखिलाई' पदयोग गर्नुपर्नेमा पदवियोग गरी लेखेको पाइन्छ। उक्त उदाहरणमा 'वहाँ' उच्च आदरार्थीको प्रयोग भएको छ भने त्यससित सङ्गति राख्नुपर्ने क्रिया 'हुनुहुन्थियो' हुनुपर्ने ठाउँमा मध्यआदरार्थी 'थिए' को प्रयोग गरेको पाइन्छ।

उदाहरण (ग) मा सर्वनामसँग आएको विभक्ति 'लाई' र क्रियाविच सङ्गति रहेको पाइँदैन। यहाँ 'थियो' को ठाउँमा 'थिए' प्रयोग भएको पाइन्छ। उदाहरण (घ) मा आदरार्थी र क्रियाविच सङ्गति पाइँदैन। यहाँ हिज्जेमा पनि त्रुटि रहेको पाइन्छ। माथिको वाक्यमा 'वहाँ' उच्च आदरार्थी सर्वनामको प्रयोग भएको पाइन्छ र क्रिया भने 'हुन्छन्' मध्य आदरार्थीको प्रयोग भएको पाइन्छ। आदरार्थीअनुरूप क्रियाको प्रयोग

गर्नुपर्ने व्याकरणिक नियम छ। यहाँ 'वहाँ' सँग सङ्गति हुने 'हुनुहुन्छ' क्रियाको साटो 'हुन्छन्' क्रियाको प्रयोग गरेको पाइन्छ। त्यसैले यहाँ आदरार्थीगत त्रुटि भएको पाइन्छ। उदाहरण (ड) मा पनि आदरार्थी र क्रियाबिच सङ्गति रहेको पाइँदैन। यहाँ 'उनले' मध्य आदरार्थीसित 'छ' निम्न आदरार्थीको प्रयोग गरेर वाक्यमा आदरार्थीका आधारमा पदसङ्गतिमा त्रुटि पाइन्छ। यहाँ 'उनले' सित सङ्गति राख्ने 'छन्' मध्य आदरार्थी क्रियाको प्रयोग हुनुपर्ने हुन्छ।

उदाहरण (छ), (ज), (झ) मा लिङ्ग र क्रियाबिच सङ्गति रहेको पाइँदैन। माथिको वाक्यमा 'सिता', 'गिता' र 'गीता' तृतीय पुरुष, एकवचन, स्त्रीलिङ्ग रूप रहेको छ भने सोही वाक्यमा दिइएको 'आयो', 'गर्छ', 'खोज्छ' तृतीय पुरुष, एकवचन, पुलिङ्ग क्रिया रूप पाइन्छ। उक्त वाक्यमा लिङ्ग र क्रियाबिच सङ्गति रहेको पाइँदैन।

महाविद्यालय (२) का विद्यार्थीहरूले गरेका पदसङ्गतिगत त्रुटिहरूको उदाहरण निम्न प्रकारका रहेका छन्।

(क) आदिकवि भानुभक्त आचार्य नेपाली साहित्यमा ठूलो योगदान पुऱ्याउनु भएको एक महान लेखक हुन्।

(ख) कथाकार इन्द्रबहादुरले आफ्नो भावना यसमा यति मिठो संगले प्रस्तुत गरेका छ।

(ग) मान्छे भएर जन्म लिए पछि हाम्रो करम के हो भन्ने यस कथामा दिएका छ।

(घ) दूरदर्शनको माध्यमबाट हामीले संसारका धेरै कुराहरू जान्न पाउछौं।

(ङ) गिताले आफ्नो साथी मीरालाई स्कूलमा एकजना शिक्षकले गाली गर्नु भएको थियो गिताले पुरै स्कूल भरि ढोल पिट्यो।

(च) उनले मुना मदन पनि लेखिएको थियो।

(छ) मलाइ मनपने साहित्यकार आदिकवि भानुभक्त आचार्यज्यू हुन्।

माथि दिएका उदाहरणहरूलाई हेर्दा विद्यार्थीहरूमा पुरुष, लिङ्ग र आदरार्थीको क्रियासँग पदसङ्गति नभएको पाइन्छ।

उदाहरण (क) मा आदरार्थी र क्रियामा सङ्गति रहेको पाइँदैन। उक्त वाक्यमा 'पुन्याउनु भएको' उच्च आदरार्थीको प्रयोग भएको पाइन्छ र क्रिया भने 'हुन्' मध्य आदरार्थीको प्रयोग भएको पाइन्छ। यहाँ आदरार्थीगत त्रुटि रहेको पाइन्छ।

उदाहरण (ख) र (ग) मा कर्ता र क्रियापदबिच सङ्गति रहेको पाइँदैन। उक्त वाक्यमा 'इन्द्रबहादुरले' तृतीय पुरुष, एकवचनमा 'छ' सहायक क्रिया एकवचन निम्न आदरार्थीको प्रयोग भएको पाइन्छ। यसरी नै उदाहरण (ग) मा 'दिएका छ' भएको पाइन्छ। 'दिनु' क्रियाको बहुवचन 'दिएका' सँग सहायक क्रिया 'छन्' सँग सङ्गति हुन्छ। उदाहरणमा 'छ' भएकोले यसमा पदसङ्गतिगत त्रुटि पाइन्छ। उदाहरण (घ) मा वचन र क्रियापदबिच

सङ्गति पाइँदैन। उक्त वाक्यमा 'पाउँछौ' प्रथम पुरुष, बहुवचन हुनुपर्ने ठाउँमा तृतीय पुरुष, बहुवचन 'पाउछन्' भएको छ। त्यसैले यहाँ सङ्गति रहेको पाइँदैन।

उदाहरण (ड) मा लिङ्ग र क्रियाविच सङ्गति रहेको पाइँदैन। उक्त वाक्यमा 'गिताले' तृतीय पुरुष, एकवचन, स्त्रीलिङ्ग छ र क्रिया भने 'पिटिन्' हुनुपर्नेमा 'पिट्यो' एकवचन, पुलिङ्गको प्रयोग भएको पाइन्छ। उदाहरण (च) मा आदरार्थी र क्रियापदविच पदसङ्गति मिलेको पाइँदैन। उक्त वाक्यमा 'उनले' तृतीय पुरुष, मध्य आदरार्थी प्रयोग गरिएको छ भने क्रिया तृतीय पुरुष निम्न आदरार्थीको प्रयोग भएको पाइन्छ। यस वाक्यमा सर्वनाम र क्रियाविच मेल नभएको पाइन्छ।

उदाहरण (छ) मा आदरार्थीमा सङ्गति रहेको पाइँदैन। उक्त वाक्यमा 'आचार्यज्यू' उच्च आदरार्थीसित 'हुनुहुन्छ' को साटो 'हुन्' मध्य आदरार्थीको प्रयोग भएको पाइन्छ।

समग्रमा हेर्दा दुईवटा महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूले प्रायः वाक्यमा आदरार्थी र क्रियाविचको सङ्गति, लिङ्ग र क्रियाविचको सङ्गति, वचन र क्रियाविचको सङ्गतिमा त्रुटि गरेको पाइन्छ। तुलनात्मक अध्ययन गरेर हेर्दा महाविद्यालय (२) का विद्यार्थीहरूले वाक्यमा पदसङ्गति गरेर लेखेको पाइन्छ। उपर्युक्त तथ्यहरूको आधार लिएर अध्ययन गर्दा महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूमा पुरुष, वचन र आदरार्थीको क्रियासँग पदसङ्गति नभएको पाइन्छ। उनीहरूको लिखित तथ्यलाई आधार बनाएर हेर्दा उच्च आदरार्थी नाम,

सर्वनाम भए पनि क्रियामा आएर निम्न वा मध्य आदरार्थीको प्रयोग भएको पाइन्छ। उनीहरूले कहीं कतै निम्न आदरार्थीको वाक्यमा मध्य वा उच्च आदरार्थीमा क्रियाको प्रयोग गरेको पाइन्छ। सङ्कलित तथ्यमा लिङ्गमा पदसङ्गतिको त्रुटि पर्याप्त रूपमा प्राप्त भएको छैन। विशेषगरि तथ्य सङ्कलन गर्दा उनीहरूलाई यस विषयमा सोधिए तापनि उनीहरूबाट त्यस्ता कुनै वाक्यहरू फेला नपरेकाले लिङ्गका आधारमा पदसङ्गतिको त्रुटिलाई यहाँ देखाउन सकिएन।

निष्कर्ष

प्रस्तुत लघु शोधप्रबन्धको तेस्रो अध्याय यसको मुख्य भागको रूपमा रहेको छ। यस अध्यायमा स्नातक तहका विद्यार्थीहरूद्वारा लिखित नेपाली भाषाको त्रुटि विश्लेषणमा केन्द्रित रहेको छ। त्रुटिको विश्लेषणका निम्ति दुईवटा महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूद्वारा लिखित तथ्यको आधार लिइएको छ। यस अध्यायमा वर्ण विन्यासगत त्रुटि र पदसङ्गतिगत त्रुटिहरूको पहिचान गरी विश्लेषण गर्ने काम भएको छ। वर्ण विन्यासगत त्रुटिअन्तर्गत ह्रस्व र दीर्घसम्बन्धि त्रुटि, ब र व सम्बन्धि त्रुटि, श, ष र स सम्बन्धि त्रुटि, हलन्त र अजन्तसम्बन्धि त्रुटि, शिरबिन्दु र चन्द्रबिन्दुसम्बन्धि त्रुटि, पदयोग र पद वियोगसम्बन्धि त्रुटि र पदसङ्गतिगत त्रुटिहरूको विश्लेषणमा केन्द्रित रहेको छ। नेपाली लेखन शैली र उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण र रचनालाई आधार मान्दै विद्यार्थीहरूद्वारा भएका त्रुटिहरूको विश्लेषण गर्ने प्रयास गरिएको छ। तुलनात्मक

अध्ययन गरेर हेर्दा महाविद्यालय (२) का विद्यार्थीहरूले धेरै मात्रामा त्रुटि गरेको पाइन्छ। यद्यपि पदसङ्गतिमा भने महाविद्यालय (१) का विद्यार्थीहरूको धेरै त्रुटि भएको पाइन्छ।

दुईवटा महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूले वर्ण विन्यासमा 'ह्रस्व' र 'दीर्घ', 'ब' र 'व', 'श, ष र स' तथा 'पदयोग' र 'पदवियोग' सम्बन्धि त्रुटिहरू बारम्बार हुने गरेको पाइन्छ। ह्रस्व - दीर्घान्तर्गत ह्रस्व लेखिनुपर्ने ठाउँमा दीर्घ लेखेर भएका त्रुटिहरू धेरै पाइन्छ। पदयोग र पदवियोगान्तर्गत पदयोग हुनुपर्नेमा पदवियोग भएर हुन गएका त्रुटिहरू धेरै भेटिएका छन् भने 'ब' र 'व' वर्णमा 'ब' लेख्नुपर्ने ठाउँमा 'व' लेखेर भएका त्रुटिहरू तुलनात्मक रूपमा बढी पाइन्छ। 'श, ष र स' अन्तर्गत विद्यार्थीहरूले 'श' र 'ष' वर्णको ठाउँमा पनि 'स' वर्णको प्रयोग गरेर धेरै त्रुटि गरेको पाइन्छ।

चौथो अध्याय

उपसंहार तथा निष्कर्ष

४.१ उपसंहार

यस लघु शोधप्रबन्धको शीर्षक *स्नातक तहका नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषाको त्रुटि विश्लेषण* रहेको छ। प्रस्तुत लघु शोधप्रबन्ध दुईवटा महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूको लिखित नेपाली भाषामा भएको त्रुटिहरूको विश्लेषणमा केन्द्रित रही तयार पारिएको लघु शोधप्रबन्ध हो। यसका निम्ति उत्तर बङ्ग विश्वविद्यालयसित अन्तर्भुक्त सिलगढी सरकारी महाविद्यालय र सिक्किम विश्वविद्यालयसित अन्तर्भुक्त सिक्किम सरकारी महाविद्यालय, तादोङका विद्यार्थीहरूबाट तथ्य सङ्कलन गरी त्रुटिहरूको विश्लेषण गरिएको छ। यहाँ विद्यार्थीहरूद्वारा लिखित नेपाली भाषामा हुने त्रुटिहरूको विश्लेषण गरिएको छ। व्याकरणिक शुद्धिका निम्ति प्रस्तुत लघु शोधप्रबन्धमा नेपाली लेखन शैली र उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण र रचनालाई आधार मानिएको छ।

प्रस्तुत लघु शोधप्रबन्धको पहिलो अध्यायमा शोधशीर्षकको परिचय, शोधको प्रयोजन, शोधका समस्या र उद्देश्य, पूर्वकार्यको समीक्षा र विवरण, शोधको औचित्य र महत्त्व, शोधको सीमाङ्कन, शोधको विधि र सामग्री सङ्कलन समावेश गरिएको छ।

प्रस्तुत लघु शोधप्रबन्धको दोस्रो अध्यायमा त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक पक्षको अध्ययन गरी त्यसैको आधारमा त्रुटिको अर्थ र परिभाषा, त्रुटि विश्लेषणको पद्धति र प्रक्रिया साथै भाषाशिक्षणमा त्रुटिको स्थान र त्रुटि विश्लेषणको उपयोगिता अनि निष्कर्षलाई समावेश गरिएको छ।

प्रस्तुत लघु शोधप्रबन्धको तेस्रो अध्याय मुख्य अध्याय हो। यस अध्यायमा दुईवटा महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूद्वारा लिखित नेपाली भाषाको त्रुटि विश्लेषणलाई समावेश गरिएको छ। यहाँ वर्ण विन्यासको सामान्य परिचय दिँदै नेपाली वर्ण विन्याससम्बन्धि नियमहरूलाई प्रस्तुत गरिएको छ। त्यही नियमको आधारमा विद्यार्थीहरूद्वारा भएका त्रुटिहरूको विश्लेषण गरिएको छ। विद्यार्थीहरूको त्रुटिको तुलनात्मक अध्ययन पनि यस अध्यायमा समावेश गरिएको छ।

प्रस्तुत लघु शोधप्रबन्धको अन्तिम अध्याय अर्थात् चौथो अध्यायमा उपसंहार तथा निष्कर्ष रहेको छ। यसपछि परिशिष्ट, सन्दर्भग्रन्थ सूचीलाई समावेश गरिएको छ।

४.२. निष्कर्ष कथन

भाषा एउटा यस्तो व्यवस्था हो जसबाट मनका विचार र भाव उचित ढङ्गमा अभिव्यक्त गर्नसकिन्छ। भाषाका कथ्य र लेख्य गरी दुईवटा रूप हुन्छन्। सामान्यतः हामीले बोल्दा प्रयोग गरिने भाषाको कथ्य रूप हो भने त्यसलाई एकरूपतामा ल्याएर र

व्याकरणिक नियमद्वारा शुद्ध गरी लेखिने रूप भाषाको लेख्य रूप हो। भाषाको स्तरीय लेख्य रूपलाई मानक भाषा पनि भनिन्छ। नेपालीमा पनि यी दुई प्रकारका रूपहरू पाइन्छ। भाषाको कथ्य रूप सामान्य व्यवहारमा प्रयोग गरिन्छ भने लेख्य मानक भाषा विभिन्न तहका विद्यालयहरूमा, महाविद्यालयहरूमा, प्राज्ञिक लेख, समालोचना आदिमा प्रयोग गरिन्छ।

त्रुटि विश्लेषण सन् १९७०- को दशकपछि प्रायोगिक भाषाविज्ञानको क्षेत्रमा आएको महत्त्वपूर्ण पद्धति हो। भाषा सिकाइका क्रममा हुने त्रुटिलाई भाषाविज्ञानले स्वाभाविक प्रक्रियाका रूपमा लिएको पाइन्छ। त्रुटि विश्लेषणको माध्यमबाट अन्य भाषा सिक्किरहेको व्यक्तिले गर्ने त्रुटिको पहिचान, वर्गीकरण तथा व्यवस्थित व्याख्या गरिन्छ। यो दोस्रो वा अन्य भाषा सिकाइमा मात्र होइन विभिन्न भाषाभाषी पृष्ठभूमिमा हुर्केका नेपालीहरूलाई मानक नेपाली सिक्नका लागि पनि प्रभावकारी रहेको पाइन्छ। भाषा सिकाइका क्रममा गरिने त्रुटिहरू लक्ष्य भाषाको सिकाइमा मात्र होइन तर नेपाली मातृभाषीले पनि मानक नेपाली सिक्ने क्रममा पनि गर्दछ। त्रुटि विश्लेषण आज आएर धेरै सफल, सार्थक एवम् विकसित भएको छ। त्रुटि विश्लेषणले विद्यार्थीहरूको सिकाइ प्रक्रिया, त्रुटि क्षेत्र र शिक्षण विधिलाई समेत पहिचान गर्न सहयोग गर्दछ। त्रुटि दोस्रो भाषा सिक्ने विद्यार्थीहरूले मात्र गर्दैनन्। मातृभाषाका विद्यार्थीहरूले पनि प्रशस्त मात्रामा त्रुटि गरेको

पाइन्छ। यहाँ स्नातक तहका नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूले मानक नेपाली भाषामा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, विश्लेषण गरिएको छ।

स्नातक तहका नेपाली विषयका विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषाको त्रुटि विश्लेषण गर्ने क्रममा विभिन्न कारणहरू प्रकाशमा आएको छ। विद्यार्थीहरूमा आफ्नो भाषाप्रति आस्था नहुनु, पढाइप्रति अभ्यास नहुनु, अन्य भाषाको प्रभाव पर्नु, लेख्ने क्षमता नहुनु, वाक्यगठन गर्ने क्षमता नहुनु, व्याकरणिक नियमहरूको प्रयोगमा हेलचेक्रयाइँ हुनु, लापरवाही आदि कारणहरू देखिन्छ। दुईवटा महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूले व्याकरणिक नियमलाई ध्यानमा नराखी नियमविहीन रहेको पाइन्छ। विद्यार्थीहरूले आफ्नै लापरवाहीका कारणले पनि धेरै त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ। नेपाली भाषा मातृभाषा भएकोले साथै सानैदेखि बोल्दै आएको भाषा त हो भन्ने अर्थमा विद्यार्थीहरूबाट हेलचेक्रयाइँ पनि गरेको हुनसक्छ। प्रायः विद्यार्थीहरूले मानक लेख्यलाई होइन तर कथ्यलाई नै आधार मानी लेखेकाले लेख्यमा ती त्रुटिपूर्ण हुन गएका छन्। विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषासम्बन्धि प्रारम्भिक शिक्षा सही तरिकाले नपाइएका कारणले पनि पछि गएर विद्यार्थीहरूमा यसप्रकारको समस्या रहेको पाइन्छ। कतिपय माध्यमिक तथा उच्च माध्यमिक विद्यालयहरूमा अहिले पनि नेपाली विषयलाई गम्भीर रूपमा लिइएको पाइँदैन साथै नेपाली विषय शिक्षकहरूका साटो अन्य विषयका शिक्षकहरूले पढाइरहेका पाउँछौँ। नेपाली भाषा आफ्नै भाषा त हो

जसले पनि पढाउन सकिहाल्छ भन्ने मानसिकता भएकाले प्रारम्भिक पाठशालादेखि नै हेलचेक्रयाइँ गर्दै आइरहेको पाउँछौं।

विद्यार्थीहरू व्याकरणिक नियमसम्बन्धि पनि सचेत देखिएका छैनन्। मानक नेपाली भाषा व्याकरणलेखन र नियममा एकरूपता नभएकाले पनि विद्यार्थीहरू अन्योलमा परेका देखिन्छन्। विद्यार्थीहरू विभिन्न सिर्जनात्मक कृतिहरूबाट प्रभावित हुने गर्दछन् तर कतिपय सिर्जनात्मक कृतिहरू पनि व्याकरणिक नियमअनुसार लेखिएका हुँदैनन्। सिर्जनात्मक लेखनमा रहेको भाषिक प्रयोगले पनि विद्यार्थीहरू धेरै अन्योलमा रहेका देखिन्छन्। विद्यार्थीहरूका लेखनमा त्रुटि हुनुको कारण केवल उनीहरूको मात्र गलति नमानेर अभिभावक, शिक्षक, प्रशासनिक पक्ष, साहित्यिक संस्था आदि सबैले यस विषय सोचन आवश्यक देखिन्छ।

महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूले वर्ण विन्याससम्बन्धि त्रुटि 'ह्रस्व' र 'दीर्घ' त्रुटि, 'व' र 'व' सम्बन्धि त्रुटि, 'श, ष र स' सम्बन्धि त्रुटि, 'पदयोग' र 'पदवियोग' सम्बन्धि त्रुटिहरू धेरै गरेका छन्। तुलनात्मक अध्ययन गरेर हेर्दा महाविद्यालय (२) का विद्यार्थीहरूले अझ धेरै त्रुटि गरेको पाइन्छ। विद्यार्थीहरूले हिज्जेमा पनि धेरै त्रुटि गरेको पाइन्छ। विद्यार्थीहरूमा वाक्यगठन गर्ने क्षमता नरहेको देखिन्छ। छिटो छिटो लेख्ने बानिले पनि विद्यार्थीबाट साधारण त्रुटि पनि भएको पाइन्छ। विद्यार्थीहरूको पदयोग र पदवियोगसम्बन्धि अझ धेरै त्रुटि गरेको पाइन्छ। विद्यार्थीहरूले वचनबोधक प्रत्यय,

नामयोगी, विभक्तिहरू, संयुक्त क्रियापद, अकरण, नामसँग आउने अन्य शब्द जस्तै बहादुर, भक्त, प्रसाद आदि शब्दहरूलाई पद वियोग गरेर त्रुटिगत रूपमा लेखेको पाइन्छ। उनीहरूले पद वियोगभन्दा पदयोगसम्बन्धि धेरै त्रुटि गरेको पाइन्छ। तुलनात्मक अध्ययन गरेर हेर्दा पदयोग र पद वियोगसम्बन्धि धेरै त्रुटि महाविद्यालय (१) का विद्यार्थीहरूले गरेको पाइन्छ। शिरबिन्दु र चन्द्रबिन्दुसम्बन्धि पनि विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ। विद्यार्थीहरूले शिरबिन्दु र चन्द्रबिन्दुलाई एउटै मानेर प्रयोग गरेको देखिन्छ। सङ्कलित तथ्यको आधारमा विद्यार्थीहरूको पदसङ्गतिगत त्रुटिको पनि विश्लेषण गरिएको छ। लिखित तथ्यलाई आधार बनाएर अध्ययन गर्दा महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूमा पुरुष, वचन, लिङ्ग र आदरार्थीका क्रियासँग पदसङ्गति नभएको पाइन्छ। विद्यार्थीहरूले आदरार्थी र क्रियासँगको पदसङ्गतिमा धेरै त्रुटि गरेको पाइन्छ। उनीहरूको लिखित तथ्यलाई आधार बनाएर हेर्दा उच्च आदरार्थी नाम, सर्वनाम भए पनि क्रियामा आएर निम्न वा मध्य आदरार्थीको प्रयोग भएको पाइन्छ। दुईवटा महाविद्यालयका विद्यार्थीहरूको त्रुटिलाई तुलनात्मक अध्ययन गरेर हेर्दा महाविद्यालय (२) का विद्यार्थीहरूले धेरै त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ। महाविद्यालय (१) का विद्यार्थीहरूमा पनि तेस्रो वर्षका विद्यार्थीहरूमा धेरै त्रुटि रहेको पाइँदैन तर महाविद्यालय (२) का पहिलो, दोस्रो र तेस्रो सबै वर्षका विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ। यी त्रुटिहरू हुनुको मुख्य कारण विद्यार्थीहरूद्वारा व्याकरणिक नियमको हेल्चेक्रयाइँ, आफ्नो भाषाप्रति अवहेलना

साथै उनीहरूको लापरवाहीलाई मान्नु पर्दछ। विद्यार्थीहरू केवल औपचारिक शिक्षा आर्जन गर्ने उद्देश्य लिएर अध्ययन गरेको कारणले नै भाषामा सचेत नरहेको देखिन्छ।

विद्यार्थीहरूद्वारा भएका त्रुटिहरूको निराकरणका निम्ति विद्यार्थीलाई प्ररम्भिकतहको शिक्षादेखि नै व्याकरणको नियमप्रति सचेत गराउन आवश्यक देखिन्छ। स्नातक स्तरमा व्याकरणको अध्ययन नहुनुको कारण पनि यस प्रकारको त्रुटि हुनजान्छ। त्यसर्थ महाविद्यालयमा व्याकरणको अध्ययन अनिवार्य रूपमा गराउन आवश्यक देखिन्छ। भाषाको अध्ययन गर्ने अध्येताहरूले आ - आफ्नै तरिकाले भाषाका विविध नियमहरू बनाएर एकाकारमा अन्योल बनाउने भएकाले विद्यार्थीहरूमा अन्योलता हुन सक्तछ। त्यसर्थ विद्वानहरूले पनि भाषाको एउटै नियम प्रस्तुत गरे विद्यार्थीहरूलाई यस प्रकारको त्रुटिलाई निराकरण गर्न सहज देखिन्छ।

सन्दर्भग्रन्थसूची

नेपाली पुस्तकहरू

अधिकारी, हेमाङ्गराज, (सन् १९८९), *भाषाशिक्षण : केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति*, काठमाडौं:

नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान

अधिकारी, हेमाङ्गराज, (सन् २००८), *सामाजिक र प्रायोगिक भाषा विज्ञान* (पाँचौं संस्करण), काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार

अधिकारी, हेमाङ्गराज, (सन् २०१३), *प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश* (दोस्रो संस्करण) काठमाडौं : विद्यार्थी प्रकाशन प्रा. लि.

अधिकारी, हेमाङ्गराज, (सन् २०११), *प्रयोगात्मक नेपाली व्याकरण* (चौथो संस्करण), काठमाडौं : साझा प्रकाशन

दुङ्गेल, भोजराज र दुर्गा प्रसाद दाहाल, (सन् २०११), *प्रायोगिक भाषा विज्ञान*, काठमाडौं: एम. के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स

नेपाल, घनश्याम र कविता लामा, (सन् २०१४), *उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण र रचना* (दोस्रो संस्करण), सिलगढी : एकता बुक हाउस प्रा. लि.

न्यौपाने, टङ्कप्रसाद र अन्य, (सन् २०११), *सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान*, काठमाडौं:

सनलाइट पब्लिकेसन

पराजुली, कृष्णप्रसाद (सम्पा), (सन् २०१५), *नेपाली बृहत् शब्दकोश* (नवौं संस्करण),

काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान

प्रधान, कुमार र मल्लिकार्जुन भ (कार्यकारी सम्पादक), (सन् १९९६), *नेपाली लेखन*

शैली, मैसुर : भारतीय भाषा संस्थान

पौडेल, नेत्रप्रसाद, (सन् २०१०), *सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान* (नवौं संस्करण),

काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन

बन्धु, चूडामणि, (सन् २०१३), *अनुसन्धान तथा प्रतिवेदन लेखन*, काठमाडौं : रत्न

पुस्तक भण्डार

भण्डारी, पारसमणि र अन्य, (सन् २०११), *प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम*,

काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार

शर्मा, मोहनराज र लुइटेल्, खगेन्द्रप्रसाद, (सन् २००९), *शोधविधि* (चौथो संस्करण),

काठमाडौं : साझा प्रकाशन

हिन्दी पुस्तक

पाण्डेय, रामकमल, (सन् १९८५), *त्रुटि विश्लेषण : सिद्धान्त और प्रयोग*, आगरा :

केन्द्रीय हिन्दी संस्थान

अङ्ग्रेजी पुस्तकहरू

Dash, Niladri Sekhar, (2013), *Applied Linguistics*, New Delhi : Heritage Publishers

Dash, Niladri Sekhar, (2011), *Language and Linguistics*, New Delhi : Heritage Publishers

Sapkota, Ashok, (2015), *Linguistics in Application Directions, Issues and Applications*, Kathmandu: Pinnacle Publication Pvt. Ltd.

Verma, S. K. and N. Krishnaswamy, (2011), *Modern Linguistics An Introduction* (sixth edition), New Delhi : Oxford University Press.

पत्र — पत्रिकाहरू

आले, रश्मिप्रसाद, (सन् २००४), “सुखिखममा आधुनिक शिक्षाको सूत्रपात तथा प्रसार”, *निर्माण सिक्किम वाङ्मय विशेषाङ्क*, पवन चामलिङ 'किरण' (सम्पा), वर्ष :२६ अङ्क :४०, नाम्ची : निर्माण प्रकाशन

आले, रश्मिप्रसाद, (सन् २००४), “सुखिखममा नेपाली शिक्षाको शिल्यान्यास तथा प्रचर”, *निर्माण सिक्किम वाङ्मय विशेषाङ्क*, पवन चामलिङ 'किरण' (सम्पा), वर्ष :२६ अङ्क :४०, नाम्ची : निर्माण प्रकाशन

छेत्री, शान्ति, (सन् २००४), "सिक्किममा सरकारी काम-काजमा नेपाली भाषाको प्रयोग,
परम्परा र वर्तमान स्थिति", निर्माण सिक्किम वाङ्मय विशेषाङ्क, पवन चामलिङ किरण
(सम्पा), वर्ष : २६ अङ्क : ४०, नाम्ची : निर्माण प्रकाशन

शर्मा, मुकुन्द, (सन् २०१०), "त्रुटि विश्लेषण सिद्धान्त र प्रयोग", प्रज्ञा (शोधमूलक
अर्धवार्षिक), महादेव अवस्थी (सम्पा), वर्ष : ४० अङ्क : १०३, काठमाडौँ : नेपाल
प्रज्ञा प्रतिष्ठान

परिशिष्ट

परिशिष्ट

तुम्हें पाठकों आज तुम्हें पनि सांगडा

कुटा जाल्ता लागी हमीलाई यलडा

सहयोग पाहीन्ह अथार्त हमी

यस विना अस साग हाशिल जाल्ता

पनि अचुत् हुन्हे । यल्ले हमीलाई

समान्यात् मात्र होय अनोळखत पनि

सकान जाल्ता क/ दुःख पालडा व्यक्तिके

पनि यस वाट होय साग प्राप्त जाले

रखुशी हुन सक्छो ।

हामी यल्ला बली बली थप वाट

ज्ञान प्राप्त गर्नु सक्छो ।

'दूरदर्शी' प्रभाव

हामी सबैलाई यादगर्ह्यो जुन ले आज

हामी पूर्ण रूपले दूरदर्शी प्रभावमा

पर्याप्त हौं हामी जीवनमा यस्तो

ठूलो प्रभाव छ आज हामी दूरदर्शी

विनाश जीवन कल्पना गैर पनि

कल्पना कल्पना लाग्छ आज हामी जुन

समयमा लाग्छौं हौं त्यही जीवनमा

दूरदर्शी महत्त्व छ प्रभाव छ हामी

समाजमा वास्तवता लागि हामीलाई

हेर्न सक्ने वास्तविकता जान्नको

आवश्यकता छ र यो हामी दूरदर्शी

होल कुं विषयलाई लेखे उनलाई

आफने नालीडा कामा चले जानले

मिडाथर जसै ले उनी ले

सकलमा पढमा आइ ले खल

निन्ध दिन्थे ले आज उनका थप

सहाय सहायता खल उनका नाली

होउले ले सहाय कवि ले

पिडाका हने /

महा कवि लक्ष्मीधराय हठकालीजी जीवन दुःखमय
थियो उनी सानै हुन्थे एउ अमल व्यक्ति
थिए उनी साय एउ महान व्यक्ति का
साहित्यमा साथी प्रश्रयार्थ हुन् उनी
एउ स्वभाव पुजनका निमित्त हुन्थे
साथै साथै सहपत्निका साथै जानाउने
हुन्थे महान् हो उनी यस स्वभाव
पुजनका लागि साथै जानाउने हुन्थे
हाल हुन्थे साहित्यमा जान्छे जान्छे
उनी यति महान् साथै जान्छे
साहित्यमा साथै जान्छे

(राष्ट्रीय एकता...)

राष्ट्रीय एकता मूलतः राष्ट्र अथवा कुल पवि आर्पणा
रख्य है या अरका एकता लाई वृद्धि है। पीछे था
अद्वैतपूर्ण है कि राष्ट्र मा एकता हन धरें आवश्यक है/
किन्तु अने शक्ति मण्डल कुरा कुण राष्ट्रिय मानिस को मा
है अने लो उलहन अथवा अस्लाई इल-पुकरा पहिण/
(१) मानिस इत मा एकता मण्डल कुरा हुनु पहे/ एकता
ले मानिस अथवा प्रेश कुरा इत लाई अगाडि बहार
लाहने र समाज है, मानिस इत लाई उत्प स्तर
मा पुकारर लाहने/ किन्तु अने एकता मानिस इत को
अल्प लक्ष्य हो, जसमा इमा वाच्य मा सावधान हुने/ (२)
थोडा पवि थोडा राष्ट्रिय एकता को कुरा हुने हुने
जसमा कि रख्य राष्ट्रिय अथवा राष्ट्र मा हुनु पर्ने
एकता को कुरा पहिण/ (३) इमा एकता मा जाड अने पहे
(४) कति कुरा मा कति मानिस इत एकता आउने
माउने न र इमा ले सब लाई एक जेठ कमा पारर
राष्ट्रीय एकता मा ल्याउनु पहे/ (५) इमा राष्ट्रिय मा
पवि एकता मण्डल कति मा हुने र कति मा हुने
र इमा लाई लसे ले एकता नभारर आउने वाच्य आलक
धारा पहे र अर्धलाई इमा ले एकता मा वाच्य पर्ने
मण्डल सिक इत सिक उक/ (६) इमा रख्य अथल
अन्तरी नभार राष्ट्रिय को एकता लाई वृद्धि है/

8) आँखां पाडण - डमी खसार को रखल अपल व्यक्ति
वरर काडिल पौन आँखां पाडण दुव्वेण।

9) काण पावण - माण्डे वरर उरका मा गरेका थामा पाव
लयां आँपार रानरे अणपार रखल इरु
डमी ले अणव माणव इरु को काममा
पुकि दिव पडे।

10) कुराळोडण - माणव इरु ले कुरा लोडण काम रकडमे
गरमा गे।

11) काम पावण - डी जाडह्या मा डमी ले कुराळोड पाव
अथवा कारमाथ काम पाव व दुव्वेण।

12) वाक पावण - डमी ले दुव्वेण अथवा चारमा माणव
इरु को वाक पावण दुव्वेण।

13) रस लावण - माण्डे को जावण मा रस लागे पौन काडिल
डोड खान दुव्वेण।

14) ठांड दिव - डमी ले जावण कुराळोड आँड पया गणे
रक फटा ठांड दिव पडे।

* निम्नलिखित काव्यार प्रयोग परी वाक्य बनाउनुहोस्

- १ आकासको फल - (दुनिम कुप)
- २ टोल पित्तु - (हलमा पण)
- ३ आकासको को पूर्य खसाउनु - (असाधारण काम पण)
- ४ आँखा पाउनु - (नाम पण)
- ५ पाण फुकनु - (कुरा सिकाउनु)
- ६ कुरा माउनु - (पाल सुनाउनु)
- ७ नाम पोनु - (उणु)
- ८ नाक सिक धाणु - (आउ पण)
- ९ ठसु माणु - (घोका खानु)
- १० ठाउ हिनु - (भोका हिनु)

* कुनै खटा विषयमा निबन्ध लेख्नु होस -

- १ विज्ञान र आविष्कार।
- २ राष्ट्रिय शकता।

- १ आकासको फल - इमी आकासको फल को धरै मा कोइले पोष खाणु हुन्छ।
- २ टोल पित्तु - होमा ले कुनै कुरा हल जाना नसुमा टोल पित्तु हुन्छ।
- ३ आकासको पर खसाउनु - इमी ले आफ्ना जीवन मा साधारण काम मात्र सम्भर नखसाएर आकास को समरे असाधारण काम हल पर आबु खसाउण काम पण पण पण।

मेरी जीवनकी लड़ाई

जीवनका सबसे काम शक्ति, समस्त सेवा शक्ति व
आपका काम - इसका विचारकी समझी पीलाडु,
पैसे शिक्षणकी दृष्टिपर ठीक आनेकी खुशुआ,
अकीकी साधन किा निर्धारण कई अपिने का
जीवनका केही मातृ-सुश्रीका लागी शक्ति मेरी
जीवनकी लड़ाई है। इसकी शक्ति ही, नैतिक,
सुव्यवहारकी आपकी और भी उनीदवानकी समझना
सारा सारके रहे नखी में केही शक्ति, मातृ -
आपकी पहिली मापका उदाही समझानेकी शक्ति,
अनुभव - अन्त आरंभ, नैतिक पीठान, अतिराम
महो, कई पीठान अन्त शक्ति अन्त प्रकृत
साधनकार एक ही शक्ति पीलाडु मेरी जीवनकी अकी
लड़ाई है। नारी - पुत्र वरावर अन्त समझलकी उन्नीकी
आगी देलाडु, अन्त समझ अन्त नखीदवानकी शक्ति
हुई शक्ति अन्त नखीकी शक्ति पीलाडु परितेन वन्त
अन्तकार देलाडु, अन्त शक्ति अन्त अन्त काकी -
अन्तकी सेवा शक्ति, नेपाली मापकी अन्त, पहिली
माप, संकुली व अन्त संस्कार शक्ति अन्त
जीवनकी लड़ाई है। नेपाली माप, संस्कार संकुली व
पिछारीकी खोलाडु पाएन्तु अन्त अन्त समझलकी
शक्ति हुई शक्ति। नारी शक्ति अन्तकी समझलकी शक्ति
शक्ति व अन्त अन्तकी अन्त नखी दिलाडु पाएन्तु।
जीवनका व सेवा हुअने लड़ाई शक्ति - पाएन्तु
पाएन्तु अन्त नखी व ॥

नेपाली साहित्यमा सफलता प्राप्त गर्ने महान कवि
 भानु - मकर आचार्यको जन्म वि. सं - १८७२ असार
 २९ गतेका दिन नेपालको नवलपरासी जिल्लाको खैर
 मन्ने गाउँका पिता धनराज आचार्य र आता
 देवीका देवीको किराँतको जन्म लिइएको थियो।
 उनी सानै देखि नेपाली साहित्यमा कलम चलाउने
 उनी कविता लेखन उनी सानै देखि नैले सुरुवात
 मा हुँदा देखि सघी गर्नु भन्नु - मकर
 आचार्यले नेपाली साहित्यमा आधुनिक समाजवादी
 नेपाली भाषाका अनुवाद गरे, श्रीतीराम मजुले
 भानु - मकरलाई नेपाली साहित्यका पहिला कवि,
 वा उनी लेखकका कवितालाई मुनी पिन्याउ।
 उनी जेलमा ठोपेर, ठुङ्गा, लाम्साइलेखन सँगै दिन-रात
 विचार गर पनि सामाजिक समाधान र काम पिन्याउने
 कलम सार पुरको काज गरे। भानु - मकरले
 आदि कविको उपाधी समेत पाएका हुन्। उनी जेलका
 एक - एक पल पनि सुकर्ममा विताउँथे, धारपीलापु
 प्रेरणा पाएर धारपी मन्ने कवितामा आफ्नो मत पार्ने
 का थिए। उनीको मृत्यु वि. सं - १९२५ असारमा भएको
 थियो।

उनीका कवितका पुनः

- ① समाधान
- ② मकरमाला
- ③ धारपीला
- ④ बहुर-शिखा
- ⑤ राम गिता इत्यादी।

ज्ञान दामीले दाम्रो देगलाई ओधि यो राष्ट्रिय
 एकता देग हो भन्ने नाम दिन सिकन्छ ।
 आज धर्मना कति प्राय मानिसहरू अझै पीछे परेता
 वराम्रो भाव लिएर बसेका छन् कि यो धर्म कुनो
 यो धर्म सल्लो परेता विचार भएका मानिसहरू
 लाई पनि दामीले ज्ञान दिनु सक्नु पर्छे कारण
 दाम्रो आजका योका भएर परेता कुशलै गर्दा आज
 दाम्रो समाज पीछे अन्त दामीले नै परेता काममा
 ओधि लड्नु भने दाम्रो कसरी एकता लान सिकन्छ ।
 यसकारण न भन्नु कि पुरै ज्ञान हुँदा समाजमा
 के कस्तो छ कति कुशला मानिस अज्ञानि छन्
 परेता कुशला दाम्रो अ ह्यन दिनु पर्छे तब जेएर
 भीलको दिवना राष्ट्रिय एकता हुनु सकिन्छ ।

अन्तमा जिवनमा एकताको अर्थ हुनु कसरी छ
 कारण एकता छ भने दामीले कुनै पनि नाम गनु
 सिकन्छ । अन्त एकता छ भने कुनै ठाउँमा वा
 कुनै देउला गएर दामीले सिउ मिही रहेको
 परेदैन अन्त दाम्रो गर्व साथ दाम्रो अरु सिउ
 उच्च गरी दिनु सिकन्छ । यो विषयमा
 दामीले धेरै ज्ञान पाउन सिकन्छ ।

वाक्य गठन
 वृत्त विचार
 विज्ञ
 पद सङ्गति

पान देखते कि कीत अन्याय, अतथाचार महिरहे
 को दुखदा मानो-मानो कुशाहसना ३ एक-अरका
 माथी अगडा महीरे रडेको दामिले देखन पोउर्यो।
 दामिले त पडेको विद्यापीठ महर दामिले समाजना
 गाडे, धरना सर्वेनाई मन्व पडे कि ज्ञान वाटनु पडे।
 ता कि आउने विवदसना दामिले गाडे- विविली दसके
 धीन यस्तो समाजना कचन नपोसेन। एवताको
 प्रीत दामिले सर्वे मिली अलाज उठाउनु पडे कि देवा
 समाज, गाडे, धर, राक्ष सर्वे तिर एकता प्रेम हुनु
 पडे। कुने चीन काम गरदा सर्वे जन मिली-पिलोली
 कल गर्नु पडे। अति माथी गाडे सर्वेमाथी गात्रो वीली-
 वचन हुनु पडे। अति एवताको प्रेम पान हुनु पडे।
 आज दामिले राष्ट्रप्रती श्री वरेन्द्र मोदी जो एवताको
 एकदमे प्रेमी हुनु दुन्दे। उनले एवताप्रतीको प्रेम
 आज देवा, विदेवना गाएर मानिससस्य आफना
 विचार गाएर आज दामिले देवाके नाम उच्य
 वनाउनु पोजिका छन। कीत अनाथ कुशाहस्य उनले
 आज देवा, देवना मनेका छन। जो एकदमे
 शत्रो, असल, सुन्दर, दुखेका दामिले
 उनको वाट धेरै शान, शत्रो विचार भावना
 सुन्दर सपनासस पाउन स्याकिये। यस्तो ने
 दामिले विद्यापीठ महर गाडे-धरना गात्र-नल
 कुशलाई एवताको वन हो मन्ने कुशलाई शत्रु
 पडे। अति गाडेना जीत पान यस कुशवाट
 एवता के हो मन्ने कुशवाट अज्ञान छन।
 तिमि यस शान वाटनु सिकनु पडे तब

* कुर्वे एउटा विषयमा निबन्ध लेख्नु होस :-

१) (राष्ट्रिय एकता)

राष्ट्रिय एकता भन्नाले हाम्रो देश प्रीत बस्ने हुन्छ। यदि हाम्रो देश आज एकता भएर अर्थात् वड्यो भने हामीलाई गरी हुन्छ र आउने दिनमा हामीले देशप्रती प्रेम, जामा, एकताका साथ-साथै राम्रो काम अथवा कर्महरू देख्न पाउनेछौं। एकता नै अर्थात् अन्ध ठूलो कर्म हो। यसकारण हामी सबै मिली-जुली एकताका साथ कल ठोक्को भने श्रीलंका दिनमा हाम्रो देशलाई धेरै काम कमाउने छ। राष्ट्रिय एकता छ भने हामीले गरीसभ भन्न सक्छौं कि हाम्रो भारत देश एकताको धर्म हो।

आज कति देशमा ^{अज्ञानता} अज्ञानता कति कमील रहेको छ कारण एकता न भएर छस्ते :- धर्ममा, जातमा, गरीब-धनीमा, थस्ता धेरै अरु कुशमा देशमा अज्ञानता अर्थात् रहेको छ। जस्तै केहि दिन अर्थात् अन्ध र भारतमा थस्ते एकता न भएर अज्ञान हुनु लागेको नीथ्यो तत्र जव एकता अर्थात् तब ज्ञानता थस्ते। हाम्रो भारत देशमा अर्थात् पनि कति प्राय ठाउँहरूमा ज्ञानिहरूस विच अज्ञानता हुन कारण जात, धर्म, जस्ता कुशले सानु जातले ठूलो जात सग्लो विवाद गर्नु हुन्छ भने कुशले आज पनि समाजमा एकता छीदैन। धर्ममा धर्म धर्ममा हो यो धर्म राम्रो होइन अन्ध निवर्षणमा आज पनि ज्ञानिहरूस विच नराम्रो विचार भान्ना जस्ता कुशहरू पर्न। हामीले हाम्रो गाउँ

Unit 10 - sample
Date: / /
Page: /

६) ⇒ कील मीनक्सको सोभो प्रवना कुश लाउनु हुन्छ
जस्तै श्रेयो एकजना साथी पनि प्रस्तै दिन्छ।

७) ⇒ काम पोर्नु :- म सावना धरना कील काम पोर्नु
जन्म।

८) ⇒ नक थालु :- श्रेयो अमाले धरना गाईको विधर्मना
कुश हुँदा नक थालु हुन्छ।

९) ⇒ ठेस लागु :- लिजवना हामीले चाहेको जस्तै
अरु भने हामीलाई बराबरी ठेस लागु
पौरा छ।

१०) ⇒ ठाँडो दिनु :- आउने दिवना थिए कुनै रचना
ठाँडो दिनु बायो भने हामीले अर्थ
ठाँडो पर्छ।

* निम्नलिखित वाक्यांश प्रयोग करी वाक्य बनाइनुहोस्

- १) आकासको कल (कुलमी कुश)
- २) ढोल पिटनु (छल्ला गर्नु)
- ३) आकासका चरा खसाउनु (असाधारण काम गर्नु)
- ४) आरुँ गाइनु (लोभ गर्नु)
- ५) कान कुकनु (कुश सिकाउनु)
- ६) कुश लाउनु (पील सुनाउनु)
- ७) काम चोर्नु (ठगनु)
- ८) गाल च्याउनु (ओड गर्नु)
- ९) ठेस लाग्नु
- १०) ठाउँ र्दिनु

१) ⇒ दामिले राम्रो काम गरे भने आकासको कल पोड्यो ।

२) ⇒ गाउँमा केहि सभा हुनु साथै ढोल पिटनु हुन्छ ।

३) ⇒ दामिले जिवनमा आकासका चरा खसाउनु काम गर्नु हुन्छ ।

४) ⇒ म बजार जाँदा राम्रो चिजमा चिखो आरुँ गाइनु पोछो हो ।

५) ⇒ राम्रो समाजमा यस्ता मानिस पीव हुन छन् ।
 छे जे राम्रो कुशलई गरयो प्रकारले कान कुकनु पोछो छन् ।

६) कुरा लाग्छु

उ० :- एताकी कुरा खाग भनेर झगडा लाग्छु

वाक्य :- कुरा लाग्छु नसार्ने लानी हो । हामीले यसो काम गर्नु हुँदैन ।

७) काम चोर्ने

उ० - अर्को कुरा

वाक्य :- अर्को भनेर कोहि आफ्नो लक्ष्यमा सफल हुँदैन ।

८) ठैस लाग्छु

उ० - मन दुख्छु (मनमा लाग्छु) ।

वाक्य -

९) ठाँडो छिन्नु

उ० - पक्का लाग्छा छिन्नु ।

वाक्य -

१०) माछु थाप्छु

उ० - आफ्नो फुरेको साथ छिन्नु ।

वाक्य :-

1) आकाशको फल

उ० - आकाशको चार्हणो कुरो भयाउनु ।

वाक्य :- हामीले दुमे कुराको मात इच्छा गर्नु पर्छ ।

२) ठूलो मित्तु

उ० - हल्ला गर्नु ।

वाक्य :- कसैले केहि कुरा गर्नथो त्रन हामी हल्ला गर्छौ ।

३) आखाँ गाड्नु

उ० - एकघोरी हुनु ।

वाक्य :- आफुले मनपरैको चीज हामी एकघोरी देखौ । -

४) आकाशको चरा खसाउनु

उ० - असाधारण काम गर्नु ।

वाक्य :- मेरो साथीले आज असाधारण काम गर्नथो ।

५) काम पुग्नु

उ० - कुरा सम्पन्न सिक्नु (लगाउनु)

वाक्य : कुरा लगाउने काम सम्पन्न काम होइन ।

है। मानिसकी जीवनमा विज्ञान नभएको तर
हामी यस्तो सुखको जीवन पाउने थियौं।
विज्ञानले हामीलाई धेरैवटा कुरामा धेरै
सुयोग पुऱ्याएको है। जस्तै: हवाजहाज, गाडी,
तेलिकोम इत्यादि। हवाजहाजको माध्यमबाट
हामी एक ठाउँबाट अर्को ठाउँ सजिलो संग
द्विगुण बढा दिने पुऱ्यो। विज्ञानले धेरै प्रकारको
चीजहरू आविष्कार गरेर मानव जीवनमा धेरै
सहत्वपूर्ण कुराहरूको देन। आजको युगमा
विज्ञानले हामीलाई धेरै कुरामा सुविधा पुऱ्याएको है।
कम्प्युटर द्वारा हामी घर बाहेर इन्टरनेटको सहायताले
धेरै कुराको जानकारीहरू प्राप्त गर्न सक्छौं।
विज्ञानले हामीलाई समय बचाउनको निम्ति धेरै
बनाएर धेरै सजिलो बनाएको है। फ्रिज, कूलर बनाएर
तेरुको लागि धेरै सुविधाहरू प्रदान गरेको है।
एवाता बनाएर तेरुको पढ्नको लागि हामी आवश्यकता
हरू सबै पुरा गरेका छौं।

यसैले विज्ञानले हामी जीवनमा धेरै
सहत्वपूर्ण भूमिकाहरू निभाएका छौं।

- 1) राष्ट्रिय एकता
- 2) विज्ञान र आविष्कार

विज्ञान र आविष्कार

विज्ञानले हाम्रो जीवनमा धेरै सहत्वपूर्ण कार्य गरेका छन्। हाम्रो देशका वैज्ञानिकहरूले हाम्रो देशमा धेरै चीजहरूको आविष्कार गरेका छन्। वैज्ञानिकहरूले विज्ञानको प्रयोग गरेर हामीहरूलाई धेरै चीजहरू सुविधा प्रदान गरेका छन्। आजका युगमा विज्ञान नभएको भए हामीले धेरै राम्रा-राम्रा कामहरू गर्न सक्ने थियौं। विज्ञानको प्रयोगले हामी एक ठोठमा जसि आठ अर्को ठाँउमा ऐलिनकोनको साहायताले वातावरण गर्न सक्छौं। पराका साहायताले भानन्हाको हावा पाउन सक्छौं। विज्ञानको प्रयोगले हामी सानो भन्दा सानो चीज र ठूलो भन्दा ठूलो चीज आविष्कार गर्न सक्छौं।

विज्ञानले हाम्रो जीवनमा ठूलो भूमिका खेलेको